ÂHÎ DÎVÂNI

Necati SUNGUR

KÜLTÜR BAKANLIĞI
TÜRK KLASİKLERİ

KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI /1617
Yayımlar Dairesi Başkanlığı
Türk Klasikleri Dizisi / 32

ÂHÎ DİVÂNI

(İnceleme-Metin)

Necati SUNGUR

ISBN 975-17-1393-5

Kapak Teshibi: Şahin İNALÖZ
Kapak Tasarımı : Sinan KARAERKEK

Birinci Baskı, 3.000 adet

KÜLTÜR BAKANLIĞI MİLLÎ KÜTÜPHANE BASIMEVİ
ANKARA - 1994

Okuma aydınlanmanın temel ışığıdır. Bu ışıktan yoksun toplumun çağdaş dünya içinde yeri yoktur.

Bu gerçek yüzyıllardır değişmemiştir. Yönetimlerin kitaptan, okuma ediminden, bireylerin aydınlanmasından korkmasının temel nedeni de budur. Okuyan birey, özgürleşen, kendi içine doğru derinleşen, kendi üstünde başka bir gücün denetimini dışlayan, istemeyen insandır.

Aslında içinde yaşadığımız dönemin en tutarlı yönetim biçimi olan demokrasinin, böylesi toplumlarda işlemesi de işletilmesi de en kolay ve gerçekçi olanıdır. Ne var ki, yönetenler kendi günlük çıkarları için aslında çok daha zor bir yolu denemektedirler. Bireylerin yalnızca kendilerine bağlı olmasını isterlerken ve bunun daha kolay bir yönetme biçimi olduğunu düşünürlerken yanılmaktadırlar. Çünkü öylesi bir toplumu oluşturan kitlelerin belli konular çevresinde yönetilmeleri, birleştirilmeleri çok daha güç olacaktır. O kitleler gerçeği, birileri tarafından doğru olarak söylense de anlamakta ve tanımlamakta güçlük çekeceklerdir. Böylesi bir toplumu yönetmek kolay değil, güç ve sorunlarla doludur.

Türkiye toplumu böylesi bir süreçten geçti. İnsanlarının güdümlü bir siyasal ve kültürel yapılanma içinde tutsak edilmek istendiği dönemleri aşmasını bildik. Fakat, bu yakın tarihimizde, ardımızda sancılar ve sıkıntılar bırakmadığımız anlamına gelmiyor.

Şimdi o dönemi bir daha geriye dönüşü olmayacak bir noktaya itmeye çalışıyoruz. Bu nedenle olduğu kadar içinden geçmekte olduğumuz dönemin temel motiflerini de ya-

kından izlediğimiz, ona zorunlu olduğumuz için kitap-okuma ikilisine ayrı ve özel bir önem veriyoruz.

Kendi içinde özgürleşmiş bireye, bugün her zamankinden çok ihtiyacımız var. Çünkü dünya bir yandan küreselleşirken bir yandan da kitle iletişim araçlarının yoğun ve baskıcı denetimi altında kalmaktadır. İnsanoğlunun artık muhalefet etme olanağı bile elinden alınmaktadır. Çünkü muhalefetin tekil bir yönetime ve tekil bir eyleme yöneldiği dönemler, iletişim araçlarının kitleselliği karşısında geriye itilmekte, adeta yok olmaktadır. Bir başka deyişle öznesiz bir baskı dönemini yaşıyoruz.

Bu dönemi aşabilmek ancak halkın sağlıklı eğitim almış bireylerden oluşmasıyla olanaklıdır. Aydınlaşmış, dünya görüşünü ve istemlerini berraklaştırmış birey, kitle kültürünün baskısından da 'travma'sından da kendisini kurtarabilecektir.

Bunu sağlayacak en temel öğe kitaptır ve gerçekleştirilmesi ancak okumanın damıtılmış tatları ile olasıdır.

Demokrasinin bir yeryüzü yönetimi olmaya doğru gittiği bir dönemde, demokratik bir kültür politikasını temellendirmeye çalıştığımız şu sırada başka bir yaklaşımı benimsememiz olanaksızdır.

Bu nedenle kitap konusunda başlattığımız çabaları, yeni dizilerle, yeni yayıncılık anlayışıyla, yeni bir evreye taşıyoruz.

Kitap ile bütünleşecek insanlarımız ve okumanın ışığı ile yıkanacak bilinçlerimiz bu yoldaki çalışmalarımızın en büyük güvencesidir.

D. Fikri SAĞLAR

Kültür Bakanı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ IX
KISALTMALAR XII
BİBLİYOĞRAFYA KISALTMALARI XIII
GİRİŞ 1
DİVÂN EDEBİYATINDA COĞRAFİ MEKÂN
BELİRLEMESİ VE RUMELİ KÜLTÜR COĞRAFYASI 1

I. BÖLÜM

ÂHÎ/HAYATI, ESERLERİ, ŞAHSİYETİ VE SANATI 11
A. HAYATI 11
a) Şairin mahlası ve adı 11
b) Şairin ailesi 13
c) Şairin doğduğu yer ve doğum tarihi 14
ç) Şairin İstanbul'a gelişi 15
d) Şairin fizikî özellikleri 16
e) Öğrenimi ve mesleği 17
f) Ölümü 18
B.ESERLERİ 19
a) Husrev ü Şîrîn 19
b) Hüsn ü Dil 22
c) Divân 24
C. ŞAHSİYETİ 25
Ç. SANATI 31
a) Rumeli şairlerinin özellikleri 31
b) Şiir ve şair hakkındaki görüşleri 32
c) Atasözleri ve deyimler 45
d) Âhî'nin diğer şairlerle ilişkileri,
şöhreti, nazîreler ve "Yanlış Haberler 48

II.BÖLÜM

ÂHÎ DİVÂNI'NIN DEĞERLENDİRİLMESİ 55
A. NAZIM ŞEKİLLERİ 55
B. ÂHÎ'NİN ŞİİRLERİNDEKİ NAZIM TEKNİĞİNE AİT ÖZELLİKLER 55
a) Beyit sayısı 55
b) Vezin 56
c) Kafiye 57
C. DİL 59
a) Yabancı unsurlara karşılık Türkçe kelimelerin oranı 59
b) Üslûp ve Retorik Unsurlar 60
1. Realist üslûp düzeyi 62
2. Fantezi üslûp düzeyi 63
3. Arada kalan üslûp düzeyi 64

SONUÇ 65
TENKİTLİ METNİN HAZIRLANMASINDA BAŞVURULAN NÜSHALAR 67
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ 69
ÂHÎ DİVÂNI
(Tenkitli Metin)
Kâside 72
Murabba 74
Tahmis-i Gazel-i Necâtî 76
Gazeliyât 78
Kıta 214
Matlalar 215
Müfred 218

BİBLİYOGRAFYA 219

Ö N S Ö Z

Kültür ve edebiyat tarihimizin, yedi yüzyıla yakın bir zaman içinde, kendine has sanat ve estetik anlayışıyla ortaya koyduğu eserleriyle ihmâl edilemeyecek bir bölümünü meydana getiren Divân edebiyatının bütünüyle kavranması gerekmektedir. Bunun için, kültür ve edebiyatımızı meydana getirmiş olan sanat ve fikir adamlarımızı (şair ve nâsirlerimizi), önemleri ne olursa olsun, şahsiyet ve eserleriyle ortaya koyup incelemek ilmî bir gerekliliktir.

Bu itibarla, Âhî gibi çağında çok beğenilmiş bir şairin, kültürümüzle ilgili zengin malzeme içeren Divânı'nı ele almak, önemli bir ihtiyaçtı. Bizim, onun üzerine eğilişimizde bu ihtiyacın yanında, merhum Mehmed Çavuşoğlu'nun, Edith Ambros'un neşrettiği Meâlî Divânı üzerine yazdığı tanıtma yazısında "... Meâli ile aynı değere sahip olan Revanî, Âhî, İshak Çelebi ve Gâzâlî gibi o dönem şairlerinin divanlarını ve diğer eserlerini, ilmî usûllerle yayınlamanın çok değerli bir hizmet olduğuna inanırım. " sözlerini vasiyet telakkî edişimiz önemli bir rol oynadı. Ayrıca Âhî'nin şiirinin taşıdığı orijinalite ve yine orijinal bulduğumuz şahsiyetinin de bu çalışmayı yapmamızda etkisi oldu.*

---

*Mehmed Çavuşoğlu, "Bir Divân Neşri üzerinde Notlar", Erdem, C.1, Sayı 3, Eylül 1985, s.801-824.

Ahmed Paşa, Necâtî Bey gibi XV. yüzyıla damgasını basan ve sonraki yüzyılı da etkilemiş olan şairlerle Zâtî, Hayâlî Bey, Bâkî, Yahyâ Bey ve Hayretî gibi XVI. yüzyılı dol-duran şairler arasında, onlar kadar önemli ve orijinal tarafları olan Âhî'nin ehemmiyetinin farkına varılmaması bir talihsizliktir.

Âhî, Rumeli şairlerinin bütün özelliklerini üzerinde taşıyan bir şairdir. Onun şiirlerinde, sadelik, samimilik, kuvvetli ilham, lâubalilik, gurur ve istiğna, mahallî renklere itina gibi husûsiyetler dikkati çeker. Orijinal deyimlere, atasözlerine, gelenek, görenek ve inançlara telmihler; yaşayan ve duyan bir şairin, şiiri ciddiye alan bir şairin uslûbunu oluşturur.

Âhî hakkında, şimdiye kadar- biyografik ve ansiklopedik mahiyetteki eserlerde bulunan, kısa ve birbirinin tekrarı görüşler bir tarafa bırakılırsa -, yayınlanmış tek çalışma, Çaylak Tevfik'in neşrettiği Hüsn ü Dili'dir.

Onun, asıl şahsiyetini yansıttığına inandığımız Divânı ise yayınlanmamıştır. Bu sebeple, ilk olarak, edebiyat araştırmalarının ilk basamağı olan sağlam bir metin ortaya koymaya çalıştık. Bunun için de Âhî Divânı'nın İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan nüshaları ile Pervane Bey Mecmuası ve bibliyografyada gösterdiğimiz diğer şiir mecmualarından yararlandık. Bizim ortaya koyduğumuz tenkitli metin, 136 gazel, 1 kasîde, 1 murabba, 1 tahmis, 1 kıta ve matla ve müfredlerden meydana gelmektedir.

Araştırmamızın Giriş Bölümü'nde şairin yetiştiği coğrafi mekân üzerinde bilgi vermek gereği duyduk. Burada, Divân edebiyatında coğrafî mekân belirlemesi ve Âhî'nin dâhil olduğu Rumeli kültür coğrafyası ile Anadolu kültür coğrafyasının mukayesesini yaparak, Rumeli Türkiyesi'nin geniş Osmanlı kültür coğrafyası içindeki potansiyelini ortaya koymaya çalıştık.

I.Bölüm'de, Âhî'nin hayatı, eserleri, şahsiyeti ve sanatı konusunda araştırma yaptık. Burada örnek için ve-

rilen beyitlerin ait olduğu yerleri, hemen altında gösterdik: 13/2 gibi. Burada gözetilen husus, Divân'daki şiirlerin baştan sona kadar tek sıralamayla numaralandırılmış olmasıdır. Bu usûl , inceleme kısmında örnek olarak gösterilen şiirleri hemen bulmak bakımından olduğu kadar, şiirler üzerinde çeşitli çalışmalar yapacak araştırıcılar için de kolaylık sağlayan ve her türlü karışıklığı engelleyen bir yoldur. Bunlardan ilk rakam şiirin numarasını, ikincisi beytin sayısını göstermektedir.

II.Bölüm'ü, Âhî'nin şiirinin değerlendirilmesine ayırdık. Âhî Divânı'ndaki nazım şekilleri nazım tekniği ve dil ve üslup özellikleri üzerinde inceleme yaptık.

Tenkitli metinde yer alan şiirleri yukarıda belirttiğimiz gibi baştan sona numalandırdık. Her şiirin sonunda, şiirin hangi kaynaklarda bulunduğunu kısaltmalarıyla belirttik. Şiire başlamadan önce, şiirin veznini ve her şiirin sonunda varsa, nüsha farklarını gösterdik.

Âhî'nin şiirlerinin bu kadar olduğunu iddia edemeyiz. Yurt içindeki ve yurt dışındaki kütüphanelerde bulunan mecmualar gözden geçirilince, belki tam bir divânı bulununca, eksiklerin tamamlanacağı şüphesizdir. Fakat sunduğumuz bu çalışma ve tenkitli metin, Âhî'nin şairliği hakkında yeterli bilgiyi vermeye kâfidir sanırız.

Necati SUNGUR

ANKARA-1990

GENEL KISALTMALAR

A.e.	: Aynı eser
A.g.e.	: Adı geçen eser
A.m.	: Aynı makale
A.g.m	: Adı geçen makale
Ans.	: Ansiklopedi, ansiklopedisi
b.	: bin (ibn)
Bkz.	: Bakınız
Böl.	: Bölüm, bölümü
bsk.	: Baskı
C.	: Cilt
D.	: Doğumu, doğum tarihi
Der.	: Derleyen
Fak.	: Fakülte, fakültesi
fas.	: Fasikül
H.	: Hicrî
Hak.	: Hakkında
Haz.	: Hazırlayan
Ktp.	: Kütüphane, kütüphanesi
M.	: Milâdi
mad.	: Madde, maddesi
Mec.	: Mecmua, mecmuası
Neşr.	: Neşreden, neşriyat
Nr.	: Numara
Ö.	: Ölümü, ölüm tarihi
s.	: sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
Trc.	: Tercüme
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Ünv.	: üniversite, üniversitesi
v.	: varak
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: vesaire
Yay.	: Yayınlayan, yayınları

BİBLİYOGRAFYA KISALTMALARI

Âşık Çelebi, : Âşık Çelebi, *Meşâirü'ş-Şuarâ or Tezkere of Âşık Çelebi,* Haz.: G.M.Meredith Owens, London, 1971.

Âşıkpaşazade, : Âşıkpaşazade, *Tevârih-i Âl-i Osman,* Neşr.: Âli Bey, İstanbul, 1932.

Beyânî, : Beyânî, *Tezkiretü'ş Şuarâ,* Millet Ktp., Ali Emirî Nr. 757.

Divânlar Arasında,: Mehmed Çavuşoğlu, *Divanlar Arasında,* Umran Yay., Ankara, 1981.

DŞ, :Ali Nihad Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI. ve XVII. Asır Divan Şiiri,* fas. 4, İstanbul, 1949.

İKTYDK, :*İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divânlar Kataloğu,* İstanbul, 1969.

Kâfile-i Şuarâ, : Mehmed Tevfik, *Kâfile-i Şuarâ,* İstanbul , 1294.

Kâmusu'l-Alâm, : Şemseddin Sâmi, *Kâmusu'l- Alâm,* C.1, İstanbul, 1889.

Kınalızâde, : Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ,* Haz.: İbrahim Kutluk, C.1, Ankara, 1978.

Künhü'l- Ahbâr, : Mustafa İsen, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı,* (İnceleme -Metin), Erzurum, 1979.

Latîfî, :Latîfî, *Tezkire-i Latîfî,* Neşr.: Ahmed Cevdet, İstanbul , 1314.

Necâtî Bey Divânı'nın Tahlili : Mehmed Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divânı'nın Tahlili,*İstanbul 1971.

Neşrî, :Neşrî, *Cihannümâ-Tevârih-i Âl-i Osman,* C. 1-2, TTK Yay., Ankara, 1949, 1957.

OT, :İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* , C.1, 4. bsk., TTK Basımevi, Ankara 1982.

ÖA, : Ö. Asım Aksoy, *Atasözl'eri ve Deyimler Sözlüğü*, C.1,2, 4.bsk. Ankara 1984.

Riyâzî,: Riyâzî, *Riyâzü'ş-Şuâ'râ*, Süleymaniye Ktp., Es'ad Ef. Nr. 3871.

Sehî, : *Âsâr-ı Eslâftan Tezkire-i Sehî*, İstanbul, 1325.

Seyahatnâme, : Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, (Sadeleştirenler: T. Kemal Kuran, Necati Aktaş), C.1, İstanbul, 1975.

TD, : *Türk Dili*, Ankara.

TDED, : *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* (İstanbul Ünv. Ed. Fak.)

Terâcim, : Fâik Reşad, *Terâcim-i Ahvâl*, İstanbul, 1313.

Tolasa, : Harun Tolasa, *Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi* I Ege Ünv., Edebiyat Fak., Yay. No:4, İzmir, 1983.

G İ R İ Ş

DİVAN EDEBİYATINDA COĞRAFÎ MEKÂN BELİRLEMESİ VE RUMELİ KÜLTÜR COĞRAFYASI

Tezkireler, Divân edebiyatı, özellikle de bu edebiyatı meydana getiren şairler söz konusu olduğunda, başvurulacak yegâne kaynak eserlerdir. Ayrıca bunlar, nesir alanında birer inşa örneği olarak, Türk edebiyatının bir türünü de oluştururlar.

Tezkirelerde, şairlerin doğum yeri, adı, lâkabı, öğrenim durumu, meslek veya makamı, başlıca hocaları, hayatındaki önemli değişiklikler, ölümü, genellikle ölüm tarihi hemen hemen daima verilmeye çalışılmıştır.

ŞAİRİN COĞRAFİ MEKÂNI

Divân edebiyatı hakkında yapılan araştırmalarda, edebiyatı meydana getiren şairin coğrafî mekânı ya da çevresi, önemle üzerinde durulması gereken konuların başında gelir. Tezkirelerde, şairlerin çoğu hakkında, bu konuda doğrudan ve dolaylı, kısa ya da uzun bir tanıtmada bulunulmuş, açıkça belirlenmiş veya tamamen belirsiz , genel, bir yer ismi muhakkak verilmiştir.

Belki de bu yüzden, söz konusu meselede bilgi ihtiva eden ifadeler, şaire ait tanıtmanın hemen başında yer alır. Bu isim veya bilgiler ya "mevlidi Filibe" ya da "Edirnevîdür; Rumeli'den Ilıca nâm kasabadan" yahut da " Vatan-ı aslisi

Aydın ilidür; kadimî Geliboluludur " gibi, değişik ifadelerle verilebilir. Bazen de "Galatalı Haydar, Fuzulî-i Bağdad'î " gibi sıfat tamlamaları halinde lâkap olarak belirtilir.(1)

Coğrafî çevrenin, şairin hayatı ve yetişmesiyle ilgili olan bazı yönlerine, arada sırada da olsa değinildiği görülür. Şairin mizacının, şairliğinin, kültürel birikiminin, coğrafî ve kültürel çevre şartlarıyla açıklanması, hatta değerlendirilmesi gibi bir anlayış ve tutuma ara sıra da olsa rastlamak mümkündür. Belli coğrafi ve kültürel çevreye özgü bir üslûbun tesbiti ve şairin üslûbunun bu üslûbla olan ilgisi ve yakınlığının berlenmesi de, bu konuda basit bir mekân tesbitinin ötesine taşan uygulamalardan sayılabilir.

Tezkirelerdeki coğrafî mekân, şairi tanıtma, kimliğini tespit etme, hatta bazen şairin kişiliği üzerine bu mekân açısından yapılan bazı yorum ve değerlendirmelerin dışında , bizim için bugün bir başka önem taşır. Bu önem onun, kültür tarihimiz ve kültür coğrafyamız üzerine kıymetli bilgi ve ipuçları içermesinden kaynaklanır. Bu bilgi ve ipuçlarıyla biz bugün, o devrin sanat ve kültür coğrafyasını bir ölçüde tanıtma ve çizebilme imkânına da kavuşmuş olabiliriz.(2)

RUMELİ

Bilindiği gibi Rumeli ile, esas olarak Trakya'dan Balkanlara doğru uzanan, Osmanlılarca feth edilmiş Türk bölge ve toprakları kastedilmektedir. Tezkirelerde bu bölgenin, bazı şairlerin doğum veya yerleşme yeri olarak, diğer bazı tabirlerde olduğu gibi, genel bir ifade içerisinde kullanıldığı görülür. "Rumelinden" veya "Rumelindendür" şeklindeki bu kullanış, doğum veya yerleşme yeri olarak görülür. Bazı kullanışlarda da Rumeli, böyle geniş ve genel bir bölge ifadesi içinde bırakılmaz, "mekânı Rumelinde İpsala idi " şeklinde olduğu gibi, ilgili bir kasaba veya şehirle belirlendiği de görülür.

---

(1) Harun Tolasa, Sehî, Latifî, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi I, Ege Ünv. Ed.Fak. Yay., No; 4, İzmir, 1983, s. 8-9.

(2) A.e. , s.11.

RUMELİ'DE TÜRK HAKİMİYETİ VE TÜRKÇE'NİN RUMELİYE GİRİŞİ

Rumeli'nin kültür ve şiir tarihimiz açısından taşıdığı ö-neme değinmeden önce, bu yöreye Türk hakimiyetinin, dolayısıyla Türkçe'nin ne zaman ve nasıl girdiğine kısaca bir göz atmak gerekir:

Avrupa'daki Türk kavimlerinin Balkanlara ilk yerleşmeleri VIII. yüzyıl başlarından XIII. yüzyıla değin sürer. Bu Türkler, Balkanlara doğu, güney ve batıdan geldiler. Peçenekler, Hazarlar, Kumanlar vb. gibi, Osmanlılardan önce Kuzey Bulgaristan'da Erdel ve Bosna'da müslüman Türk köyleri vardı. Daha VIII.- IX. yüzyılda Bulgaristan'da müslüman Türkler oturuyordu.

XIII. yüzyılda başlayan, Osmanlı Türklerinin siyasî ve e-debî tekâmülünün, XIV. yüzyılda da aynı yollar üzerinde yürüdüğünü görüyoruz. Selçukluların yıkılışından sonra, Anadolu'nun her tarafında bir takım küçük beyliklerin kurulması, bunlar arasında savaşların eksik olmaması, Anadolu'da daha evvelce başlamış olan İslâmlaşma ve Türkleşme hareketini geri bırakmadı. Anadolu'nun batı sınırında, Bizans hududunda kurulan Osmanlı Beyliği, kendi sahasını devamlı genişletmek suretiyle, Marmara kıyılarına gelerek ve bu yüzyıl sonlarında Anadolu'nun büyük bir kısmını ele geçirerek, Sırpları, Bulgarları ve en nihayet Niğbolu'da Avrupa'nın müttefik kuvvetlerini mağlup etmek suretiyle de Rumeli'de büyük ve kuvvetli bir imparatorluk meydana getirildi(3).

Türklerin 1355'te Rumeli'ye geçişlerinden itibaren, bu kıtadaki yerleşmeleri de iki şekilde olmuştur. Bunlardan biri, ilk fetihler esnasında Anadolu'daki yakın yerlerden- meselâ Balıkesir, Manisa ve havalisi gibi- Rumeli'de yeni alınan yerlere hükümet tarafından, eski kayıtlarda 'sürgün' denilen göçmenler nakledilmiştir(4).

Osmanlının bu tarzdaki şuurlu ve isabetli ha-

(3) Bkz., M. Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Neşr., 2.bsk., İst., 1980, s.339 .

(4) Bkz., OT, C.I, s. 180. Ayrıca bkz. , Münir Aktepe, "XV. ve XVI. Yüzyıllarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair", **Türkiyat Mec.**, C.10, 1951-53, s. 299.

reketleriyle geliştirdiği fütuhatı için, geride bırakacağı yerlere Türk göçmenleri yerleştirmesi, gerisini emniyet altına alarak Rumeli'de yerleşmeğe, bir başka deyişle bölgeyi Osmanlı Rumelisi haline getirmeye karar vermiş olduğunu gösteriyordu.

Fetihlere iştirak eden diğer kısım ise, aşiret kuvvetleriyle tabiî olarak canları pahasına gaza niyetine gelen gazi alperenlerden oluşuyordu[5]. Bunlardan bir kısmı, alınan kalelere muhafız olarak konuldular; bundan ayrıca, fethedilen yerlere Karesi ilinden devamlı olarak evler naklonuyordu. Aşıkpaşazâde ve Neşrî tarihlerinde bu konu ayrıntılı olarak anlatılır.[6]

Böylece, birbuçuk asır içinde Rumeli şehir ve kasabaları, buralardaki ilmî, içtimaî kurumlarıyla tam bir Türk ve müslüman ülkesi oldu. Bu Türkleşme olayında, Rumeli'deki devşirme teşkilatının da mühim etken olduğuna şüphe yoktur.[7]

Burada, Rumeli'nin Türkleşmesinde etken sebeplerden biri olarak, Timur istilasını da göstermek durumundayız.

Timur'un 1402 yılında Ankara Savaşı'nı kazanmasından sonra başlattığı Anadolu'yu istilâ hareketinin önünden kaçan birçok Türk topluluğu, Rumeli'ye yayılarak bölgenin Türkleşmesini sağlarken, bir kısmı da belli merkezlerde öbeklenerek müslüman Türk kasaba ve şehirlerini kurmuşlardı. XV. yüzyıldan sonra, Rumeli'de sanat ve kültür merkezi olarak ün salmış Saraybosna, Priştine, Prizren, Vardar, Filibe, Üsküp gibi şehirler arasında Niğbolu da vardı.

Tekrar geriye dönerek, şunu belirtmekte fayda görüyoruz: Rumeli'nin fethi, İstanbul'un fethinden yarım yüzyıl öncedir; yani Rumeli Türkiyesi, geniş Osmanlı siyasî ve kültür coğrafyasına İstanbul'dan çok önce katılmış ve bu coğrafyada yerini almıştır.

---

(5) Bu husus, Neşrî Tarihinde şöyle belirtilmiştir: " Ve Anadolu'dan gönüllü yigitler durmayup geçerlerdi." Bkz.Neşrî, **Cihannümâ-Tevârih-i Âl-i Osman,** *TTK* Yay., Ank., 1945, s. 176.

(6) Bkz., Âşıkpaşazâde, **Tevârih-i Âl-i Osman,**Neşr.: Âli Bey , İst., 1932, s.49;Neşrî, s. 180-183.

(7) **OT**, s. 181.

RUMELİ VE ANADOLU KÜLTÜR COĞRAFYALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Rumeli Türkiyesi'ndeki şair potansiyelini ve bu yörenin, geniş Osmanlı kültür coğrafyası içindeki yerini belirtmeden önce, bir mukayese zemini hazırlamak için, Osmanlı kültür coğrafyası üzerine de bazı bilgiler vermek gerekir. Osmanlı devletinde gelişen bilim ve kültür hayatında, devrin idare sistemiyle birlikte genişleyip yürüyen başlıca kurumlar arasında medreselere ayrı bir yer vermek gerekir. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u her yönden İslâm dünyasının merkezi yapma arzusu sonucu, bu şehirde yaptırdığı büyük medrese ve onu izleyen padişahların kurduğu çeşitli medreseler, bilim ve kültür hayatının ağırlık noktasını, taşranın uzak ve dağınık şehirleri yerine, büyük birkaç merkeze taşıdı. İstanbul'un yanında eski başkentler Bursa ve Edirne, tarih boyunca önemli kültür merkezlerinden olan Kahire ve Bağdat bunlar arasındadır.

Şimdi, Osmanlı kültür coğrafyasına en çok şair yetiştiren yerleşim bölgelerini ve kaç şairle bu yapı içinde yer aldıklarını verelim:

1-İstanbul	: 609	
2-Bursa	: 156	(16. yy. 40)
3-Edirne	: 150	(" 50)
4-Konya	: 69	
5-Diyarbakır	: 40	(" 1)
6-Kastamonu	: 36	(" 23)
7-Bağdat	: 35	(" 2)
8-Gelibolu	: 30	(" 11)
9-Kütahya	: 27	
10-Antep	: 26	(16. yy.1)
11-Buhara	: 26	
12-Bosna	: 26	(" 1)
13-Serez	: 21	(" 10)

14-Manisa	:	20	(" 7)
15-Vardar Yenicesi	:	19	(" 10)
16-Bolu	:	19	(" 3)
17-Isparta	:	1	(" 2)
18-Üsküp	:	18	(" 15)
19-Amasya	:	17	(" 10)
20-Aydın	:	17	(" 7)
21-Manastır	:	17	(" 6)
22-Rumeli	:	17	
23-Erzurum	:	16	
24-Filibe	:	16	(16. yy. 11)
25-Selanik	:	16	(" 11)
26-Sofya	:	16	(" 3)
27-Ankara	:	15	
28-Trabzon	:	15	(" 6)
29-Tokat	:	14	(" 5)
30-Belgrat	:	11	(" 5)
31-İznik	:	11	(" 10)
32-Kayseri	:	11	(" 1) *

Bu tasniften sonra, verilen rakamları, sebep-sonuç ilişkisi açısından değerlendirmeye tâbi tutabiliriz:

Rakamlar, İstanbul'un, kültür coğrafyamıza en çok şairle katılan şehir olduğunu çok açık bir şekilde göstermektedir. İstanbul'un yetiştirdiği şair sayısı, listede verilen toplam sayıya göre, yaklaşık üçte birlik bir oranı teşkil etmektedir. Konuyu, doğum yerinin ötesinde, yerleşme alanları çerçevesi içinde ele alacak olursak,bu oran, İstanbul'un lehine büyük bir artış gös-

---

* Bu liste, Mustafa İsen, "Tezkilerin Işığında Divân Edebiyatına Bakışları I, Osmanlı Kültür Coğrafyasına Bakış", **V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Tebliğleri**, İst., 1985, s. 149'dan alınmıştır.Listeye 10 ve daha yukarı şair yetiştiren yerler dahil edilmiştir. Parantez içindeki bilgiler, yörenin 16. yüzyılda kaç şairle temsil edildiğini göstermektedir.

terecektir; zira, şairlerin pek çoğu, memleketlerinden kalkıp gelerek İstanbul'da şair muhitine yerleşmiş ve sanat hayatlarını orada sürdürmüşlerdir. Özetle, İstanbul bugün oluduğu gibi, dün de kültür dünyamızın merkezi idi.

Sıralamada ikinci ve üçüncü olarak yer alan Bursa ve Edirne'nin bu özellikleri, hiç kuşkusuz devlete başkent olmalarından ileri gelmektedir. Ancak Bursa ve Edirne, Osmanlı devleti içinde ilk yıllarda elde ettikleri etkin yerlerini, giderek kaybetmiş, 16. yüzyıldaki verimlerini diğer yüzyıllarda gösterememişlerdir.

Konya, Kütahya, Manisa, Amasya ve Trabzon gibi şehirlerimiz, bu konumlarını, 16. yüzyıl sonuna kadar Osmanlı idari yapısı içinde şehzâde sancağı merkezi olmalarına borçludurlar. Gerçekten de, İstanbul dışında sanatkârları en iyi şekilde koruyup gözeten şehzâde-valiler, adı geçen bu merkezlerde çok canlı birer kültürel muhit teşekkül ettirmişler ve çevrelerine çok sayıda sanatkâr, özellikle de şair toplamışlardır.

Fakat Antep, Serez, Aydın, Filibe, özellikle de Vardar Yenicesi, sahip oldukları şair potansiyelleri ile izahı güç bir durum ortaya koymaktadırlar. Örnek olarak, bugün Yunanistan sınırları içinde bulunan Vardar Yenicesi'nin, " Hayâlî, Usûlî,Hayretî, Sırrî, Günâhî, İlâhî, Âgehî , Yûsuf-ı Sineçak, Garibî, Râzî, Derûnî " gibi çoğu birinci sınıf şairleri yetiştirmesi, taşrada, kültür merkezi hususiyetinden uzak bu şairler ocağının böylesine velûd bir özellik taşıması, üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir konudur.(8)

Ancak, günümüze kadar ulaşan bir rivayet, bunu açıklamakta yardımcı olabilir. Âşık Çelebi'nin aktardığı şu darb-ı mesel, bu yörenin (Rumeli'de Vardar Yenicesi, Priştine,Prizren, Üsküp, Filibe...vd.) edebî çehresini çok iyi ifade etmektedir: "Rivayet ederler ki, Prizren'de oğlan doğsa, adından akdem mahlas korlar; Vardar Yenicesi'nde doğan

---

(8) Bu açıklamalarla ilgili olarak, bkz., Mustafa İsen, "**a.g.m.**", s. 145-155.

oğlan , baba diyecek vakit Farisî söyler; Priştine'de oğlan doğsa, diviti belinde doğar, derler. Binâenalâzâlik, Prizrden şair menbaı, Yenice Farisî ocağı, Priştine kâtip yatağıdır"(9). Bu rivayet, devrin kültürel ortamı hakkında bize çok açık ipuçları vermektedir.Bu demektir ki, bu kültür, sadece İstanbul'da medresenin içerisine sıkışmış bir kültür değildir; aksine bütün imaparatorluğu kaplamıştır(10).

Şimdi de Rumeli Türkiyesi'nde yer alan belli başlı yöreleri ve kaç şairle bu kültür coğrafyasına katıldıklarına bir göz atalım:

Belgrat	11	Rusçuk	: 4
Bosna	: 26	Saraybosna	: 7
Edirne	: 150	Selânik	: 16
Filibe	: 16	Sofya	: 16
İştip	: 4	Tekirdağ	: 6
Karaferye	: 6	Tırhala	: 5
Manastır	: 17	Üsküp	: 8
Niğbolu	6	Vardar	
Priştine	: 6	Yenicesi	: 20
Prizren	: 7	Yenipazar	: 5 *

Bunların dışında, birkaç şairle geniş kültür coğrafyası üzerinde yerini alan pek çok Rumeli şehri vardır.

(9) **Âşık Çelebi Tezkiresi (Meşâirü'ş-Şuarâ)**, Haz.: Meredith-Owens, London, 1971, 141 a.

(10) Bkz., Orhan Şaik Gökyay, "Divân Edebiyatı Kimin ", **Türk Dili**, Sayı 424, Nisan 1987, s. 224,-236.

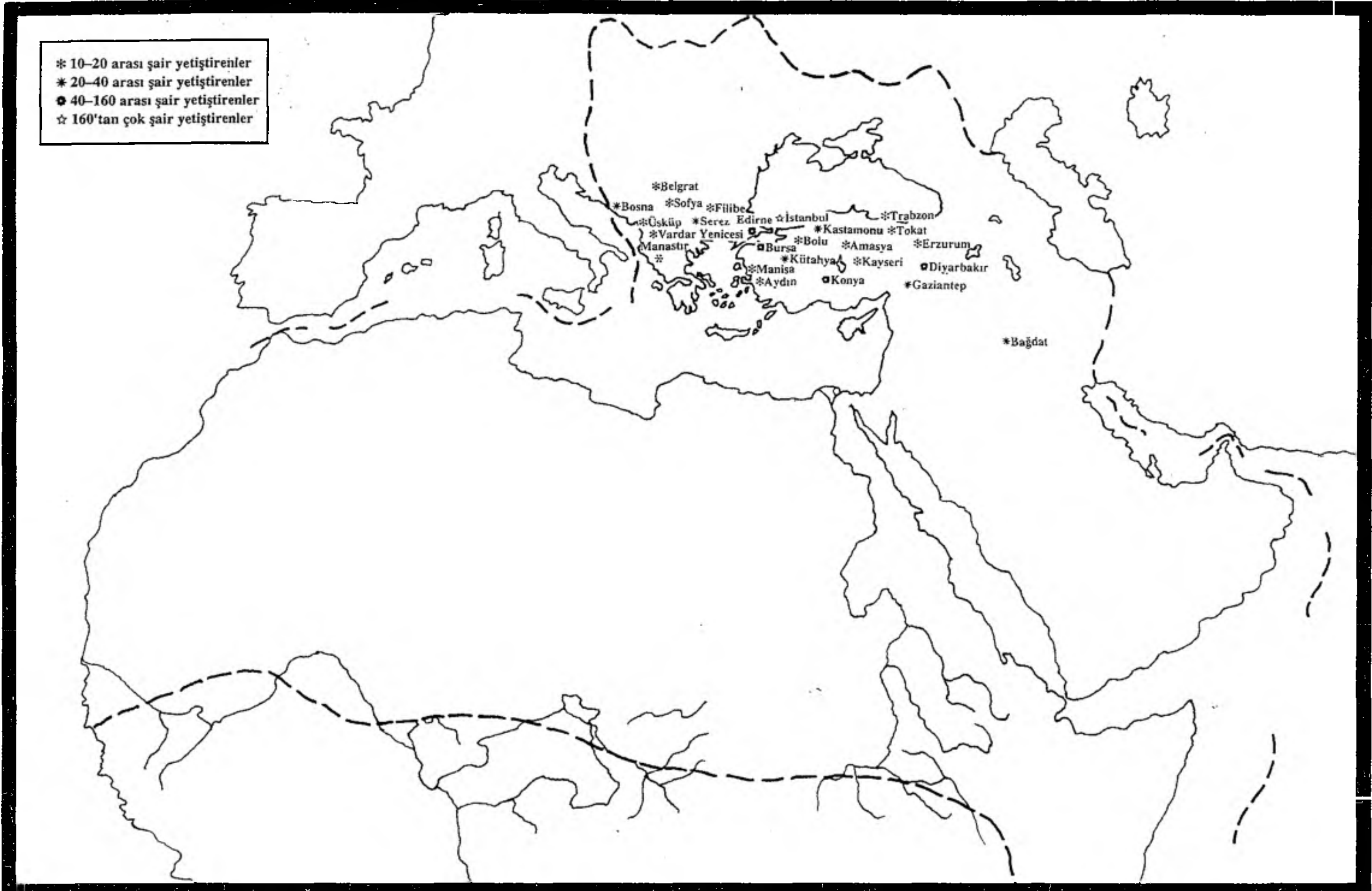
* Liste, M. İsen'in V. Türkoloji Kongresi'ne sunduğu ağın' den derlenmiştir.

Ayrıca, tezkireciler bilgi eksikliği yüzünden, bazen şairleri daha geniş bir coğrafyada göstermeyi tercih etmişlerdir. Meselâ, şairin Rumeli doğumlu olduğunu bilen tezkire yazarı, şairin doğduğu yeri tam olarak bilmiyorsa, onu "Rumilindendür"diye yazıp geçmiştir. Kaynaklarda, bu şekilde anılan 17 şair bulunmaktadır.

Ortaya çıkan tablo, o dönem Rumeli Türkiyesi'ndeki şerihlerin, Türkçe ve şair yetiştirme açısından Anadolu'dan hiç farkı olmadığını, hatta coğrafya karşılaştırması yapıldığında, Rumeli'den ne kadar çok şair yetiştiğini bize kolayca göstermektedir. Şunu da belirtmekte yarar var: Şuarâ tezkiresi yazarları, eserlerine divân şiiri ölçülerine giren, belli bir estetik birikime sahip şairlere yer verirler. Örnek olarak, halk şairleri ve tasavvuf edebiyatının bazı temsilcileri bu eserlerde yer almazlar. Verilen listeye bunlar da ilâve edilecek olsa, bu yöreye ait şairlerin çok daha fazla (400 civarında) olduğu tahmin edilebilir.

Buraya kadar, Rumeli Türkiyesi'nin, geniş Osmanlı kültür coğrafyasındaki yerine ve şiir tarihimizdeki potansiyeline ait bilgiler aktarmaya çalıştık.

Bizim, üzerinde çalıştığımız şair Âhî de, yukarıda sözünü ettiğimiz bu coğrafyada yer alan Niğbolu'da doğmuştur.

ŞAİR YETİŞTİRME POTANSİYELİ AÇISINDAN ANADOLU VE RUMELİ'NİN KARŞILAŞTIRMASINI GÖSTEREN HARİTA

I. BÖLÜM

ÂHÎ / HAYATI, ESERLERİ, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE SANATI

A—HAYATI

a) Şairin mahlası ve adı

Kısaca, şairin şiirde kullandığı isim olarak tarif edebileceğimiz mahlas, özellikle tezkirecilerin, bazı şairlerde üzerinde ayrıca durup belirtmeye çalıştıkları önemli hususlardan biridir. Mahlaslar, şairlerin belli bir yaşa geldikten sonra, bilinçli bir yaklaşımla seçtikleri adlardır.[1]

Şairin bu mahlası seçiş veya kullanış sebep ya da gerekçeleri vardır. Buna göre, şairin esas ismi, babasının ismi, lâkabı, nâmı, şöhreti, memleketi vb. gibi durumlar, kelime ve anlam olarak, mahlas seçiminde dikkat edilen en önemli yakınlık ve münasebetleri oluşturmaktadır.

Mahlasın manâsı, mahiyeti, seçimi, kullanılış gayesi vs.'si üzerine yapılan açıklamalarda rastlanılan çeşitli münasebet, sebep ve gerekçelerden bazıları da, şairin kendi mesleği, babasının mesleği, ses güzelliği, hattatlık, ressamlık, güzellik, vücut özellik ve arızaları, psikolojik hal ve vasıflar; dinî-tasavvufî faaliyet ve bağlılıkları; şairin başından geçen herhangi ilginç bir olayla ilgili hal ve durumlara dayanır.[2] Bu bakımdan mah-

(1) Mustafa İsen, "Divân Edebiyatında Mahlasdaş Şairler", **Milli Eğitim**, Şubat 1989, Sayı 82, s. 22

(2) Tolasa, s.240.

laslar, bizim için, şairin mizacını ve psikolojik konumunu ele veren son derece önemli ipuçlarıdır.

Adı Hasan, lâkabı Benli Hasan olan Âhî'nin , bu mahlası almasında kanaatimizce en büyük, belki de tek etken psikolojik kökenlidir. Babasının, Âhî daha gençken ölmesi, annesinin başka biriyle evlenmesi, önce baba mesleğini seçerek dükkân açıp tâcir olan bir insanı şair yapmış olması bakımından önemli hâdiselerdir.

Mizaç olarak kendi içine kapanık, sessiz olan Âhî'nin İstanbul'da derbeder bir hayat sürmeğe başlaması hayatındaki bu ıstırapları artırmış ve "âh", onun gönlünde kendine uygun bir zemin bularak oraya yerleşmiştir(3). Bize göre, şairin "Âhî" mahlasını almasına sebep, bu psikolojik etkenlerdir. Nitekim bir gazelinde,

Tutmayınca ' âlemi âhum ben Âhî olmadum
Kendü âhum 'âkibet nâm u nişân oldı baña 5/5

diyerek, nasıl "Âhî" olduğunu bize izâh ediyor.(*)

Ancak, Evliya Çelebi, Seyahâtnâmesi'nde Âhî için şunları söylemektedir: "Güzellikte ve olgunlukta Hz. Yûsuf'a benzermiş.Yanağında bir Haşimî beni olduğu için, gören âşıklar, ciğer yakan bir âh çekerlermiş. Âhî mahlasını kullanmasına sebep budur. Mahlasının tesirinde kalarak, ömrünü âh, vâh ile geçirmiştir" (4) .

Evliya Çelebi'nin verdiği bu bilgiye rağmen biz , şairin bu mahlası seçmesini, karşılaştığı ve çektiği zorluklar, başına gelen olaylar neticesinde içinde bulunduğu ruh hâlinin bir tezâhürü şeklinde değerlendiriyoruz.

---

(3) Bkz., Mustafa İsen, **Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı** (İnceleme-Metin), Erzurum 1979, s. 70

(4) *Evliya Çelebi* , **Seyahâtnâme** *(Sadeleştirilenler:* T. Kemal Kuran, Necati Aktaş), C.I, İst. 1975, s.22.

(*) Divân'da bu hükmümüzü destekleyici başka örnekler de mevcuttur (bkz., 21/3, 29/4).

b) Şairin ailesi

Âhî'den söz eden kaynaklarda babasının adı, Seydî Hoca (Seyyidî Hâce) olarak verilmiştir (5). Babası, ticareti iyi bilen, zengin bir tüccarmış: "... babası sâhib-i genc-i vâfir-i tecârib, ticârede mâhir bir ulu tâcir idi" (6). Âhî, genç yaşta iken, babası vefat etmiştir. Şu beyitler, babasının ölümüyle ortaya çıkan "yetim"lik psikolojisinin eseridir sanıyoruz:

Ben yetîmüñ acıyup aglarsa kanlu yaşuma
Bahr-i Kulzüm acısun deryâ-yı 'ummân aglasun

Ağlamakla çıkdı gözden Âhî ey pîr-i hıred
Demdür ağlarsa yetîm aldı ol oglan aglasun 87/4,6

Babasının vefatından sonra Âhî, onun mesleğini seçerek dükkan açmıştır. Âşık Çelebi'de*, Âhî'nin baba mesleğini seçişi şöyle anlatılmıştır :

"Sebzeci oglı tere satmak gerek
Ogul ata san'atın tutmak gerek

mûcibince dükkân açdı, atası yirine geçdi." (7)

Bir gün annesi Melek Kadın'ın yeniden evlendiğini duyunca, her şeyi yüz üstü bırakıp İstanbul'a gelmiştir : " Bir

(5) **Âşık Çelebi**, 51 a; **Kınalızâde**, C. 1, s. 191; **Künhül- Ahbâr**, s. 70; **Kâfile--i Şuarâ**, s.31; **Terâcim**, s. 41; **Kâmusu'l- Alâm**, s. 502; İKTYDK, C.1, s. 92.

(6) **Âşık Çelebi** , 51 a.

(7) **A.e.** , 51 b.

* Âşık Çelebi, Niğbolu kadısı iken, Âhî'yi yakından tanımış ve onun hayatı hakkında tedkîkatta bulunmuştur. Bu sebeple, Âhî hakkında en ayrıntılı bilgiyi Âşık Çelebi'de bulmaktayız.

gün vâlidesinin ere varduğın işitdi, âteş-i hasret metâ'-ı sabr u karârın yakdı, kül itdi. Ne evine vardı ve ne dükkânından esbâb aldı. Bîr-âhile vü bî- zevâde tek ü tenhâ vü piyâde yola girdi. Nâz u na'îmle perveriş bulmış vücûdı şedâyid-i sefer ü ğurbet u mekân-ı geşt ü güzer-i kürbet ile zebûn hali günden güne diger-gûn olup, günlerde bir gün İstanbul'a irdi."[8]

Âhî'nin yakınları arasında Haverî'nin* adı geçmektedir. Âhî, İstanbul'da çeşitli zorluk ve sıkıntılar çektikten sonra, Karaferye'ye müderris olmuş ve bu esnada Manastır'da Açık Kadı'nın kızı ve şair Haverî'nin kızkardeşi ile evlenmiştir[9].

c) Şairin doğduğu yer ve doğum tarihi

Âhî, yer belirtilen kaynakların hepsinde Niğbolulu olarak gösterilmiştir. Niğbolu, Evliya Çelebi'nin Seyahâtnâ-mesi'nde belirttiğine göre, Osmanlı döneminde Özü, yani Silistre eyâletine bağlı on bir sancaktan biridir [10]. Bir başka kaynakta ise, Plevne iline bağlı bir kent olduğu belirtilmektedir[11]. Tuna ırmağı kıyısında, Plevne'nin 53 km kuzeydoğusunda kurulmuştur. Niğbolu, Osmanlı döneminde önemli bir kaleydi. 1388'de Ali Paşa'nın fethinden sonra, özellikle 1396'da ve daha sonraları (1598'e kadar) pek çok ünlü müslüman Türk-Hristiyan savaşlarına sahne oldu[12].

---

(8) **A.e.**, 51b.

(9) **A.e.**, 52b.

(10) Evliya Çelebi, **a.g.e.**, s. 22.

(11) Türker Acaroğlu, **Bulgaristan 'da Türkçe Yer Adları**, Ank, 1988, s. 291.

(12) **A.e.**, s. 291.

* Haverî, Manastırlıdır. Adı, Ali Çelebi'dir. Rumeli Kazaskeri Zeyrekzâde'den mülâzım olmuştur. Âhî'nin, Haverî'nin yetişmesi üzerinde müessir olduğunu, hatta onun ikmâl edemediği Hüsn ü Dil mesnevisini Haverî'nin tamamladığını Âşık Çelebi kaydeder (Bkz., **Âşık Çelebi**, 263 a-265 a).

Âhî, Âşık Çelebi'nin belirlediğine göre, Niğbolu'nun Tirsinik adlı köyündendir.

Kaynaklarda, Âhî'nin doğum tarihi belli değildir. Ancak, bazı kaynaklardan öğrendiğimiz bir rivâyete göre, Yavuz Sultan Selim, Âhî'nin "Hüsrev ü Şirîn"inden birkaç parça görüp, onu, Kazasker Kemal Paşazâde ile Zeyrekzâde'den sormuş; onlar da "kırk yaşlarında olup, hâlâ mülâzım bulunduğunu" söylemişler[13].

Zeyrekzâde'nin Rumeli Kazaskerliği zamanında Âhî kırk yaşlarında olduğuna ve 923/1517 'de , tahminen 45 yaşlarındayken öldüğü bilindiğine göre 878/1473-1474 senelerinde doğmuş olması mutemeldir [14].

ç) Şairin İstanbul'a gelişi

Yurdunu terk edip İstanbul'a gelen Âhî, burada ilmiye mesleğini, baba mesleği olan ticarete tercih ederek tahsile başlamış ve kırk yaşlarındayken "Kara Balî"den mülâzım olmuştur.

Daha önce söz ettiğimiz rivayete* göre, Yavuz Sultan Selim, kırk yaşlarında olup, hâlâ mülâzım bulunduğunu öğrendiği Âhî'nin terfiini emretmiştir [15]. Burada üzerinde durulması gereken hassas bir konu vardır. Mesele, daha çok ekonomik imkân ile şairlik arasındaki ilişkiye dairdir. Padişah, şair Âhî'yi begenir ve ilgilenir. Fakat, sosyal ve ekonomik durumunun pek iyi olmadığını işitince üzülür; yanındakilere onunla ilgilenmelerini emreder ve şu dikkat çekici sözleri söyler:" Ammâ ri'âyet eyleñ ki, intizâm-ı ahvâl-i mââş, cevdet-i tab'a bahâne ve hidmet-i pâdişâhî cevâd-ı zihnine tâziyânedür..."[16]. Burada şair yaratılışının ve şairliğin ekonomik imkânla ilişkisine güzel bir örnek verilmiştir.

---

(13) Âşık Çelebi, 52 a-52 b; **Beyânî,** 14 b; Riyâzî 25 a ; **Kâfile-i Şuarâ,** s.31; **Terâcim,** s.42; **Kâmus' Alâm,** s. 502

(14) **İKTYDK,** s. 923 (Bu konuda A. Nihad Tarlan, **BŞ'** de 1476-1477 tarihini vermektedir).

(15) Ayrıntılı bilgi için bkz., **Âşık Çelebi,** 52 a-52 b.

(16) **A.e.**, 52 a.

* Bkz., s. 21.

Padişahın bu emri üzerine Kemâl Paşazâde, "Hemen Bursa'da Bayezid Paşa Medresesi'ni arz edip tayin ettiriz" der. Rumeli Kazaskeri Zeyrekzâde ise Âhî'ye "Padişah sana çok şeyler ihsân edecektir; bunu kabul etme" der. Âhî, Zeyrekzâde'nin sözüne uyarak, bu tevcihi reddedince, Padişah hiddetlenerek "Bir daha onun adını yanımda anmayın " der. Bu esnada Âhî, Ahmed Paşa ve Necatî'nin "egri" redifli gazeline bir nazire yazmış; bu gazeldeki

O kad bâlâ vü zülf egri diyâr-ı hüsn pür-âşûb
Memâlik fitne şeh zâlim 'alem serkeş sipâh egri

beyti, Padişah'ın kulağına varınca, Âhî'nin idamını emredecek kadar gazaba gelmiştir. Birçok sıkıntıdan sonra, nihayet Karaferye müderrisliğine ta yin edilmiştir[17].

d) Şairin fizikî özellikleri

Âhî'ye ait bilgi edindiğimiz kaynaklarda ve şiirlerinde, Âhî'nin fizikî özelliklerine dair önemli bir malumat bulamadık. Ancak, Evliya Çelebi, Seyahâtnâmesi'nde Âhî'yle ilgili verdiği bilgiler arasında, yanağında "Haşimî" bir beni olduğunu belirtir[18]. "Benli Hasan" lâkabıyla tanınmasına sebep olan beni, ona ait edinebildiğimiz önemli fizikî özelliğidir. Yine Evliya Çelebi, Âhî'nin Hz. Yûsuf güzelliğinde olduğunu belirtmektedir [19].

---

(17) Geniş bilgi için bkz., **Âşık Çelebi,** 52 a-52 b (Ayrıca bkz., A.N. Tarlan, DŞ s.65-66) .

(18) **Seyahâtnâme**, s. 22.

(19) **A.e,** s.22

e) Öğrenimi ve mesleği

Çalışmalarımızda, şairleri tanıtır ve değerlendirirken, önemle üzerinde durulması gereken konulardan biri de onların öğrenim ve yetişme durumlarıdır. İlim veya bilgi sahibi olmak, ya da bu yolda bir merak, kabiliyet ve çaba içerisinde bulunmak, ilim veya bilgice ileri ve üstün bir seviyeye gelmek, şairler için değer ölçülerinin başında yer alan bir unsur olarak göze çarpar.

Niğbolu'dayken baba mesleğini seçip ticaretle uğraşmaktayken İstanbul'a gelen Âhî, akranlarına göre ilmiye mesleğine ileri bir yaşta intisap etmiştir. Ancak, kuvvetli bir kabiliyete sahip olduğu için, az müddette her hünerde (ilimde), bir üstad olmuştur [20].

İyi bir medrese tahsili görüp, kısa sürede bütün ilimleri öğrenen Âhî, ilim tahsiline geç yaşta başladığı için, ancak kırk yaşlarındayken mülâzım olmuş; daha sonra çeşitli nedenlerle pek çok zorluklar çekmiş ve sonunda müderrisliğe getirilmiştir [21].

Kadılıktan sonra en çok görülen ikinci şair mesleği müderrisliktir. Bu mesleğe girenlerin de, daha önce veya sonra kadılığı ya da başka yüksek ilmiye mesleklerine atanmış olabileceklerini belirtmek gerekir. Müderrislik de kadılık gibi, yüksek öğrenim gerektiren mesleklerdendir [22].

Âhî'nin ilerlemiş bir yaşta tahsile başlamış olmasına rağmen, az zamanda bütün ilimleri öğrenerek müderrislik gibi yüksek bir dereceye getirilmesi, onun akıllı, zeki, bilgili bir insan olduğunu açıkça göstermektedir.

---

(20) Bkz. , **Âşık Çelebi,** 51 b(Yine bu husus **Sehî'**de şu cümleyle yer alır.: "Ulum-ı mütevaliye tetebbu idüp görmiş idi' s. 108).

(21) **Âşık Çelebi** , 52 b; **Kâfile-i Şuarâ**, s.32; **Terâcim,** s.43; **Kâmusu'l Alâm**, s. 502.

(22) Bu açıklamalarla ilgili olarak bkz., Mustafa İsen, "Divan Şairlerinin Meslekî Konumları", **Milli Eğitim,** Mart 1989, Sayı 83, s. 35-41.

f) Ölümü

Divân edebiyatı deyince, akla gelen başvuru kaynaklarından biri belki de birincisi olan tezkirelerde, doğğumundan söz edilmeyen şair pek çok, buna karşılık, ölümünden söz edilmeyen ise çok çok azdır. Bu eserlerde hemen her şairin ölümü veya son durumu hakkında kısa da olsa bir bilgi verilir.

Şairin ölümü olayı, bu olayın zamanı, yeri, şekli, nedeni, şairin son meslekî durumu, meşgûliyeti, ölümünden hemen önce içinde yaşadığı bazı olay ve durumlar, mezarının yeri, yazmakta olduğu eserleri vb. bilgilerle birlikte verilmeye çalışılır [23].

Ölüm haberini oluşturan bilgilerin ve bunlarla ilgili tafsilâtın şairden şaire değişmesinde, tezkirecinin bu konuda sahip olduğu veya olabileceği bilgi durumunun en büyük rolü oynadığı muhakkaktır [24].

Âhî'nin doğum tarihi hakkında, kaynaklar bilgi vermiyor. Ancak, ölüm tarihi ile ilgili bilgilere sahibiz.

Sûz-ı Âhî ile tutuşdı cihân

mısraının gösterdiği H.923/M.1517 vefat tarihidir. Sicil-i Osmânî'nin onu H.910 'da ölmüş göstermesi yanlıştır[25]. Âhî'nin öldüğü ve gömüldüğü yer konusunda, kaynaklarda ayrılıklar vardır. Sehî, Rıyâzî, Beyânî tezkireleri ile Âlî'nin Künhü'l- Âhbârı'nın tezkire kısmında Karaferye'de, Âşık Çelebi ve Kınalızâde tezkireleri ile Kâmus'l- Alâm ve Kâfile-i Şuarâ'da Manastır'da öldüğü belirtilmiştir. Osmanlı Müellifleri adlı eserinde Bursalı Tahir Bey, her iki yerde de mezarını aradığı halde bulamadığını kaydeder [26].

Âhî, H.923/M.1517'de, tahminen 45 yaşlarındayken

---

(23) Bkz., **Tolasa**, s.56.

(24) **A.e.**, s.57.

(25) Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, C.2, İst., 1311, s. 119.

(26) Bkz., Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, C.1, İst., 1333, s.67

vefat etmiştir. Ömrünün yarısına yakını Niğbolu'da, diğer kısmının hemen tamamı İstanbul'da ve son yılları Karaferye ve Manastır'da geçmiştir.

B— ESERLERİ

Âhî'nin kaynaklarda belirtilen ve bilinen üç eseri vardır. Bunlar, Hikâyet-i Şîrîn u Pervîz vü Rivâyet-i Gülgûn u Şebdîz isimli Husrev ü Şîrîn (manzum) ile Hüsn ü Dil (mensur-manzum) adlı eserleri ve Dîvânı'dır.

a) Husrev ü Şîrîn: Latîfî'nin belirttiğine göre, Âhî, bu eserini, Şeyhî'nin Husrev ü Şîrîni'ne nazîre olarak yazmıştır(27). Ancak, bu bilgiye diğer kaynaklar yer vermemiştir.

Âhî, ölümünden önce kaleme aldığı Dîvanı dışındaki iki eserini de bitirememiştir. Husrev ü Şîrîn adlı eserini bitirememesinin asıl sebebi, dönemin Nakşîbendî şeyhlerinden Mahmud Çelebi'nin, Âhî'ye "Husrev-i Pervîz, Hazret-i Peygamber'in kendisine gönderdiği mektubu yırtan bir hükümdâr olduğu için , onun evsâfından bahseden bir eser yazmak günahtır. Eğer maksadın câize ise, onu yarın kıyamette, Cenâb-ı Peygamber'in şefâatine nâil olarak elde edersin"(28) diyerek, eseri yazmasına engel olmasıdır. Bu husus, devrin sosyal ve siyasî hayatında olduğu kadar, şiir hayatında (şairler üzerinde) da tarikatlerin tesirini ortaya koyması açısından önemlidir. Şairleri, devrin sosyal statü olarak en üst seviyesinde bulunan, ferman sahibi padişaha karşı dahi hicviye yazmaktan alıkoyamayan şartları içinde, bir şeyhin, bir eserin yazılmasına engel olabilmesi, ta-

---

(27) *Latîfî*, s. 98.

(28) *Âşık Çelebi,51b.*

rikatlerin etkinliğini gösterdiği gibi, bu olay, şairimizin karakterinden de ipuçları taşımaktadır. Âhî, daha çok, rind ve harabâtî yönüyle öne çıkmasına rağmen, burada *onun* hissî tarafını buluruz. Mahmud Çelebi'nin "günahtır" ve "maksadın câize ise, kıyamette Cenâb-ı Peygamber'in şefâtine nâil olarak elde edersin" demesiyle eserini yazmaktan vazgeçmesi, Âhî'nin kişiliğinin bir tarafını göstermektedir.

***

Âşık Çelebi, Âhî'nin Husrev ü Şîrîni'ne ilişkin değerlendirme yaparken, şaire ve eserine duyduğu takdiri dile getirmiştir : "Nerdubân-ı sütûr-ı *gazeliyyâtdan eyvân*-ı kasr-ı mesneviye 'urûc itdi. Husrev ü Şîrîn tetebbu' itdi. Hakkâ, bir nazm-ı şîrîndür ki, kişver-i şi'ir husrevleri ol nazmın pîrâmeninde Ferhad gibi dâğ eridür. Medh-i Husrev'de Hâme-i gevher-bâr Hürmüz-i tâç-dârdur..."[29]

Latîfî de Âhî'nin bu mesnevisi üzerine yaptığı değerlendirmede, eserin üslûbuna, muhtevasına, içinde yazıldığı çağa ve çevreye dayanarak açıklamalar yorumlar getirmiştir: "... Ve şehüy'ş-şuarâ Mevlânâ Şeyhî'nin Husrev ü Şîrîn ü Pervîz vü Rivâyet-i Gülgûn u Şebdîz nazm idüp, nazmında hûb dikkatler ve hâssa tasarruflarla müflik ve musanna' beyitler dimişdür. Hâssa ki, ol matla'-ı dastânlar ve sıfat-ı subh u şâmda vâki' *olan ebyât-ı dilistânlar*, her biri u'cûbe-i makâl ve numûne-i sihr-i halâldür. Bu birkaç ebyât-ı pür-nükât sıfat-ı subhda ve mahall-i velâdet-i Husrev'de ol kitâb-ı sihr-intisâbdandur...Ammâ, nazm nükte-şinâslarının umûmen ittifakları budur ki, eğerçi bu nazm-ı sihr-sâz, tarzında makbûl ve mümtâzdur. Lâkin, irtibat-ı kıssada,kıssa-perdâz degüldür. Tekellüf-i tahayyül ve teşbih ve tasannu'a semt-i sevk-i münâsebet-i kıssâdan dûr düşmişdür..."[30].

Âhî'nin yarım kalan eserinin, bize ulaşıp ulaşmadığına dair,kaynaklarda açık bir bigi mevcut değildir. Yine, Latîfî'nin haberine göre, bu esere ait birçok parça

---

(29) **A.e.**, 51 b.

(30) **Lâtîfî**, s.98.

daha sonra,ikinci eseri olan Hüsn ü Dil'e katılmıştır.[31] Biz, yaptığımız araştırmalar sonucunda, Husrev ü Şîrîn'in bir nüshasına rastladık. Bu nüsha, Ankara Millî Kütüphane'de Yz. FB. 471 numarada kayıtlıdır. Aynı yazmanın, birinci kısmında (Yz FB 471/1) Hüsn ü Dil, ikinci kısmında (Yz FB 471/2) Husrev ü Şîrîn yer almaktadır.

Eser, 189X137 - 126X99 mm ebatlarında, 15 satıra nesihle yazılmıştır. Yazmanın diğer özellikleri şunlardır : Ok filigranlı kâğıt, sözbaşları kırmızı, ıstanpa şemseli, zencirekli, kahverengi , kurt yenikli meşin kaplı mukavva cilt.

Nüsha, ketebe kaydına göre, H.925'in Muharremi'nde Abdî bin Hibettu'llah bin Halimî tarafından istinsah edilmiştir. Âhî'nin H. 923'te öldüğünü göz önüne alırsak, nüshanın eskiliği ve orijinale yakınlığı anlaşılabilir.

106 varak olan yazmanın, 1 b - 90 a sahifelerinde Hüsn ü Dil bulunmakta, 90 b - 104 a sahifelerinde ise Husrev ü Şîrîn yer almaktadır.

Mesnevi, "Hüsrev ü Şîrîn-i Âhî" başlığı altında,

Çü Bismillah oldur şekl-i miftâh
Anı her fethe miftah itdi Fettâh

beytiyle başlar.

Münacâtla başlayan mesnevinin "Kudret-i İlâhiye" adlı ikinci başlığı altında yer alan 12 beyit, Âhî Divânı'nın başında aynen yer almaktadır (bkz.,Divân, 1 nolu şiir). Mesnevinin vezni, "Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Fe'ûlün" olmasına rağmen, bu kısmın vezni, "Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün"dür. Mesnevide, veznin değişmez olduğu göz önünde bulundurulacak olursa, bu 12 beyitlik bölüm, Husrev ü Şîrîn'e yanlışlıkla girmiştir, diye düşünebiliriz.

---

(31) A.e., **s.98**

Mesnevi, bu 12 beyit dahil 423 beyitten ibarettir ve "Sıfat-ı Subh" başlığı altında şu üç beyitle sona ermektedir:

Çü söz oldı neyilün eşmesinden
Bir altun mâhî çıkdı çeşmesinden

Bulup zulmetde âb-ı rûşenâyı
İder Hızr-ı Sikender-âşinâyı

Seherden turmış ol mâh-ı şeb-efrûz
Ser-â-ser nûra batmış netekim rûz

b) Hüsn ü Dil: Âhî'nin çok beğenilen bu eserinin telif mi, tercüme mi olduğu konusunda kesinlik yoktur. Bazı kaynaklar, bunu Fenerizâde Kazasker Şeh Çelebi'nin ısrarıyla Lâmiî'nin aynı adlı eserine nazîre olarak yazdığını belirtirler.[32] Bazıları da Fettahi-i Nişaburî'nin Hüsn ü Dili'ni serbest şekilde tercüme ettiğini yazmaktadırlar.[33]

Fakat Âhî'nin yazmış olduğu bu eser, o kadar sevilmiş ve okunmuş ki, 30 civarında nüshasını tespit ettik. Burada yeri gelmişken Âlî'nin, Künhü'l Ahbâr'da Âhî'nin bu eseri için yaptığı değerlendirmeyi belirtmekte fayda görüyoruz. Âlî, Lâmiî ile ilgili verdiği bilgiler arasında"... Nihâyet Hüsn ü Dil-i Âhî tururken, anun mü'ellefi okunmaz"[34] diyerek , Âhî'nin Hüsn ü Dil'inin güzelliğine işaret etmektedir.

Âhî, bu eserini de bitirememiştir. Eseri, kayınbiraderi Haverî tarafından tamamlanmıştır. Hüsn ü Dil, Çaylak Tevfik tarafından neşredilmiştir (İstanbul 1287).

Şimdi, Hüsn ü Dil'in tespit edebileceğimiz nüshalarını sıralayalım:

---

(32) **Âşık Çelebi**, 51 b ; **Künhü'l-Ahbâr**, s.71.

(33) **Riyâzî**, 25 a.

(34) **Künhü'l-Ahbâr**, s.71.

	Kütüphane	Bölüm	EserNo
1)	Süleymaniye Ktp.	İhsan Mahvî	129
2)	"	M. Hafîd Ef.	28
3)	"	Nâfiz Paşa	858
4)	"	Çelebi Abdullah Ef.	284
5)	"	Esad Ef.	1837
6)	"	"	2561
7)	"	"	2561M
8)	"	Raşid Ef.	731
9)	"	İzmir	623
10)	"	Tahir Ağa	333
11)	"	Hacı Mahmut Ef.	3876
12)	"	"	5168
13)	"	"	5200/1
14)	"	Fatih	3735
15)	"	"	3736
16)	"	Husrev Paşa	503
17)	"	Kadızâde Mehmed Ef.	379
18)	"	Lâlâ İsmail	411
19)	Bâyezid Devlet Ktp.	Bâyezid	5369/1
20)	Ankara Millî Ktp.	Yz A	63
21)	"	Yz A	3169
22)	"	Yz A	3426
23)	"	Yz A	3644
24)	"	Yz A.	4007
25)	"	Yz A	4629
26)	"	Yz FB	471/1
27)	Balıkesir İl Halk Ktp.		1051*

* Balıkesir İl Halk Kütüphanesi'ndeki bu nüsha, Ankara Millî Kütüphane Mikrofilm Arşivi'nde MFA (A) 5036 numarada kayıtlı bulunmaktadır.

c) Divân : Âhî'nin üçüncü eseri, üzerinde çalışma yaptığımız Divânı'dır.

Âhî, Divân işiri geleneği içinde, ne kadar mümkünse o kadar orijinal olabilmiş, kudretli bir şair olmasına rağmen, divânında az şiir yer almaktadır. Âhî'nin, hem müderris hem de devrinin önemli şairleri arasında yer almasıyla birlikte,divânında az şiirinin bulunması,onun velûd bir şair olmadğını göstermez. Aksine, kısacık ömründe Hüsn ü Dil ve Hüsrev ü Şîrîn gibi iki büyük ve hacimli eseri ortaya koymaya çalışması, onun ne kadar ilhamlı ve kuvvetli bir şair olduğunu gösterir.

Biz, Âhî'nin Divânı'ndaki şiirlerin azlığına sebep olarak, yukarıda adı geçen, fakat her ikisi de bitirilmemiş olan eserlerin yazılmasıyla birlikte, onun genç yaşta vefat etmesini gösterebiliriz. Zaten geç yaşta ilmiye mesleğiyle sanat ve kültür hayatına atılan Âhî, kısa süren ömrüyle, şiirdeki olgunluk ve verimlilik dönemini de çabuk bitirmiştir.

Âhî Divânı'nın bilinen iki nüshası vardır. Ayrıca pek çok şiir mecmuasında ve bazı nazîre mecmularında şiirlerine rastlanmaktadır.

Âhî Divânı, basılmamıştır. Ancak, M. Şakir Ülkütaşır, 1940'da yayınlanan İslâm-Türk Ansiklopedisi'nin "Âhî" maddesinde "Âhî 'nin ekserisi gazellerinden ibaret olmak üzere, matbu bir divânçesi vardır. Fakat bu nüsha, hemen bütün basılı divân ve divânçeler gibi tam değildir"(35) demektedir. Fakat, bütün araştırmalarımıza rağmen, Âhî'nin divânının basılmış olduğuna dair ne başka bir bilgi, ne de Âhî Divânı'nın matbu nüshasını bulabildik.

Divândaki şiirlerin sayısı, nüshalarda farklılıklar göstermekle beraber, hazırlamış olduğumuz tenkitli metinde 1 kâside(münacât), 1 murabba, 1 tahmis, 1 kıta ve 136 gazel bulunmaktadır. Görüldüğü gibi, klâsik bir divânda bulunması gereken birçok nazım şekli yer almamakta ve bu açıdan klâsik divân özelliği göstermemektedir. Âhî, Divânı'nın bu yapısı ile bir gazel şairi olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

(35) M. Şakir Ülkütaşır, "Âhî" mad., **İslâm-Türk Ansiklopedisi**, C.1, İst., 1940,s.157.

C) ŞAHSİYETİ

Câhilüñ fahri câh u mâl iledür
Ârifüñ 'izzeti kemâl iledür

'Işk u şevk ehli vecd ü hâl ister
Ne kemâl ister ü ne mâl ister

Bizi gör kim ne halümüz vardur
Ne kemâl ü ne mâlumuz vardur (*Hüsn ü Dil'den)*

ifadeleriyle Âhî, şahsiyeti hakkında bize önemli ipuçları vermektedir.

Âhi, daha önce de belirttiğimiz gibi*, babasının ölümü ve annesinin yeniden evlenmesi üzerine yurdunu terketmiştir. Döneminin belli başlı zengin tâcirlerinden birinin oğlu olarak, rahat ve mutluluk içinde yaşamağa alışmış bir çocuk, ruhunu en ince bir yerinden yaralayan hissî bir olay** üzerine, yetimlikle beraber, öksüzlüğe de katlanarak, yoksulluk içinde, dükkânından hiçbir şey almadan, her şeyi yüz üstü bırakarak Tuna boylarından Marmara kıyılarına kalkıp gelmiştir. Bu konuda, yaptığı hareketin, onun iradesinin kuvvetliliğini gösterdiğini söyleyen Fuad Köprülü'ye [36] katılmıyoruz. Aksine, burada, şiirlerini beğendiği için kendine ihsânda bulunan Sultan Selim'in ihsânını az bularak (Zeyrekzâde'nin telkinine uyarak da olsa) reddetmesi olayında olduğu gibi, bir fevrîlikle karşı karşıyayız. Âhî, fevrî olduğu kadar, aynı zamanda bütün mâl ve mülkünü bırakacak kadar da müstağnidir.

---

(36) Bkz., Fuad Köprülü, "Harâbât Erenleri, Âhî", **Yeni Mecmua,** C.3, Sayı 54, İst., 1918, s.25.

* bkz., s.13-14.

** Bu olayın, Âhî'nin üzerindeki psikolojik tesirini anlamak için, 69/1, 87/4 ve 87/6 nolu beyitlere bakılabilir.

İstanbul'a gelerek ilmiye mesleğine giren Âhî, artık tâcirliği bırakmış , şair muhitine girerek şairlik yolunda i-lerlemeye başlamıştır.

Devrinin 'harabâtî' şairlerinden ve en güzel harabâtî şiirlerin nâzımı olarak gösterilen Âhî'nin bu tarafı, onun şahsiyetinin en önemli özelliklerini teşkil eder. Şairin şahsiyeti ve karakteri hakkında en güzel bilgileri Âşık Çelebi'de bulmaktayız. Âhî, "Yânî"nin Efe Meyhanesi'ne muntazaman devam eder. Büyük, küçük, tanınmış, tanınmamış pek çok şairin uğrak yeri olan bu meyhane, o zamanın başlıca edebî mahfillerindendi. Etrafında yükselen gazellere, hezl ve hicivlere, kahkahalara karşı Âhî, dalgın dalgın düşünür. Onun bu sessizliğini gören meyhaneci çırakları, adını "Dilsiz Dânişmend" koyarlar. Bir engel dolayısıyla meyhaneye gelmediği zamanlar, meyhaneciler, "Bugün Dilsiz Dânişmend gelmedi" derler. Ancak, onun bu sessizliği, yalnız içki meclislerine ait değildir. Yakın dost ve arkadaşlarıyla beraber bulunurken de daima susar ve dinler, arada bir gerekli olduğunda manalı bir mısra yahut kısa bir cümle ile söze karışır[37]. Âşık Çelebi Tezkiresi'ndeki şu fıkra, onun bu husustaki nüktedânlığını göstermesi açısından ilgi çekicidir:

Bir gün o devrin belli başlı şairlerinden olup, mesnevi vadisinde Âhî'nin rakibi olan Bursalı Hamidîzâde Celîlî ile bir meyhanede buluşurlar. Celîlî, kendi şiirlerinden " ceste ceste" değil, " deste deste" okuduktan sonra, "Sen dahi, kitabından bazı ebyât oku" diye Âhî'ye ısrar eder. Âhî, aldırmaz. Celîlî, "Şimdi yüz tane gazel didüm, adını Gül-i Sad-berg kodum" deyip, birkaç gazel okuyunca, sabrı tükenen Âhî, şu mısraı söyler:

---

(37) **Âşık Çelebi**, 52a; ayrıca bkz., DŞ,s.66.

Âşık Çelebi Tezkiresi'nde bununla ilgili, "esnâ-i sohbetde kelâm gâyet lâzım gelse, maksûdın bir mısra' ile edâ idermiş" (52 a) şeklinde ifade yer alır.

Sad-bergüñ ile agzuñı s...m varak varak [38]

Herhalde kendisinde içe kapanık, hissî bir insan hüviyeti görülüyor. Çünkü durgun ve düşünceli hâli, âdetâ tabiî haddi aşmış ki, bu şekilde şöhretine sebep olmuştur. Âlî'nin Künhü'l- Ahbârı'nda da hayatının çok kederli geçtiği belirtilerek, bu durum âdetâ mahlasının uğursuzluğuna atfedilmektedir [39].

Şiire çok kıymet verilen İstanbul'da 40 yaşına kadar mülâzemette kalan bir şairin herhalde çok melânkolik, kendi içine çekilmiş bir tip olması lâzımdır [40].

***

On altıncı yüzyılda şairlerin, edebiyat ve fikir adamlarının "ayak seyrine" vardığı yerlerden başlıcaları Galata, Tahtakale ve Balıkpazarı idi [41]. Âhî'nin buralardaki içki meclislerine devam ettiğini belirten şu beyitler, onun hayatı ve kişiliğine dair önemli ipuçları vermektedir:

Cigerüm mey gibi hûn itdi benüm za'f-ı humâr
Kalata'ya geçelüm def '-i humâr eyleyelüm 73/5

Hâ çeker yaşum beni durmaz bu deryâdan yaña
Seyre çıkmışdur meger dil-ber Kalata'dan yaña 7/1

---

(38) **Âşık Çelebi**,52 a, DŞ, s.66.

(39) Bkz., **Künhü'l- Ahbâr**, s.70.

(40) **DŞ**, s.66.

(41) Mehmet Çavuşoğlu, **Divânlar Arasında**, Umran Yay., Ank., 1981,.36.

Bâdeden başuñı kaldurmaz habâb-ı mey gibi
La'l-i nâbüñ şevkine Âhî düşüp meyhaneye 106/5*

***

Âhî'den bahseden kaynaklarda, onun herhangi bir tarikate bağlı olduğu yolunda bir bilgi olmamasına rağmen, şiirlerinde tasavvuf ve tarikatlerle ilgili birçok bilgiye rastlanmaktadır. Bu durum, o devir şairleri arasında görülen bir özellik olarak açıklanabileceği gibi, daha çok (ve özellikle) Rumeli'de gelişme gösteren ve yayılan bazı tarikatlerin** tesiri ile Rumeli şairlerinde görülen belirgin rintlik özelliğinin Âhî'nin şiirine yansıması olarak da izah edilebilir.

Gerçekten de Rumeli şairlerinde görülen rintlik temâyülünün neticesi olarak, Âhî'nin şiirlerinde Kalenderîlik, Abdallık, Hüseynîlik, Hayderîyelikle ilgili ifadeler dikkati çeker.

Eski toplumumuzu ve şiirimizi etkilemiş olan rindin kişilik özelliklerinden biri de tokgözlülük, azla yetinme, yoksul, muhtaç biri de olsa,dünya malına önem vermemesi, tepeden bakmasıdır.

Âhîyâ ehli degülsün bu fenâ dünyânun
Geçelüm varlığın elden saçalum n'olsa gerek 60/5

---

* Bu konuyla ilgili olarak şu beyitlere de bakılabilir : 41/4,182/3,4,134/5.

** Âhî'nin yaşadığı dönemde, Rumeli'de faaliyette bulunan pek çok tarikat vardı. Bunların mezhep ve meşrepleri farklıydı. Sünnî, alevi-şii tarikatlar yan yana faaliyet halinde idiler. Bu sonuncular meşreplerine göre Işık, Hüseynî, Câmî, Hâyderi, Kalenderî gibi adlarla anılmakta idiler (Bkz., M. Çavuşoğlu, **Hayâlî Bey ve Divânı'ndan Örnekler**, İst., 1987, s.1.).

Cihânun mâl u mülkini virürseñ Âhî'ye almaz

Nigârâ senden umduğu hemân bûs u kenâr ancak 44/5

beyitlerinde Âhî'nin bu rint tarafını çok açık olarak görürüz.*

Ancak, bunlarla telifi kabîl olmayan bir durum vardır. Âhî,kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla dönemin Nakşî şeyhlerinden Mahmud Çelebi ile yakınlık kurmuştur. Nakşî şeyhi Mahmud Çelebi'nin Âhî üzerindeki tesiri ise çok açıktır. Zirâ, daha önce de belirttiğimiz gibi, Şeyh, Âhî'nin Husrev ü Şîrîni'ni yarım bıraktırmıştır.**

***

Aşk anlayışını dile getirdiği beyitler, Âhî 'nin kişiliği hakkında bize bazı bilgiler vermektedir:

Hûblar bayrâmluk in'âm idüp 'âşıklara

Her güzelden Âhî'nüñ bir bûse düşdi pâyına 103/5

Fuzûlî'nin aşk anlayışına yaklaştığı şu beytinde Âhî, gözyaşının vuslatı beslediğini belirtiyor:

Ola kim sebz-i tarî ola gülistân-ı visâl

Hele ey dil gözünüñ yaşını bârân iderek 64/3

---

* Rint ve Divân şiirindeki yeriyle ilgili olarak, bkz., Mine Mengi, **Divân Şiirinde Rindlik,** Ank., 1985. Âhî'nin Rumeli şairlerinden gelen rintlik timâyülü ile şiirinde görülen Kalenderîlik, Abdallık vb. husûsiyetlerle ilgili şu beyitlerine de bakılabilir: 35/3, 39/4, 73/2, 79/2, 95/2.

** Bkz., s.19.

Sevgili- rakîb-âşık ilişkisine ve sevgilinin dahî şiir ve gazeli sevmesi gerektiğini belirttiği şu beyitler onun şairâne kişilik özelliklerini gösterir:

Lâyık mıdur ki sen sevesin el koca müdâmı
Dil-ber odur ki sen kocasın dâ'im el seve

Sevmek hatâ imiş sevicek bâri bir kişi
Deyr-i cihânda bir sanem-i bî-bedel seve

Şol nâzenîni sev ki niyâz ehlin isteye
Âvâze 'âşık ola şi'r u gazel seve 105/2,4,5

Âhî, rintliğin bir özelliği ve Rumeli şairlerine ait gurur ve istiğna dolu söyleyişiyle bir beytinde de hiç kimseye baş-eğmeyeceğini belirtir:

Rûma sultân u vezîr olursa dahî eger
Baş egüp biz çelebi kimseye pâşâ dimezüz 40/3

***

Özetle Âhî, sessiz, rint- meşrep karakteriyle, gurur ve istiğna dolu halka yakın söyleyişleriyle, samimî, kayıtsız ve lâubali bir ifadeyle aşk duygularını ve diğer düşüncelerini anlatmasıyla ve harabâtî tarafıyla orijinal bir şahsiyete sahiptir. O, bu şahsiyetini daha belirgin olarak bulduğumuz gazelleriyle edebiyat tarihimizde kendine bir yer edinmiştir.

Ç) SANATI

a) Rumeli şairlerinin özellikleri

XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, hem siyasî hem edebî açıdan en olgun çağındadır. Osmanlı kültürü, Rumeli'de iyice yerleşmiş, Filibe, Serez, Sofya, Priştine, Üsküp gibi birçok şehirde açılmış bulunan medrese ve tekkelerden yüzlerce âlim, mutasavvıf, şair ve sanatkâr yetişmiştir.

XVI. yüzyılda, yüzlerce şair tarafından işlenen divân şiiri, sanat ve âhenk yönünden zirveye ulaşmıştır. Şiirlerde işlenen konular, genellikle eski konulardır. Din, tasavvuf, hikmet, övgü, rintlik, aşk , tabiat gibi. Bu yüzyılda, bu konular işlenirken yapılan benzetmelerde kullanılan mecazlarda, çevrenin ve yerli unsurların şiire çokça girdiği görülür. Gelenekler ve göreneklerle ilgili benzetmeler, deyimlerin mecazlı anlatımlarından yararlanılarak yapılan sanatlar, çevre ile ilgili somut tasvirler ve benzetmeler gibi. Bütün bu unsurlar, XVI. yüzyılda Türk şiirine daha yerli bir nitelik kazandırmıştır. Rumeli şairlerinde bu niteliklere çokça rastlanır[42].

Âhî, Hayâlî,Meâlî, Hayretî, İshak Çelebi, Âgehî gibi, şiirlerinde birbirlerine yakın özellikler bulunması dolayısıyla "Rumeli şairleri" diye adlandırılan şairler, kasîde ve gazelde kendilerine vergi bir varlık göstererek başarılı olmuşlardır. Bu ortak özellikleri, oldukça sade yazmış olmaları, sanat gösterme düşüncesiyle yapmacıklığa düşmemeleri, serbestçe, hatta bazen kayıtsız ve lâubali bir ifadeyle aşk duygularını anlatmaları, halk zevkine uygun buluşları, çevreye ait tasvirleri ile bir orijinalite gösterebilmiş olmalarıdır[43].

Fuad Köprülü, Rumeli şairlerinin özellikleri hak-

---

(42) Hasibe Mazıoğlu, "Türk Edebiyatı, (Eski)" mad., **Türk Ans.**, C.XXXII, s.113.

(43) **A.m.**, s. 116.

kında "samimîyetlik, kuvvetli ilham,lâubalilik, gurur ve istiğna, mahalli renklere itina gibi husûsiyetler dikkati çeker" dememektedir[44]. Özellikle Âhî ve Hayretî'nin şiirlerinde sadelik, tabiîlik ve çevre ile ilgili tasvirler çokça yer almıştır.

Rumelili şairlere has olan söyleyişe örnek olarak Âhî'den şu beyti verebiliriz :

Be Âhî üstine bir gün doğar gün gibi ol meh-rû
Yigitsün çünki başuñdan senün devlet ırag olmaz 41/5*

b) Şiir ve şair hakkındaki görüşleri

Bilindiği gibi Divân edebiyatı, nicelik ve nitelik açısından, nesirden çok bir nazım edebiyatıdır. Divan şairleri, gerçi bazen eserlerine dîbâce yazarak da bir tür eleştiri yolunu denerler. Fakat, şiir, onların bu konuda da geleneğe dayalı olarak en çok tercih ettikleri yol olur [45]. Âhî'nin şiirinde eleştiri için, daha çok mahlas beyitlerinin kullanılmış olması ve bunların fahriyye özelliği taşıması dikkat çekicidir.

Divân şairi, eserinde zaman zaman şiir ve şair hakkındaki görüşlerini dile getirir. Bunların değerlendirilmesiyle şairin sanat anlayışını bizzat kendi ağzından öğrenmek mümkündür[46].Divân şairinin bu görüşleri, daha doğrusu eleştirisi, bizzat kendi şi-

---

(44) Fuad Köprülü, **Divân Edebiyatı Antolojisi**, İst., 1931, s.133.

(45) Bkz., Harun Tolasa, "Divân Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri", **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, İzmir 1982, s.16.

(46) Bkz. Cemal Kurnaz, **Hayâlî Bey Divanı Tahlili**, Ank., 1987, s. 31-37. Bu konuda az da olsa bazı çalışmalar vardır: Bkz., Mehmed Çavuşoğlu, **Necatî Beg Divânı'nın Tahlili**, İst., 1971, s.17-24; Harun Tolasa, **Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası**, Ank., 1973 s.5-9; H. Tolasa,a.g.m., s. 15-46; Nejat Sefercioğlu, Nev'i Divân'nın Tahlili, Ank. 1984 (Basılmamış doktora tezi) s. 7-13.

* Konuyla ilgili şu beyitlere bakılabilir: 12/7,28/2, 41/4, 45/5, 63/1, .

iri ve şairliği üzerinedir. Eleştirinin niteliği, esas itibarıyla, şairin söz konusu beyitlerde kendi şiirini ve şairliğini tanıtması kendi açısından bunları değerlendirmesidir. Şair için amaç budur. Ancak, sonuç olarak, bu yolla, bir bakıma bizzat şairin, bir bakıma da onun çağının, şiir, şair, sanat ve edebiyat konularındaki düşünceleri , görüşleri, eğilimleri, bilgi ve kültürleri, anlayış ve alışkanlıkları, zevk ve diğer ölçüleri bir dereceye kadar ortaya çıkmış olmaktadır[47].

Âhî'nin gazellerinde de, şairin şiiir anlayışını belirten beyitlere rastlıyoruz. Devrin üstâd-çırak ilişkisine işaret ettiği beytinde üstadının sözünü dinleyenin mâhir olacağını belirtir:

Mutribe uymagile kâmil olur 'ûd u rebâb
Her ki gûş eyleye üstâd sözin mâhir olur 27/4

Dönemin şiir anlayışını ifade ettiği bir beytinde şiiri güzele benzeterek, Gülistân'ın o devirde şairler arasında çok okunduğunu, ancak şair olmak için onu okumanın yeterli olmadığını, orijinal olmak gerektiğini belirtir:

Her yüzelle salınan kesb-i zarâfet idemez
Her Gülistân okıyan sanma ki hep şâ'ir olur 27/3

Âhî, aşağıdaki beytinde de, her ne kadar sevgili dolayısıyla şiirin süslendğini söylüyorsa da, kendi şiirlerinin sadeliğine bakacak olursak, bunun bir eleştiri niteliğinde olduğunu düşünebiliriz:

Şol kadar tasvîr iderler dilde yârüñ nakşını
Şimdi şâ'irler kodılar şi'ri nakkâş oldılar 22/4

---

(47) Harun Tolasa, **a.m.**, s. 17.

Kendi şiiri hakkındaki düşüncelerini ifade ettiği beyitlerde, kendini Kemâl-i Hucendî'ye* benzetir ve Hasan'ın** üslûbu ve Selmân'ın*** şivesine sâhip olduğunu belirtir:

Şi'rüñ tutarsa âlemi Âhî 'aceb degül
Şâ'irler içre şimdi Kemâl-i Hûcendîsin 92/5

Âhîyâ şöhre-i âfâk olursun âhir
Sen bu üslûb-ı Hasen şîve-i Selmân iderek 64/7

Kanı bir şah Kemâl ıssı ki ola sanâ zahir
Âhîyâ dutalum eş arda Selmân oldum 80/5

Âhî, devrin hâkim görüşü olarak şiire önem verildiğini ve şiirin nesirden ön planda ve kendi şiirinin rengin olduğunu söyler:

Yazaruz la l-i lebüñ yâdına rengin gazeli
Diyicek şi'r dirüz biz begüm inşâ dimezüz 40/4

Şair, şiirinin sağlamlığına ve kendine nazîre söylemenin güçlüğüne işaretle şu beyitleri söylemiştir.

Âhî'nüñ eylemesün kimsene beytini tashîh
Beyt kim mermer ola yapıla yir yok helüge 101/5

Yüri var hak sözi ko nice ötersin bülbül
Şi'r-i Âhî'ye nazîre dimecik müşkil olur 30/5

---

* Kemâl-i Hücendî: (Öl.:1390/1400) İran Şairi.

** Salmân-ı Savecî: (1309/1310-1376) XIV. yüzyılın tanınmış İranlı şairlerinden kaside ve gazel üstadı. Divânı ve Cemşîd u Hurşid ve Firâknâme adlı iki mesnevisi vardır.

*** Hassan b. Sâbit:(Doğ.:562/563) Peygamberi, düşmanlarına karşı şiirleri ile müdafaa eden ve bu suretle müslümanlar arasında büyük ün ve saygı kazanan bir Arap şairi. Şiirleri divânda toplanmıştır.

Âhî, şiiri için "taze, ter,dil-pesend, âbdâr, dürr-i hoş-ab" gibi sıfat ve tâbirler kullanır.Silk-i nazm içre söz yerine dürr-i hoş-ab dizdiğini söyler(48). Şiirinin gül gibi taze ve dil-pesend olduğunu belirtir(49); gazel-i âbdârının, diğerlerinin beytinin ocağını sulayıp süpürüp sildiğini belirtir ve şiirinin bu vasıflarıyla övünür:

Beytüñ ocagını sulayup süpürüp silen
Âhî'yle bir kişinüñ gazel-i âbdârıdur 34/5*

Şairin, işinin güzel sevmek olduğunu söylediği beytinde Âhî, kendini de anlatır:

Gördügü dil-bere Âhî nola meyl eylerise
Şâ'irün çünki güzel sevme dürür kârı 136/5

Âhî, yine şiiri üzerine söylediği şu beyitlerde, kendini överek, "sana mahlas yeter Âhî" demekte ve sözünü gühere benzetmektedir:

Saña mahlas yeter Âhî kim ider aduñı yâd
Her gazel kim okına defter ü dîvânumdan 85/5

Vasf-ı hüsnüñde ferîd olsa 'aceb mi Âhî
Gün gibi şu'le virür çünki sözinüñ güheri 118/5

Âhî'nin gazelleri, mana güneşi ile kâinatın her yanını aydınlatır:

Mihr-i me'ânî ile yine rûşen eyledi
Etrâf-ı kâ'inâtı bu Âhî gazelleri 138/5

---

(48) Metin, 12/7.

(49) Metin, 66/6, 81/5.

* Âhî'nin bu gazeli, Vasfî'yle beraber yazdıkları bir gazel-i müşterektir (Bkz., Vasfî, **Divân,** Haz.: M. Çavuşoğlu, İstanbul, 1980, 13 nolu gazel).

Zihniyet ve şiir tekniği bakımından on altıncı yüzyıl içinde bulunan Âhî'nin şairliği hakkında, şu'âra tezkirelerinin hükümleri, onun üstün (başarılı) bir şair olduğu şeklindedir. Bu hükümleri, burada aynen aktarıyoruz:

"Garrâ gazelleri ve mestâne re'nâ matla'ları var...

Mesnevîsi (Hikâyet-i Şîrîn ü Pervîz ve Rivâyet-i Gülgûn ü Şebdiz) güzel ve matbu' ve nazmı latîf ve masnu'. Müsveddesin beyâz itmege ihmâl ve igmâz eylemegin kem-yâb u nâ-yâbdur. Ve inşâ tarzında (Hüsn ü Dil) adlu bir kitâbı dahî var, gâyet güzel ve bî-bedel yazmışdur"(50).

Gencûr-ı gencine-i İlâhî ve hazîn-i hâzine-i nâ-mütenâhî.....ve fenn-i şi'rde makbûliyetle mevsûfdur. Şi'r ü inşâ ile temâm iştihâr ve şöhret bulmışdur...Şu'ârâ-yı Rûmuñ mümtâz ve müstesnâlarından ve mütegazzilân-ı müte'ahhirînüñ a'lâlarındandur. Şi'rinde şîve-i Hasan ve sûz-ı Husrev mevcûd ve sanâyi'-i Selmân ve hayâlât-ı Kemâl gayr-ı ma'dûddur. Elhak ve insâf budur ki nazm u inşâsı ve eş'âr-ı dil- güşâsı reng ü çâşnîde ve elfâz u ma'ânîde makbûl-i suhan-verân-ı 'âlem ve matla'- gûylukda makbûl ü müsellümdür... İnşâda elfâz ve selâset ve şi'r ve mesnevîde letâfet ve zarâfet andan artuk müyesser ve mutasevver degüldür ve bi'lcümle şi'r ü inşâsı ve nazm-ı dil-güşâsı birbirine gâlib ve ser-cümle bî-müsâlîbdür..."(51).

"Husrev ü Şîrîn tetebbu' itdi. Hakkâ bir nazm-ı şîrîndür ki şi'r husrevleri ol nazmuñ pîrâmeninde Ferhâd gibi dâğ eridür. Medh-î Husrev'de hâme-i güher-bârı gûyâ Hürmüz-i tâc-dârdur ki, Nûşîn-Revân-ı Rûh-ı Kudsün nefes oğlı gibi nûş-ı revândur. Ve şi'r-i şîr-şi'arı vasf-ı leb-i Şîrînde şîr ü şeker gibi âmîziş bulup kût-ı kulûb ve kuvvet-i cândur...

... Lâmi'î merhûmûn ol zamânda nev-peydâ olan Hüsn ü Dili'ne nazîre dimege kûşiş ider. Anda dahî şi'rde sihrdür diyecek ve fesânede füsûn 'addedecek çoğ iş ider. Hakkâ ol dahî bir inşâdur ki, hüsn gibi vasf-ı hüsni hâric-i dâ'ire-i imkân ve dil gibi makbûl ve câ-nişîn-i dil ü cân-ı ins ü cândur "(52).

---

(50) **Sehî**, s. 108.

(51) **Latîfî**, s.97,99.

(52) **Âşık Çelebi**, 51 b.

Hakkâ ki şu'ârâ-yı Rûmuñ a'lâlarından ve bu tâ'ifenüñ mümtâz ve müstesnâlarındandur. Eş'âr-ı dil-güşâ ve ebyât-ı cân-fezâsı makbûl ü müsellem ve memdûh-ı suhan-verân-ı 'âlemdür. Husrev ü Şîrîn dimişdür. Fi'lvâki' kitâb-ı mezbûr bir nazm-ı metîn ve kitâb-ı rasîndür ki, ebyâtı şîrîn ve kelimâtı rengîn; Nizâmî görse, tahsîn idüp, Husrev hezâr âferîn dir idi. Merhûm ol kitâb-ı belağat-şi'âra çok cevâhir-i âbdâr harc ve ol nazm-ı fesâhât-âyînde ol deñlü dürr-i semîn derc itmişdür ki, aklâm-ı müşgîn-erkâm ile kâbil-i tahrîr ü i'lâm degüldür.

... Ve Merhûmuñ bir te'lifi dahî Hüsn ü Dil'dür. Hakkâ bir inşâdur ki, hüsn gibi vasf-ı hüsni hâric-i hîtâ-i dâ'ire-i imkân ve dil gibi makbûl ve memdûh-ı dil-i ins ü cândur. Manzûmât-ı dil-âvîzi cemâl-i dil-berân gibi tarab-efzâ ve mensûrât-ı lutf-âmîzi hâl-i 'âşıkân gibi engüşt-nümâ dekâyik-i ibârâtında i'câz-ı suhan-ârâyî peydâ hakâyık-ı kinâyâtında i'caz-ı mu'ciz-nümâyî vâzıh ve hüveydâdur"[53].

Şu'arâ-yı Rûmûñ a'lâlarındandur. Eş'âr-ı dil-güşâsı müsellem-i dünyadur. Husrev ü Şîrîn'i vardur, ma'nâsı rasîn, elfâzı rengîndûr"[54].

***

Âhî'nin gazelleri incelendiğinde, ruh bakımından iki unsurun şiire hâkim olduğu görülebilir. Bunlardan biri, hızını biraz da mahlastan alan ıstırap ve bedbînlik, diğeri ise, bunun tamamen aksine, şûh bir edâ ve bazen de işi kalenderliğe vuran rindâne bir meşreptir.

Âhî'de, Fuzûlî'nin lirizmi ile Nedîm'in şûh edâsını birarada bulmak mümkündür:

Âhî- O kad-bâlâ vü zülf egri diyâr-ı hüsn pür-âşûb
Memâlik fitne şeh zâlim 'alem serkeş sipâh egri 116/2

Fuzûlî- Dost bî-pervâ felek bî-rahm devrân bî-sükûn
Derd çok hem-derd yok düşmen kavî tâli' zebûn[55]

(53) **Kınalızâde**, C.1, s.191.

(54) **Beyânî**, 14 b.

(55) **Fuzûlî Divânı**, Haz.: Abdulbaki Gölpınarlı, İstanbul, s.119.

Fuzûlî- Ne yanar kimse baña âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapum bâd-ı sâbadan gayri[56]

Âhî- Kim geyürdi gül gibi bu câme-i âlî saña
Kimler öğretdi bu âlî hey Hasan Bâlî saña 6/1

Nedîm- Mest-i nâzım kim büyütdi böyle bî- pervâ seni
Kim yetişdürdi bu güne servden bâlâ seni[57]

Yine şu mısralar Âhî'de, Nedim'in kudretini teşkil eden unsurun , kendine göre mevcut olduğunu gösterir:

Sâkiyâ fasl-ı bahâr oldu getür câm-ı şarâb
Mutribâ el ur sen de kanı çeng ü rebâb 12/1

Yine nergis gibi gülşende gözüñ fikri ile
İçelüm bâde-i gül-reng olalum mest ü harâb 12/2

Sâkî toldur kadehi iç içelüm nolsa gerek
Koma yarını bugün hoş geçelüm nolsa gerek 60/I

Abdulbâki Gölpınarlı, "Divân Şiiri " adlı eserinde, Âhî'den söz ederken, onu Necâtî'den üstün tutar[58]. Bu Hasibe Mazıoğlu'nun da belirttiği gibi, abartılmış bir görüş olmakla birlikte[59], Âhî'nin şairliğinin kudretini göstermesi bakımından önemlidir. Bu açıklamaların ışığında, bize göre Âhî, Necâtî'yi Nedim'e bağlayan çizgide yer alan bir şair olarak görünmektedir.

Âhî, şiirlerinde o kadar samimî ve cana yakın konuşur ve o kadar güzel söz söyler ki, meselâ,

---

(56) **A.e.**, s.146.

(57) Şevket Kutkan, **Nedim Divânı'ndan Seçmeler**, İst., 1981, s.127.

(58) A.Gölpınarlı, **Divân Şiiri XV-XVI. Yüzyıllar**, .Varlık Yay., İst., 1954, s. 19.

(59) Mazıoğlu, **a.g.m.**, s.116.

Saçların çözsün bulutlar ra'd kılsun nâleler
Kabrüm üzre haşre dek yansun yakılsun lâleler 21/1

beyti, bize, Yûnus Emre'nin,

Karlı dağların başunda salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp benüm içün yaşın yaşın ağlar mısın [60]

beytini hatırlatır. Hemen bütün buluşları, muhitindendir, halktandır. Hemen bütün benzetişleri, âdetlerdendir, sosyaldir. Onun şiirlerinde rint bir edâ, kalenderce bir husûsiyet ve bilhassa halktan ayrılmayış vardır. Atasözleri, yerli âdetler, tabiat ve muhit, onun sanatının esasını teşkîl eder[61]. Esasen bu husus, 16. yüzyıl şiirinin olduğu kadar, bilhassa Rumeli şairlerinin önemli bir özelliği olarak görülmektedir.

Onun gerçekten çok güzel gazelleri yanında*, pek çok güzel beyitleri de vardır:

Lebi gonce beli ince güzeller çok durur ammâ
Koculsa der-meyân olsa öpülse der-kenâr olsa 97/3

beytinde âhenk ve söyleyiş güzelliği yanında, a,e,i,u,o sesleriyle yapılan assonansın da beyte ayrı bir ritm kattığı görülmektedir. Yine buna benzer bir beyitte Âhî,

Yakamı çâk idüp gamdan hayâl olsam 'aceb midür
Şunun gibi beli ince lebi goncemden ayrıldum 78/4

demektedir.

Şu beyitler de , onun ne denli zengin ilhamlı bir şair olduğunu gösterir:

Haste-dil derdine em sordı lebinden nice kim
Ol tabîb-i dil u cân virmedi bir kerre cevâb

---

(60) Bkz., Faruk K. Timurtaş, **Yunus Emre Divânı**, İst., 1972, s.123.

(61) Gölpınarlı, **a.g.e.**, s.19.

* Örnek olarak, özellikle 77,87,125 nolu gazellere bakılabilir.

Ger göre lü'lü-yi lâlâ sanemâ dişlerüñi
Hacletinden sadef içinde eriyüp ola âb 12/5,6*

Âhî, şiirinde orijinal buluşlara, yeni söyleyişlere, yerli âdetlere, bol bol sanat oyunlarına ve mazmunlara yer verir.

Dest-i cevrüñle büküp Âhî kaddin zülfüñ bigi
Eyle bir engüşter-i cân al baha aña Latif 44/5

beytinde şair, belini yüzük gibi kullanıyor. Bahanın bütün anlamlarıyla latifin anlamı arasında ilişki kuruyor (kad-bel-yüzük ilişkisi).

Hânesini göñlümüñ yapdukda mi'mâr-ı ezel
Revzeni zahm oldı vü tîr-i gamuñ yir yir direk 62/4

beyitinde, orijinal benzetmelerle karşılaşırız. Âhî'de gördüğümüz"Kûy-ı muğan" söyleyişi ise yenidir:

Bâde-nûş itmez isen gönlümüz açılmag içün
Gidelüm kûy-ı muğana hele seyran iderek 64/6

On altıncı yüzyıl şiirinin en önemli husûsiyeti, Türkçe kelime ve deyimlerin üzerinde oynayarak edebî sanatlar göstermektir. Her halde, Türkçemiz'in ifade ve manâ bakımından en zengin örneklerini bu yüzyılın mahsüllerinde buluruz [62].

Âhi de şiirlerinde edebî sanatları başarıyla kullanarak, sanat oyunları yapar ve mazmunlara yer verir:

Gözümüz şîşeleri izi tozından pür olup
'Acep ol günlere Âhî ire mi sa'atümüz 38/8

beytinde, "kum saati" mazmunu ile karşılaşıyoruz.

Nâmenüñ barmagına rişte-i cân bagladı dil
Ki varup benden elin öpe o şâh-ı keremüñ 58/2

beytinde, şair, mektupların rulo hâline getirilip bağlanması

---

(62) Çavuşoğlu, **Divânlar Arasında**, s.31.

* Pek çok beyit olmakla beraber şunlara bakılabilir: 7/2, 17/1, 18/4, 24/4-5,25/3, 26/1, 73/3, 88/1, 119/3.

ve bir şeyi unutmamak için, parmağa iplik bağlanması âdetlerine de işaretle, mektubun sevgilinin eline varıp da, sevgili onu açtığında, eline değeceğini, böylece sevgilinin elini öpmüş olacağını, oyunlu bir ifâde ile anlatıyor.

Gerçi 'âlemde perî yüzlü melekler çok velî
Gözüme sensiz görinmez ne perî vü ne melek 62/5

beytinde de, zaten görünmez olan varlıkların etrafında kelimelerle oynayarak sanat yapıyor.

Tîg-i cân-bahşına karşu varsa Âhî tañ mı kim
Cân virür âb-ı revâna irmege yangın yürek 62/7

beytinde ise "çeliğe su verilmesi" mazmunu gizlidir.

Gün togusı kıbleli dirlerse vechi var baña
Kim iki mihrâblu bir secdegâhum var benüm 71/4

beytinde, şair, kıblesinin gün doğusu olmasıyla sevgiliyi kastediyor. İki mihrabla sevgilinin kaşlarını, secdegâhla yüzünü ifâde ediyor. Büyük camilerde, iki mihrab bulunması durumunu kullanıyor ve benzetmesini sağlam delile dayandırıyor.

Zülf-i dil-ber gibi vardı Karaman mülki yile
Varalum Rûm ilini biz de hisâr eyleyelüm 73/4

beytinde, Rûm ili ile sevgilinin beyaz yüzü kastediliyor ve Karaman kelimesindeki kara ile zülf arasında ilişki kurularak oyun yapılıyor.

Togrudur çün kimi elif gibi nihâl-i kadd-i dost
Nokta koyan kimdürür 'âlemde anuñ üstine 99/2

beytinde, "nokta kabul etmemek" deyiminin etrafında, "nihâl" kelimesi de kullanılarak, oyun yapılıyor. Boyu dolayısıyla elife benzetilen sevgilinin nokta kabul etmediğine (yani elifin noktasız olduğuna) işaret ediliyor (نهال kelimesinin yazılışı göz önünde bulundurulmalıdır).

Adına düşmezdi gerçi kaddümüz dâl eylemek
Ol elif-kâmet bugün Âhî 'aceb ad eyledi 123/5

beytinde de, kelimelerle oyun yapılmıştır. Dâl (د) ile elif-kâmet(ا) biraraya getirilerek ad(اد) oluşturulmuştur.

"Divân şairinin estetiği, kullandığı edebî sanatlardır" diyen merhum Mehmed Çavuşoğlu'nun görüşünden yola çıkarsak, Âhî'yi , divân şiiri estetiği içinde başarılı olmuş bir şair olarak buluruz.

Ancak, şunu hemen belirtmeliyiz ki, Rumeli şairlerinin bâriz özellikleri olan, sanat gösterme düşüncesiyle yapmacıklığa düşmeme, çok sade, hatta bazen kayıtsız ve lâubali bir ifâde ile aşk duygularını anlatma, halk zevkine uygun buluşlar Âhî'de kendini çok açık olarak gösterir.

Âhî, samimî ve sade söyleyişe zemîn hazırlanması bakımından şiirinde cinas sanatına çokça yer vermiştir. Bunun yanında, şiirde bulunması gereken manâyı güzelleştiren, onu bezeyen teşbih, istiare, hüsn-i ta'lil ve tezat sanatlarını kullanmış ve tevriye, tenasüp, iham (iham-ı tenasüp) ve bazen de telmih sanatlarıyla çağrışımlar yaptırarak şiirini zenginleştirmiştir. Âhî'nin kullandığı sanatlara örnek olarak şunları verebiliriz:

Cinas- Nigârâ hâsılum zülf-i semen-bûyuñda bir *bûdur*
Ki bu 'ömr-i dırazumda benüm varum da bir *budur* 16/1

Düşmen söziyle küsdi bize *yâr-ı* cânumuz
Kalmadı tende bu gam ile *yarı* cânumuz 42/1

Dil rûşen olmaz Âhî *câm-ı* mey olmayıcak
Câm olmayınca hâne muhtâc olur ziyâya 102/5

Tîg-i hecr ile benüm şimdi dilüm *yar* hele
Dem ola bulaşavuz senüñle ey *yâr* hele 98/1

Tezat- Varalum meykedede *hâlis ü muhlis* olalum
Sohbet-i *ehl-i riyâdan* kaçalum n'olsa gerek 60/2

Tevriye- Gerçi göz uğurlayup düzd-i hayâlüñ gönlüme
Nideyin ol gamze *ucından* delinüptür yürek 59/3

Yirde kalmaz âteş-i âh-ı sehergâhum benüm
Tokınur *çarhuña* bir gün ey felek âhum benüm 67/1

İlham-ı
Tezat- Sarmaşup; her şeb kocar ol serv-kaddi âl ile
Nice *nâzüktür* görüñ gülgûñ *kabâsı* Hürremüñ 61/3

Tenasüp-Kaşlarûn cânâ hilâl-i ' ıyda teşbîh eylemek
Kimbilür anı nice *kej-tab'uñ* igri râyıdur 20/4

Âhîyâ *mû-miyanı* fikrinde
Cân u dilden *dakîka-bîn* olduñ 63/5

İlham-ı
Tenasüp-Eşk-i hûn-efşânıdur *Ferhâduñ* ey *şîrîn-sühan*
Açılanlar yir yirin *deşt-i belâda* lâleler 26/3

Hâr-ı müjgândan *hezârân* pâre olursa yürek
Gonce-veş ey *'âşık-ı şeydâ* dilüñ tutmak gerek 62/1

Ne *sorarsın* kandedür diyü göñül *âb-ı hayât*
Mürdeye yetmez mi *la'l-i cân-fezâsı* Hürremüñ 61/4

Hüsn-i
Ta lil- Lâleler sanmañ görinen dâmen-i kûhsârda
Çeşm-i pür-hûnum geyürmişdür kabâ-yı âlaña 4/3

Gam-ı hecrüñle neler çekdügümi yazdum idi
Nâmenüñ kaddini bükdi sanemâ bâr-ı gamuñ 58/4

Niçün öykündüñ diyü la'l-i leb-i cânâneye
Sakîyî gör kim ne kanlar yutdurur peymâneye 106/1

Leff ü
Neşr- İçelüm bir güzelûn *zülf* ü *ruhı* şevki ile
Çünki 'işret günidür *leyl* ü *nehâr* eyleyelüm 73/6

Kinaye- Bilmezem ne tâli-i ferhunde-fâlüñ var ki hîç
Her kişi ögse seni *göge çıkarır* ey *melek* 53/2

Kinaye
Teşhis- Bagrına taşlar basup ben haste içün tâglar

Teşbih Teşhis	Kabrüm üzre saçların çözmiş bulutlar aglar	17/1
Teşbih-	Nice tahrîr ideyin nâmede derd ü elemüñ Bağrı yufka kâğıduñ gözleri yaşlu kalemüñ	58/1
Telmih-	Ben Hüseynîyem şehâ kim Kerbelâ abdâlıyam Tîr-i müjgân ile sinem bir nişânumdur benüm	79/2
İştikak-	'Işkuñ *müsâfirini* inen yakma gün gibi A kıble-gâh-ı Ka'be-i maksûdum â *sefer*	15/2
Rücu-	Cân deger didüm hatâ itdüm ırakdan la'lüñe *Müşkil olur cevheri dutmak bahâya görmedin*	83/4

***

Âhî'nin sanatının esasını teşkîl eden unsurlardan biri de yerli âdetleri, eşya ile (giyim-kuşam-süslenme) ilgili motifleri şiirine sokmasıdır:

Görüben yüzünî ussum gidüben düşdükde
Acıyup merdüm-i çeşmüm saçar üstüme gül-âb 12/4

beytinde, bayılanlara gül suyu serpme âdeti görülmektedir.*

Bana Âhî yaraşur altun beneklü câme-h âb
Külhân içre bister-i sincâbî hâkister yiter 35/6

beytinde de giyim-kuşamla ilgili motiflere rastlanmaktadır.**

***

Latîfî, Âhî'yi "matla-gûluk" açısından över.*** Ancak bu, bazen, onu şiirin bütününü ihmâle götüren bir özellik arz et-

* Adetlerle ilgili olarak, 17/1,36/2,58/3,60/3,77/4,103/2,110/2,118/1, 119/1, 124/4 nolu beyitlere bakılabilir.

Giyim-kuşam-süslenme ve renklerle ilgili olarak 4/2-3,6/1,10/3-4,17/3, 36/5, 64/5, 68/2, 71/1-3,72/2 nolu beyitlere bakılabilir. Ayrıca giyim-kuşamla ilgili bilgi için bkz.,R.Ekrem Koçu, **Türk Giyim-Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Ank., 1967.

***Latîfî, s.97.

mektedir. Âdetâ şair, bazı gazellerinde matla söylemek için şiir yazmış gibdir. Bu açıdan, şairin kudreti böyle gazellerde çok kere beyitler ve mısralarla sınırlı kalmaktadır (Meselâ bkz., 15, 47 ve 65. gazeller).

***

c) Atasözleri ve Deyimler

XV. yüzyılda Necâtî Bey ve takipçilerinde görülen, şiirde husûsiyetle atasözleri ve deyimlere yer verme temâyülü XVI. yüzyılda da rağbet görmüştür. Klâsik edebiyatın altın çağı olan bu devirde yetişen şairler, Türkçe'nin mecazlar dünyasını, kelimelerin nüanslarını, inceliklerini, ifâde imkânlarını çok iyi bilmektedirler. Atasözleri ve deyimleri kullanılırken, kelimelerin lûgat ve deyim manâları ile ustaca oynarlar [63].

Rumeli şairlerinde görülen sadelik, samimîlik ve mahallî renklere itina ile Âhî'nin gazellerinde de pek çok atasözü, deyim ve halk söyleyişlerine rastlanır. Ancak, biz burada tespit edebildiklerimizi işaret edeceğiz. Fakat bu konu, şairin çeşitli sanatlara da yer vererek, dilini divân edebiyatı estetiği içinde başarılı kullandığını göstermesi açısından başlı başına incelemeye değer bir konudur:

Atasözleri*

"Âşık olana yâ sabr u yâ sefer"

Dirler ki 'âşık olana yâ sabr u yâ sefer
Sabrum dükendi lâzım olupdur baña sefer 15/1

"Ateş olmayan yerden duman çıkmaz"

(Ateşi eğri olanın dumanı doğru çıkmaz) (ÖA, I, 145)

Çıkarsa nola sînemde benüm dûd-ı siyâh egri
Dütüñi togrı çıksun tek olursa dûd-gah egri 116/1

"Göz terazi, el mizân" (ÖA,I,246)

İzüñ tozını tartarsam nola gözümle yollarda

(63) Cemâl kurnaz, **a.g.e.**, s.37.

* Atasözleri için bkz., Ömer Asım Aksoy, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, C.1,4. bsk., TDK Yay., Ank., 1984.

Efendüm cevherüñ kadrin bilene göz terâzûdur 16/3

"Gül dikensiz olmaz" (ÖA, I, 247)

Yârı agyar ile görüp iñen aglama göñül
Çü bilürsin ki gülüñ olmamag olmaz dikeni 133/4

"İt ağzını kemik tutar" (ÖA,I,274)

Didüm rakîbüñ agzı ʻaceb neyle tutılur
Dil-ber gelüp dir agzın anuñ üstüh ân tutar 18/6

"Sev beni seveyim seni" (ÖA,I, 346)

Ne içün kılmayasın bendeñe lutfuñ nazarın
Bu meseldür ki bilürsin çü severler seveni 133/2

"Yiğit başından devlet ırağ değildir" (ÖA, I, 384)

Be Âhî üstine bir gün dogar gün gibi ol meh-rû
Yigitsün çünki başuñdan senüñ devlet ırag olmaz 41/5

Deyimler ve halk söyleyişleri

Adına sığmamak	109/2
Âhı yerde kalmamak	67/1
Ayağına baş koymak	110/4
Ayağına düşmek	60/3
Başına odlar yakmak	62/2
Başını çevirmek	57/1
Bıçak kemiğe dayanmak	101/3
Birine bin ihsân eylemek	135/3
Can kulağıyla dinlemek	49/6
Dik gelmek	57/4
Dokuz dolanmak	67/3
Dosta düşmana gülünç etmek	107/4
Dutıya (rehine) koymak	49/5
El salıp davet kılmak	106/3
Eli değmemek	138/2

Eyâ pir olası	93/4
Göğe çıkarmak	53/2
Göz açtırmamak	20/3
Göz etmek	132/2
Gözünün üstünde kaşı olmamak	54/4
Gün gibi doğmak	41/5
Harf atmak	23/1
İki gözüm üzre	104/3
İşini tamam etmek	54/3
Kan olacak	16/5
Kıyı çizmek	124/3
Kulak urmak	73/7
Mustafa nurı hakkı	32/3
Nakş eylemek	123/2
Nakş etmek	125/1
Nakş vermek	11/1
Nokta kabul etmemek	99/2
Tuz ekmek hakkı	87/5,96/4
Ocağına su koymak(Beyti ocağına su koymak)	34/5,110/3
Özi göyünmek	49/4
Parmağını ısırmak	14/3
Sinesini çâk etmek	62/2
Söz bir olmak	27/1
Tabanca vurmak (tokat atmak)	33/2
Bağrına taş basmak	17/1
Yalın kılıca düşmek	100/3
Yakası açılmadık	90/3

Yalın hançer çekmek	106/2
Yanıp yakılmak	21/1
Yerden göğe dek	53/1
Yeri baş üzre olmak	58/3
Yeyip geçirmek	85/2
Yele vermek	32/5
Yelmek yöpürmek	21/2
Yolunu bağlamak	17/4
Yüz sürüp yalvarmak	60/3
Yüzü ak alnı açık olmak	65/5

***

d) Âhî'nin diğer şairlerle ilişkileri, şöhreti, nazireler ve "Yanlış Haberler"

Âhî'nin münâsebette bulunup, sohbet ettiği, meclis arkadaşı ve dostu olduğu şairler arasında önemli isimler vardır. Bunlar, devrinde olduğu kadar, edebiyat tarihimiz içinde de önde gelen şahsiyetlerdir.

Âşık Çelebi, Zâtî maddesinde, Necâtî Bey'in, Manisa'dan Edirne'ye Sultan Bâyezid Han'ın yanına varıp, ona bir kasîde takdîm ettiğini, dönüşte İstanbul'a uğradığını, orada Revânî, Ferrûhî, Mesîhî, Şem'î ve Âhî ile sohbet ettiğini kaydetmektedir (64).

Ayrıca, Kınalızâde Hasan Çelebi, tezkiresinin "Âhî" maddesinde, Necâtî Bey-Âhî münasebetine "Ba'dehu Ahmed Paşa ve Necâtî'nün 'egri' redifli gazeline naziresinde bu beyti diyüp:

O kad bâlâ vü zülf egri diyâr-ı hüsn pür-âşûb
Memâlik fitne şeh zâlim 'alem serkeş sipâh egri

..."sözleriyle işaret etmektedir (65).

Âhî'nin münâsebette bulunduğu diğer şairler ara-

(64) **Necâtî Bey Divânı'nın Tahlili**, s.13.

(65) **Kınalızâde**, s.193.

sında Celîlî, Şem'î, Mesîhî, Revânî , Me'âlî, Ferrûhî, Helâkî, Vasfî, Rahmî, Haverî gibi isimler vardır. Bunlardan Celîlî ile ilişkisine ve Haverî ile olan aile bağına daha önce değinmiştik.* Adı geçen diğer şairlerle ilişkisini ise, birbirlerine nazîre yazmış olmalarından, bazılarıyla yukarıda belirttiğimiz gibi Necâtî Bey'le aynı mecliste bulunmalarından ve içki meclislerindeki beraberliklerinden anlıyoruz.

Âhî, uzun zaman devam eden ünüyle divân edebiyatı tarihinde önemli bir yer tutar. Bâkî gibi büyük şairler bile onun gazellerine nazîreler söylemişlerdir [66]. Kendinden sonra yaşamış olan Edirneli Ubeydî, bir gazelinde Âhî için şöyle demektedir:

Husrev-i nazmsın 'Ubeydî saña
İrse Âhî olurdu sancakdâr [67]

Tezkirecilerimiz, Âhî'nin gazelde bir tarz-ı has sahibi olduğuna kanilerdir; hatta Latîfî, kendi muasırlarından İstanbullu Hilâlî'den bahs ederken, "Tarz-ı gazelde Mevlânâ Âhî peyrevidür ve Âhî, cihet-i söz ü güdâzda Rûm Hûsrevidür" der. Şüphe yok ki, bu mütalaada büyük bir mübalağa vardır; fakat her mübalağada az çok hakikat bulunduğu da unutulmamalıdır [68].

Âhî'nin, harabat âlemlerinde senelerce arkadaşlık ettiği Mesîhî, Revânî, Şem'î, Zâtî gibi deryâ-dil şairlerle aynı vezin ve kafiyede birçok gazelleri vardır. Meselâ, Mesîhî'nin

Saldı zülfüñ dil u cân boynına ey dost kemend
Geçdi işbu iki divâneye bir kılla bend

matlalı gazeline Vasfî,Revânî, Hazâni ile beraber Âhî de nazîre söylemiştir. **

(66) "Âhî" mad., **Türk Ans.**, C.1, s. 235.

(67) Bkz., **DŞ**, fasikül 2, s. 16.

(68) F. Köprülü, **a.g.m.**, s.39.

* Bkz., s.26 ve 14.

** Bkz., Metin, şiir no:14.

Necâtî'nin,

Sâkîyâ çün leb-i şîrînedür nisbetümüz

diye başlayan gazeline Revânî, Âhî, Zâtî, Şem î, İshak Çelebi, Hafız-ı Sirozî nazîreler yazmışlardır ki, bunların arasında Âhî'nîn gazeli belki en iyisidir. Tezkire sahibi Hasan Çelebi bile , onun eserlerinden numûne olarak bu gazelin bir parçasını veriyor:

Zâhidâ içseñ eger sen de bizüm şerbetümüz

Gün gibi zâhir olurdı saña keyfiyyetümüz*

Âhî, Necâti ve Ahmed Paşa'ya başka nazîreler de yazmıştır. Bunlardan en meşhuru "egri" redifli gazelidir (Bkz., Metin, 116 nolu şiir)**.Şair, Ahmed Paşa'ya yazdığı birkaç nâziresinden biri olan "sefer" redifli gazelde hiç başarılı olamamıştır (bkz.,Metin , 15 nolu şiir).

Âhî, Necâtî ve Ahmed Paşa'ya nâzire yazmıştır [69]. Bunlardan başka, Âhî'nin "nâle-i 'ışk içre kendisine dem-sâz" olduğunu belirten Helâkî'nin [70] bazı şiirlerinin Âhî'ye nazîre olabileceğini düşünüyoruz [71].

Yine, Keşfî'nin***, Muhibbî'nin[72] ve Bakî'nin[73] Âhî'ye nazîreleri olduğu bilinmektedir. Bunların yanısıra, yaptığımız araştırmada Hayretî'nin de bazı şiirleriyle

(69) Bkz. **DŞ**,f.1,s.36'daki Rahmî'nin XXIV nolu gazeline, Âhî'nin 68 nolu gazeli nazîredir. Âhî'nin bu gazeli, aynı zamandı Şem'î'nin **a.e**'deki f.2, s.69'daki gazeli ile de nazîre ilişkisi göstermektedir.

(70) Helâkî, **Divân**, Haz.: M.Çavuşoğlu, İstanbul, 1982,s.41

(71) **A.e.**'de Helâkî'nin 4,5,55,115,143 nolu gazellerinin, Âhî'nin 7, 23,85,130 nolu gazellerine nazîre olduğunu düşünüyoruz.

(72) Âhî'nin 4 nolu gazeline Muhibbî'nin nazîresi vardır (Bkz., **Muhibbî Divânı**, Haz.: Coşkun Ak, Ank.,1987, s.73, 110 nolu gazel).

(73) Bkz., Faruk K Timurtaş, **Bâkî Divânı'ndan Seçmeler**, Ank., 1987, s.166 (Bâkî'nin "bâkî" redifli gazeli, Âhî'ninkine naziredir).

* Bkz., Metin , şiir no:38.

** Ayrıca Âhî'nin 101 ve 104 nolu gazellerinin, Necâtî'nin 482 ve 487 nolu gazellerine (bkz., A.N. Tarlan(haz.), **Necâtî Beg Divânı**, İstanbul, 1963) nazîre olması büyük ihtimaldir.

*** Âhî'nin 125 nolu gazeline Keşfî'in nazîresi vardır.

Âhî'ninkiler arasında nazîre ilişkisi olabileceği kanaatine vardık [74].

Âhî'yle beraber yazdıkları bir "gazel-i müşterek"i bulunan Vasfî'nin Âhî'ye ve Âhî'nin Vasfî'ye nazîreleri vardır [75]. Yine Şem'î, Meâlî, Câfer Çelebi ile Âhî arasında nazîreler söylenmiştir [76].

***

Kimi şairler, gazel ve kıtalarla, yaşadıkları zamanda dillerde gezen şairlerden söz açarken, Âhî'yi de söz konusu etmekle, onun şöhretini belirtmişlerdir. Sözgelimi Ahmet I (1603-1617) çağı şairlerinden Şuhûdî'nin şu parçası bunun bir örneğidir :

Medh itmek ile kâkül ü kadd-i bülendüñi
Ayyuka çıkdı Âhî Figânî gazelleri [77]

---

(74) Hayretî, **Divân**, Haz.: M. Çavuşoğlu, M.Ali Tanyeri, İst., 1981. Eserdeki 296 ve 378 nolu gazellerin, Âhî'nin 65/70 ve 87 nolu gazellerine nâzire olduğunu zannediyoruz.

(75) Vasfî, Divân,Haz.:M. Çavuşoğlu, İst. 1980. Bu eserdeki 13. gazel ile Âhî'nin 34 nolu gazeli beraber yazılmıştır. Bundan başka, Vasfî'nin 30,44,48,53,57 ve 60 nolu gazelleriyle Âhî'nin sırasıyla 58,69,80,85,84 ve 88 nolu gazelleri arasında karşılıklı nazîre olabilirlik ilişkisi vardır.

(76) Şem'î'nin **DŞ,f.**2,s.72'deki XII nolu gazeli, Âhî'nin 130 nolu gazeline nazîredir. Meâlî'nin 28,62 ve 166 nolu gazelleri (bkz., Edith Ambros, **The lyrics of Meali, an Ottoman Poetof the 16th Century,** Berlin 1982), Âhî'nin 7,101 ve 72 nolu gazellerine nazîre olabilir. Cafer Çelebi'nin 52,93 ve 132 nolu gazelleri (bkz., İ.E. Erünsal, **The Life and Works of Tâcizâde Câfer Çelebi, with a Critical Edition of His Divân,** İst, 1983), Âhî'nin 23,58 ve 72 nolu gazelleriyle nazîre ilişkisi göstermektedir.

(77) Bkz., Abdulkadir Karahan, **Figânî ve Divânçesi**, İst., 1966, s. XXVIII.

Âhî'nin şairlerle olan münasabetlerinde en çarpıcı ve önemli olanı, Zâtî ile olan münasebetidir. Bu konuda "Divânlar Arasında" adlı eserinde, merhum Mehmed Çavuşoğlu'nun verdiği güzel bilgileri, edebiyat tarihini hikâye etmenin en güzel örneklerini sunması bakımından, buraya aynen aktarmayı uygun buluyoruz:

"...Âşık Çelebi, Zâtî'nin o devrin değerli şairlerinden biri olan Âhî'yi sevmediğini, sebep olarak da, kendisinin bir metlaını gazeliyle birlikte alarak meşhûr olduğu iddiasında bulunduğunu söyler.

Her ikisinin de divânında yer alan bu gazel,

Uçmasun yañlış haberler ol hümânuñ üstine
Âşiyân-ı zâga varmak düşmez anuñ üstine

beytiyle başlar. Yâni , gazelin matla beyti budur. Burada "âşiyân-ı zâg" tamlamasından başka Türkçe olmayan hiçbir kelime ve deyim yoktur. O da "karga yuvası" demektir. Zâtî çok önem verdiğine göre, bu beyit incelenmeğe değer.

Âşık Çelebi, Zâtî'yi zamanın şairleriyle karşılaştırıp överken, "Şi'ir şimdi nagz ü nâzük ve şâ'irlerümüz garib ma'nâlar ve latîf edâlar, selîs ibâretler, tevriye ve istihdâm ve tecnîs ve îham tarîkında nefîs zarâfetler itmekte gitdükçe terakkîde ve lahiki sâbıkdan takadüm kasdına himmet-i âlîde olmışlardur" diyerek şiir ve şair anlayışını da belirtmektedir...

On altıncı yüzyıl şairlerinin Türkçe kelime ve deyimlerin anlam zenginliklerinden yararlanarak gerçekleştirdikleri ifâde yeniliğinde, nasıl bir yöntem uyguladıklarını Âşık Çelebi, gayet açık ve özlü bir tarzda haber vermektedir. Bu husûs, etraflı biçimde başlıbaşına ele alınmayı gerektiren bir önem taşıyor. Yukarıdaki beyitte, Âşık Çelebi'nin saydığı edebî sanatların hemen he-

men hepsi mevcuttur. Anadolu'da ilk şu'ârâ tezkiresini yazmış olan Sehî Bey, Âhî'nin gazellerini ve matlalarını övdükten sonra bu beyti de örnek olarak aktarmıştır. Beyit ve başında bulunduğu gazel gerçekten bu iki değerli şairden hangisinindir? Bunu kesinlikle söylemek güç. Biz yalnız Zâtî'nin iddiasından haberdârız. Bu gibi ihtilâflı konuları halletmekte pek becerikli olan Âşık, nedense Âhî'nin düşüncesini öğrenmek lüzûmunu duymamış. Fakat Zâtî'nin, deyimin bir diğer anlamında " yanlış haberler uçurmak" konusunda alışkanlıkları olduğuna dâir elimizde iki delil var ...*

Âhî,Mesîhî, Hayâlî, başkalarına aynı şeyi yapan Zâtî'nin şiirini, ona bir azizlik olsun diye almışlar mıdır? Yoksa Zâtî onlara çocukça bir öfke ile iftira mı etmektedir? Bilemeyiz. Bir üçüncü ihtimal de akla geliyor:... bu şairler, şiirlerini Zâtî'nin meclisinde okumuşlardır. Koca şair onları beğenmiş, "böyle güzel mânalar bana yakışır" deyip divânına almıştır. Onlar da sonradan razı olmayıp, kendi divânlarına koymuşlardır.

Bilindiği gibi "tevârüd", iki şâirin birbirinden haberi olmadan aynı mısraı veya beyti söylemesidir. Eğer haberleri varsa, buna "intihâl" denir. Âhî olsun, Mesîhî olsun, Hayâlî Bey olsun, her biri intihâle tenezzül etmeyecek kadar zengin ilhamlı büyük şairlerdir. O yüzdendir ki, Zâtî'nin iddiasına "yanlış haber" demeyi daha uygun bulurum.

Bu türden tevârüdler edebiyâtımızda az değildir. Âhî'nin,

Câhilüñ fahri cem'-i mâl iledür
'Ârifüñ 'izzeti kemâl iledür

"Câhilin övüncü mal derlemektedir; ârifin ululuğu ise olgunluktadır" beyti, Nâmık Kemâl'de,

Ne sâl iledir ne mâl iledir
Beyim ululuk kemâl iledir

şeklinde görülmektedir " (78).

---

(78) **A.e.**, s. 69-73.

* Bkz., **Divânlar Arasında**, s. 70-72.

***

Âhî'nin bazı gazelleri bestelenmiştir. Meşhur bir musikîşinas olan Hafız Post'un kendi elyazısı ile mevcut olan bir mecmuada (Topkapı Revan Ktp., Nr. 1724) şairin,

Câme-i sebz ile bir serv-i bülendüm var benüm
Serv gibi sebze-pûş olmış efendüm var benüm*

matlalı gazeline, şair ve musikîşinas Nâzım tarafından bir beste yapıldığı kayıtlıdır.

Yine, Âhî'nin,

Bir elif çekdi yine sîneme cânân bu gice
San sarıldı baña bir serv-i hıramân bu gice

matlalı gazeli, Sadullah Ağa tarafından beslenmiştir.

---

* *Bkz., Metin ,şiir no:66.*

II. BÖLÜM

ÂHÎ DİVÂNI'NIN DEĞERLENDİRİLMESİ

A) NAZIM ŞEKİLLERİ

Divân şiiri estetiği içinde, az sayılacak şiiri bulunmasına rağmen, orijinal bir şahsiyete sahip olan ve özellikle gazelleriyle devrinde tanınıp başarılı sayılan Âhî'nin eserinde, münacât türünde 1 kasîdesi vardır. 11 beyitlik olan bu kısa şiirde, klâsik bir kasîdede bulunması gereken bölümler yoktur.

Divânı'ndaki 136 gazeliyle devrin önemli şairleri arasında yer almış ve kaynaklarda başarılı olarak gösterilmiş olan Âhî, asıl şahsiyetini de gazelleriyle göstermiştir.

Âhî Divânı'nda (hazırladığımız tenkitli metinde) 1 kasîde ve 136 gazelden başka, 1 murabba, 1 tahmis, 1 kıta ve müfredler yer almaktadır.

B) ÂHÎ'NİN ŞİİRLERİNDEKİ NAZIM TEKNİĞİNE AİT ÖZELLİKLER

a) Beyit sayısı

Türk edebiyatında gazeller, genellikle 5-12 beyit arasıda yazılmıştır. Dört beyitli gazel yok denecek kadar azdır. Divân şiirimizde, ilk yüzyıllardaki 15 beyte kadar varan ga-

zellerden sonra, beyitlerin sayısı daha sonraki yüzyıllarda azalmıştır(1).

Gazel, genellikle en az beş beyitlik bir nazım şekli olarak tanımlanır. Muallim Naci, Istılahât-ı Edebiyyesi'nde "dört-beş" diyerek, dört beyte kadar indirmiş görünür. Tahirü'l-Mevlevî (Tahir Olgun) de, gazeli dört beyitten başlatır. Makbul olanlar ortalama 5-7 beyitlik gazellerdir. Evliyâ Çelebi'nin "gazel" yerine "beş beyit" demesi de ilginçtir(2).

Âhî'nin gazelleri, beyit sayısı bakımından 4-8 arasında değişmektedir. "Türk edebiyatında dört beyitlik gazel yok denecek kadar azdır"(3) görüşüne rağmen, Âhî'nin 136 gazelinden 4'ü, dört beyitliktir. Bu önemli bir husûsiyettir.

Âhî, özellikle beş beyitli gazelleri tercih etmiş ve bu hususta, Osmanlı divân şairlerinin geleneğine uymuştur. Gazellerinin 97'si beş beyitlidir. Diğer gazellerinin 20'si altı beyitli, 13'ü yedi beyitli, 4'ü dört beyitli ve 2'si sekiz beyitlidir. Anlaşılacağı gibi, gazellerinin % 70'ten fazlası beş beyitlidir.

b) Vezin

Âhî, divânında 11 çeşit vezin kullanılmıştır. En çok kullanılan vezinler remel, hezec ve muzârî bahirlerinden-dir. Bunlar, her şair tarafından çok kullanılmış olan vezinlerdir.

Divân şiirimize baktığımızda, büyük hacimli eserleri olan şairlerin, fazla aruz kalıbı kullanmadıklarını görmekteyiz. Seyyid Nesimî 19, Kadı Burhaneddin 23, Şeyhî 19, Ahmed Paşa 18, Necâti 16 aruz kalıbı kullanmışlardır. Bunlardan sonra gelen şairlerden bazılarının kullandığı vezin sayısı ise, Bâkî'nin 17, Fuzûli'nin 17, Nef

---

(1) Halûk İpekten, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri**, Birlik Yay., Ank., 1985, s. 18.

(2) Halil Erdoğan Cengiz, **Divân Şiiri Antolojisi**, Ank., 1983, s. 47.

(3) H. İpekten, **a.e.**, s. 17.

î'nin 15. Nâilî'nin 20, Nedîm'in 13 ve Şeyh Gâlib'in 20'dir[4].

Âhî'nin kullandığı vezinlerin listesini şöylece sıralayabiliriz:

Bahir	Şiir Sayısı	Toplam
REMEL		
Fâ'ilâtün/Fâ'ilatün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün	1 kaside, 1 kıta 60gazel	96
Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün	33 gazel	
Fâ'ilâtün/Fâ'ilatün/Fâ'ilün	1 gazel	
HEZEC		
Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün	10 gazel	
Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Fe'ûlün	4 gazel	
Mef'ûlü/Mefâ'îlü/Mefâ'îlü/ Fe'ûlün	1 murabba 6 gazel	21
MUZÂRİ		
Mef'ûlü/Fâ'îlâtü/Mefâ'îlü/Fâ'ilün	1 tahmis, 13 gazel	
Müstef'ilün/Fe'ûlün/Müstef'ilün/Fe'ûlün	2 gazel	17
Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/ Fâ'ilün	1 gazel	
HAFİF		
Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün	5 gazel	5
MÜCTESS		
Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün	1 gazel	1
		140

Görüldüğü gibi, küçük bir divânı olmasına rağmen, kullandığı vezinlerdeki bu çeşitlilik Âhî'nin dikkate değer bir özelliğidir.

c) Kafiye

Âhî'nin kafiye tekniğinde önemli bir özellik ve orijinalite görülmemekle beraber, o bazen cinaslı kafiyeler kullanarak şiirini güzelleştirmiştir.*

---

(4) Bkz., Haluk İpekten, **Eski Türk Edebiyatı Edebî Bilgiler: Aruz Ölçüsü**, Atatürk Ünv., Fen-Ed. Fak., Edebiyat Böl. Ders Notları, Erzurum, 1986, s. 147-182

* Bkz., Metin 16/1,17/5, 42/1, 44/1, 98/1.

Âhî, divân edebiyatının kafiye kurallarına uyarak, kulaktan çok göze hitap eden kafiyelere şiirinde yer vermiştir.

Onun asıl kayda değer özelliği, şiirlerinde görülen rediflerin fazlalığıdır. Divânında bulunan 1 kıtanın ve Necâtî'nin "yeter" redifli gazeline yazdığı tahmisin de redifli olması yanında, 136 gazelinin 74'ü rediflidir. Rediflerin yalnızca 4'ü iki kelimeliktir.

Bu kadar çok redif kullanılması sonucu, bazı rediflerde tekrara düşülmüştür. Bunlar, "baña"(5), "olur" (3), "var benüm"(5), "benüm"(4)... gibi çok kullanılan rediflerdir. Âhî'nin kullandığı redifler arasında, dördü özel isimdir (Ahmedüñ,Meminüñ, Latîf, Hürremüñ). Ayrıca şair, rediflerin hemen hepsini Türkçe kelimelerden seçmiştir (Türkçe olmayan redifler, "sefer", "nigâr", "Latîf" , ve "bâkî"dir.) Bununla birlikte rediflerin birçoğunun da güzel sesli Türkçe kelimelerden seçilmesi, onun sanatının önemli özelliklerinden biridir: "Severseñ", "n'olsa gerek", "bilmedüm", "olsun dirin", "görmedin", "ağlasun", "üstine", "bu gice" vb...

Kasîde gibi uzun manzûmelerde, yedi beyitten az olmamak şartıyla, aynı kelimelerin tekrar kafiyelenmesi normal karşılanmakla birlikte, gazel gibi kısa şiirlerde ve kâsidelerde kısa aralıklarla tekrarlanması bir kusur olarak kabul edilir. Âhî'nin gazellerinde bu gibi kafiye kusurlarıyla karşılaşıyoruz:

Dillerin kessün benüm derd-i dilümden hâmeler
Ben karayazulıya harf atmasunlar nâmeler

Nâme gibi ben karayazulı bagrı yufkadur
Durmayup yaşlar döküp hâlüme aglar hâmeler 23/1-3*

Örnek verdiğimiz bu gazelde, ayrıca, "karayazulı" ibâresi üç kez tekrarlanmaktadır. Yine Âhî'nin, "altun beneklü cameler" buluşunu, birkaç yerde tekrar ettiğini görmekteyiz.**

---

* Ayrıca bkz., Metin, 56/2-5,57/1-3,59/3-4,135/2-6.

** Bkz. Metin, 17/3,23/3.

C) DİL

Edebiyat sanatı, dil ile yapılan, dile dayanan bir sanattır. Başka deyişle, sanatkârın yegâne malzemesi dildir. Şair ve yazarı, bir sanatkâr olarak değerlendirmek icâp ettiği zaman ele alınacak maddî unsur, onun dil ve üslûbudur. Bu ölçü, Türk edebiyatı bahis konusu olunca, daha büyük bir önem kazanır. Çünkü, şair ve yazarın tek vasıtası olan dil, hiçbir milletin tarihinde, bizim tarihimizdekine benzer bir dalgalanma, bir farklılaşma göstermemiştir. Onun içindir ki, Türk edebiyatında sanatkârları yalnız diline göre değerlendirmek mümkündür. Nitekim zaman zaman bu yola başvurulup bir şairin, sadece dili yüzünden reddedildiği, diğerinin ise, yine sadece dili sayesinde ayakta kaldığı görülmüştür. Türkçe'nin Anadolu'daki macerası, sanatkârın, tenkidin hassas terazisine konmadan, yalnız kullandığı dil malzemesi ile değerlendirilmesine sebep olmuştur [5].

Âhî, kaynaklarda da belirtildiği üzere, şiir dilini halk söyleyişine yakın olarak kullanmış, bu sebepten beğenilmiş bir şairdir.

a) Yabancı unsurlara karşılık Türkçe kelimelerin oranı

Âhî, daha önce de belirttiğimiz gibi, Rumeli şairlerinin bir özelliği olarak,şiirlerini çok sade ve konuşma diline yaklaşan bir Türkçe ile yazmıştır. Şiirlerini incelediğimizde, Arapça ve Farsça kelimelere karşılık, Türkçe olanların oranı çok fazladır. Yabancı unsur olarak kabul ettiğimiz kelimelerin pek çoğu da Türkçe de yaygın kullanıma sahip, bir başka deyişle Türkçeleşmiş kelimelerden ibarettir.

Âhî, şiirlerinin çoğunda Arapça ve Farsça tamlamaları çok az kullanılmıştır.* Fakat, bazılarında da (özellikle Divân'ın başındaki kasîde), şiir baştan sona yabancı unsurlarla dolu olduğu gibi, bazı beyitler de hemen tamamen bu şekilde teşekkül etmiştir.**

Şair, bir şiirini Türkçe-Arapça mülemma olarak (bir mısraı Türkçe, bir mısraı Arapça) yazmıştır.*** Bunun dı-

(5) M. Necmettin Hacıeminoğlu, "Sahafat'ta Dil ve Üslûp", **TDED**, CXVIII, s.81.

* Örnek olarak, 6,7,14,15,17,19,82,122,126,128,133,135,138 nolu gazellere bakılabilir.

** Bkz., Metin, 1/6,55/3,5,6

*** Bkz. Metin, şiir no: 76.

şında Âhî'nin şiirinde az rastlanmakla beraber bazı özellikler de vardır. Şair, birkaç yerde Türkçe ve Arapça kelimeleri birarada kullanarak tamlama yapmıştır: "Güneştal'at", "ahd-i bütün"gibi.

Âhî'de bazı arkaik kelimelere ve söyleyişlere de rastlamak mümkündür: "Almagıl", "buluşavuz", "bugün hoş geçelüm", "yanmak eylesem" gibi.

Büyük bir ihtimalle müstensih hatası olduğunu düşündüğümüz bir hata, anlamları farklı olduğu gibi, yazılışları da farklı olan "dag" ve "tâg" kelimelerinin karıştırılmış olamasıdır:

Lâleveş yüregüme dâg urdı
Âteş haddi üzere hâl-i nigâr 31/2

beytinde, bizim "dâg" olarak yazdığımız kelime, metinde yanlışlıkla "tâg" şeklinde yer almıştır. Burada "yara" anlamını taşıdığı için "dâg" kelimesinin kullanılması, anlamca zorunludur ("tâg" ise, bildiğimiz coğrafî anlamda dag manâsındadır).

"Kılmaklıgı" kelimesinin kullanıldığı şu beyit, Âhî'nin dilde ne denli tasarruf sahibi olduğunu ve dili nasıl kullandığını göstermesi bakımından ilginçtir:

'Âşık-ı bî-dillere cevr ü cefâ kılmaklığı
Yâ o çarha ögredür yâ çarh-ı ser-gerdân aña 11/4

b) Üslûp ve retorik unsurlar

Bir divân şairinin psikolojisi, duygularını ifade ettiği kelime ve tabirleri ve bunları ifade ediş yollarını tespit ile tayin olunur. Bu ise, şairin üslûbu üzerinde araştırmayı, dolayısıyla kullandığı kelime ve tabirlerin istatistiğini yapmayı ve o devirdeki kıymet hükümlerini tayin etmeyi lüzumlu kılar. Divân şairinin estetiği, kullandığı edebî sanatlardır. Şiirinin estetik yapısında değişme, edebî sanatlar arasındaki tercihlerine ve bunları kullanış tarzına bağlıdır. Şairin dili ise, kullandığı kelimelerin adedi, bunları ifade edişi-üslûp ve sentaks husûsiyetleri-, hatta mensup olduğu milletin diline ne

kazandırdığını tespit ile değerlendirilir[6].

Üslûp, bazılarının zannettikleri gibi, yalnızca, şairlerin kullandıkları kelime, teşbih, istiare ve mecazlardan ibaret değildir. Bunlar üslûbu oluştururlar; ama tek başlarına bir manâ ve değer taşımazlar. Üslûp, muhteva ile dil arasındaki ilişkidir. Bundan dolayı, bir sanatkâr veya neslin üslûbundan söz ederken, sadece onların kullandıkları dil ve edebî sanatlardan bahsetmek bir manâ ifade etmez. Mühim olan ifade ile muhteva, başka bir deyişle, üslûp ile duyuş tarzı arasındaki ilişkiyi bulmaktır[7].

Bu açıdan divân şiirimize bakacak olursak, bilhassa XVI. yüzyılda en büyük özellik olarak, varlıkların ve olayların beş duyumuza hitap eden keyfiyetlerine şairlerin mutlak bir doğrulukla bağlı olmalarını görürüz. Bir şairin dış veya iç âleminde gördüğü ve üzerinde durduğu şeyler ne kadar mühimse, onlara bakış ve onlardan bahsediş tarzı da aynı derecede ehemmiyetlidir.

Eski şair,"söylenenden çok söyleniş biçimine" önem verirdi[8].

Üslûp incelemesi, metni esas alır ve metindeki malzemeden hareketle onun (ve sanatkârın) özelliklerini belirtir. Bu açıdan "Üslûb-ı beyân, aynıyla insan" sözünün, ne kadar yerinde söylendiğini ifade etmek gerekir.

***

Âhî'nin şiirini incelerken, onu diğer divân şairlerinden ayıran noktaları göstermeye çalıştık. Onun eserini, üslûp ve edebî sanatlar bakımından da gözden geçirdik. Böylece, geleneksel olarak,bir divândaki edebî sanatları ve ifade özelliklerini, metinden ayırarak arka arkaya sıralamak yerine, onları metnin anlamına bağlı, Âhî'ye has üslûbun bir özelliği olarak ele aldık ve Âhî Divânı'nda anlam ile yakın ilgisi olan üç farklı üslûp düzeyi tespit ettik:* 1) Realist üslûp

---

(6) **Necâtî Bey Divânı'nın Tahlili,** s. 1,2.

7) Mehmet Kaplan,"Mai ve Siyah Romanının Üslûbu Hakkında",**TDED,** C.XIX. s.51.

(8) **Divânlar Arasında,** s.24.

* Bu konuda şu eserden yararlandık: Edith Ambros, Candid Penstrokes, **The lyrics of Meâlî, an Ottoman Poet of the 16th Century,** Islamkundliche Untersuchungen, Berlin,1982,s.93-146. Ayrıca bu eserin tenkidi mahiyetinde G.Alpay Tekin'in bir yazısından da yararlandık: **Journal of Turkish Studies,** Orhan Şaik Gökyay Armağanı II, C.7,1983,s.473-482

düzeyi, 2) Fantezi üslûp düzeyi, 3) Bu ikisi arasında yer alan kesit.

Divân şiirinde, yek-âhenk gazeller dışında, bu nazım şeklinde beyitler arasında konu bütünlüğü bulunmadığından, Âhî'nin gazellerinde bu üç düzeyde üslûp, beyitten beyte değişerek, aynı gazelde birarada bulunabilmektedir. Tek üslûbun hâkim olduğu murabbalarda, özellikle müfredlerde ve kıtalarda, genellikle realist üslûp hâkimdir. Âhî Divânı'nda yer alan tek murabba ise, fantezi ve arada kalan düzeyde üslûp ile yazılmıştır.

1)Realist üslûp düzeyi

Âhî, bu üslûp tarzıyla çevresindeki insanları, onlarla ilişkilerini, kendinin zaaflarını ve duygularını, kendi eseri, şiiri ve şairliği hakkındaki düşüncelerini, yani tamamen reel dünyaya ait durumları, olayları ve maddî zevkleri ele alır. Bunları işlerken, halkın günlük hayatıyla sıkı sıkıya ilişkili deyimleri ve atasözlerini kullanır. Cinas gibi, söz sanatının çeşitli biçimlerini, daha çok müşahhas anlamlar yüklü kelimeleri kullanır.

Âhî, halka çok yakın, sade şiirler söyleyen ve şiirinde atasözü ve deyimlere bol yer veren bir şair olduğu, aynı zamanda Rumeli şairlerinden gelen gurur ve istiğna dolu söyleyişlerin şiirinde çokça yer aldığı için, realist üslûp düzeyi, onun gazellerinde önemli bir yer teşkîl eder.

Âhî'nin şiirinde kullandığı, realist düzeyde üslûba örnek olarak birkaç beyti burada verelim:

Her güzelle salınan kesb-i zarâfet idemez
Her gülistân okıyan sanma ki hep şâ'ir olur 27/3

Yalıñuz cân ile cânân ele girmez Âhî
Devlet ol kişiye kim sîm u zere kâdir olur 27/5

Rûma sultân u vezîr olursa dahî eger
Baş egüp biz çelebi kimseye pâşâ dimezüz 40/3

Ne içün kılmayasın bendeñe lutfûn nazarın
Bu meseldür ki bilürsin çü severler seveni 133/2

Bu konudaki diğer örnekler için bakınız:

7/1, 9/2, 5, 12/7,13/7,15/1,5,21/3,22/4,27/3, 4, 5, 30/5,39/5, 40/3,4,5,41/4,5,42/1,5,43/1,2,45/2,5,47/7, 48/1,5,49/3, 4,51/1,2,3,5,52/1,2,54/5,60/5,64/7,65/1,5,66/6,67/1,70/6,73/5,74/5,78/1,79/4,5,80/5,81/2,3,5,82/4,83/4,6,85/5,92/1,2,5,95/4,98/1,2,3,4,99/5,100/5,101/3,5,102/5,103/5,104/5,105. gazel, 106/4, 5, 107/3,4,5,108/5,110/3,5,114,3,5,6,7,116/1,2,3,4,6,118/5,121/5,126/5,127/5,129/5,130/1,2,4,5,131/4,133.gazel,134/1,2,135/1,136/5,137.gazel,138/5,140.

2) Fantezi Üslûp Düzeyi

Âhî'nin şiirlerinde tespit ettiğimiz üslûp düzeylerinden biri de fantezi düzeyde kalan üslûptur. Bu üslûbun hâkim olduğu şiirlerde, bütün cansız varlık, büyülenmiş gibi birdenbire canlanır; bir insan gibi hareket eder ve duyar. Teşhis ve intâk sanatı, bu düzey üslûpta çok kullanılır. Şair, kendisiyle dış dünyası arasında kurduğu hissî ilişkileri, anlama dayanan sanatlarla -iham, hüsn-i talil vs.-anlatmaya çalışır. Fakat, burada hemen belirtmek gerekir ki, bu özellik sadece Âhî'ye ait bir durum değildir. Divân şairleri,şiirlerini, hep böyle bir fantezi dünyasına yerleştirmişlerdir. Bu nedenle, divân şiirinin genel karakteristiğini ortaya koyan fantezi düzeyde üslûp, diğer şairlerde olduğu gibi, Âhî'nin şiirlerinde de önemli bir yer tutar.

Âhî'nin şiirlerinde tespit ettiğimiz fantezi üslûp düzeyine örnek olarak şu beyitleri verebiliriz:

Eşk-i hûn-efşânıdur Ferhâdüñ ey şîrîn-sühan
Açılanlar yir yirin deşt-i belâda lâleler 26/3

Kadd-i nigâra öykünür imiş utanmadın
Serve tabanca urunsa yiridür çenâr 33/2

Döne döne üstüme peymâneler kan aglasun
Yana yana hâlüme şem'-i şebistân aglasun 87/1

Nergisüñ degmemek içün güle yavuz nazarı
Bâzu-bend itdi sabâ şâh-ı güle gonceleri 118/1

Lebün öpdügüni çün gördi sâgar
Biraz meclisde mey taşdı köpürdi 119/3

Fantezi üslûp düzeyinde, objeler arasında gerçek (realist) bağıntılar kurulmuştur. Ancak, bu realist ve mantıkî ilişki, fantastik bir temele oturtulmuştur. Örnek olarak, yukarıda verilen 33/2 nolu beyitte, sevgilinin boyuna benzemeye çalışan serviye tokat atan çınarın, yaprağının insan eline benzetilmesi, çınar yaprağının gerçekten insan eline benzemesinden dolayıdır. Ancak,bu şekil benzerliğinin, bu beyitte olduğu gibi, bütün bir muhteva benzerliğine dönüşmesi fantezidir.

Fantezi düzeyde üslûpla yazılmış diğer örnekler için bkz:

5/2, 4/2,3,7/2,8/1,10/5,12/4,6,13/6,14/1,2,16/2,17/1,18/1,19/2,3,4,21/1,2,5,22/2,24/3,26/3,33/242/2,3,4,43/4,5,47/2,3,4,6,48/3,49/1,50/2,3,5,51/4,52/3,53. gazel, 54/3,55/1,6,58/1,2,4,5,62. gazel,67/3,68.gazel, 69/4,5,72/1,3,6,75/1,85/2,3,87.gazel,88/1,2,89/4,90/2, 97/3,99/1,2,4,100/1,2,3,4,102/4,103/1,2,3,4,106/1,2,107/1,2,108/2,3,109/1,110/1,111/3,112/5,113/1,3,4,115/1,3,4,5, 116/5,118/1,2,119/3,4,5,121/2,3,122/1,3,5,123/1,124/4,125.gazel,126/1,2,3,127/2,129/1,2,131/1,132/1,135/4,136/1,3,138/1,4.

3) Arada Kalan Üslûp Düzeyi

Bu üçüncü üslûp düzeyinde, gerçek dünyaya ait objeler arasında fantastik bağıntılar kurulmuştur:

Bu elâ gözlerle sen bâg-ı İrem âhûsısın
Bu ala gönlekle ben kûh-ı belâ kaplanıyam 75/3

Uçdı elden altun üsküflü güzel şâhin gibi
Ber kebûter sînelü şehbâz efendüm var idi 117/2

Sanemâ görmeyeli kûşe-i dükkânda seni
İtdi gözüm yaşı şermende 'akîk-i Yemeni 120/1

beyitlerinde, reel dünyaya ait objeler arasında fantastik bağıntılar söz konusudur. Bu arada, eşya ve canlı-cansız

tabiatla insan arasında ilişki kurulmuştur. Fakat burada, tabiatın ve eşyanın vasıfları insana yüklenmiştir. Fantezi üslûp düzeyinde ise, insanın vasıfları tabiata yüklenmekte ve teşhis ve intak sanatından yararlanılmaktaydı,

Arada kalan üslûp düzeyinde yazılmış diğer örnekler için bkz.:

5/4,41/3,44/2,49/5,50/1,52/5,74/1,75/3,86/3,97/5,98/5,99/3,104/2,112/3,117/2,120/1,121/1,124/3,135/6,139/5,6,7.

SONUÇ

"Rumeli şairleri" tâbir edilen şairler arasında yer alan Niğbolulu Âhî, XV. yüzyılın son çeyreği ile XVI. yüzyılın ilk çeyreği arasında yaşamış, eserlerini XVI. yüzyılda vermiş bir divân şairimizdir. Onun dahil olduğu Rumeli Türkiyesi, geniş Osmanlı kültür coğrafyası içinde önemli bir potansiyele sahiptir.

Genç yaşta çeşitli nedenlerle yurdunu terk edip İstanbul'a gelen Âhî, birçok sıkıntıyla beraber, iyi bir tahsil görerek müderrisliğe kadar yükselmiştir. Bu arada şairler muhitine girerek, kendini kabul ettirmiş ve devrinde başarılı görüldüğü gibi, şöhreti daha sonraki asırlara da ulaşmıştır. Muhibbî gibi bir cihan padişahı şairin ve Bâkî gibi sultanü'ş-şuarânın ona nazîre yazmaları bunu açıkça göstermektedir.

Âhî'nin, üzerinde inceleme yaptığımız Divân'ından başka Husrev ü Şîrîn ve Hüsn ü Dil adlı iki eseri daha vardır. Kaynaklarda her iki eserinden de övgüyle bahsedilir. Ömrü bunları tamamlamaya yetmemiş, Hüsn ü Dil'i, kayınbiraderi Hâverî tamamlamıştır.

Âhî, sessiz, rint-meşrep karakteriyle, gurur ve istiğna dolu halka yakın söyleyişleriyle, kayıtsız, lâubali bir ifadeyle aşk ve diğer düşüncelerini anlatmasıyla ve harabâti tarafıyla orijinal bir şahsiyete sahiptir. O, bu

şahsiyetini açığa vurduğu gazelleriyle bir gazel şairi olarak edebiyat tarihimizde kendine bir yer edinmiştir.

Şiirinde yer verdiği atasözleri, deyimler, halk söyleyişleri, âdet ve inançlarla onun divânı zengin bir kültür hazinesi içermektedir. Az gazel söylemiş olmakla birlikte, devrinin estetik anlayışını şiirlerinde yansıtmayı bilmiştir.

Âhî'nin şiirleri, nazım tekniği bakımından da devrinin özelliklerini taşır. Daha çok 5 beyitli gazel söyleyen şair, şiirlerinde genellikle redif kullanmayı tercih etmiştir. Rediflerinde, bilhassa güzel sesli Türkçe kelimeler seçmesi, onun şiirindeki sadeliği artıran bir unsur olarak dikkati çeker.

Âhî, kaynaklarda da belirtildiği üzere, şiir dilini, halk söyleyişine yakın olarak kullanmış ve bu sebepten beğenilmiş bir şairdir.

Divân edebiyatının estetik husûsiyetleri sebebiyle, Batı'daki üslûp çalışmalarını divân şiirine tatbik etmenin zorlukları vardır. Bununla birlikte, şairler hakkında daha farklı ve ayrıntılı hükümler verebilmek için, bu tür çalışmalara ihtiyaç olduğu bir gerçektir.

Biz, Âhî'nin şiirleri üzerinde yaptığımız kısmî araştırmada, geleneğin sınırları dışında doğrudan konuştuğu "realist üslûp" düzeyindeki şiirlerinin sayısının hiç de az olmadığını tespit ettik.

Sonuçta Âhî, orijinal şahsiyeti ve şiirleri ile Necâtî ile Nedîm arasında bir çizgide yer alan başarılı bir şair görünümü arz etmektedir.

TENKİTLİ METNİN HAZIRLANMASINDA BAŞVURULAN NÜSHALAR

Ü : İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY, Nr. 1942/ 2, sayfa:75-98. Bu nüshada Âhî'nin 1 kasîde(münecât), 104 gazeli bulunmaktadır (İKTYDK ve Sadettin N.Ergun'un Türk Şairleri'nde 1 münacât, 109 gazel olduğu söylenmektedir).

Baş: Ey nesim-i kudretün nefhinde adem bir nefes

Son: Şive vü naza gayet olmaz mı

Yazan: Sultan Ahmed bendesi Derviş Mustafa

Yaprak: 23, ölçü: 180X120, satır:15, yazı: Ta'lik.

Başlık:Lacivert zemin üzerine hafif yaldız, cetvel:yaldız.

Kağıt: Aharlı Venedik, cilt: Açık kaverengi meşin şemseli. Sonunda, 98. yaprakta Şeyh Sezâî'nin bir gazeli, ayrıca bir kıta ve bir beyit, bu sayfanın arkasında enderunlu Fazıl'ın bir gazeli vardır. 1-72. yapraklarda Kemâl Paşazâde Divânı vardır.

T :Topkapı Sarayı Müzesi Ktp.(Revan) Nr. 1969,s.164-182.

1 kasîde (münacât), 1 kıta, 89 gazel vardır.

Baş: Gamzen okına nişan almaga can u ten bana

Son: Ma'rifet gelmez bilürsün degme bi-idrakden

Yazan: Yazan ve istinsah tarihi belli değildir.

Kitabın adı: Kitâb-ı Gazeliyat-ı Şuârâ veya Mecmua-i Eş'âr ve Gazeliyat.

Ölçü: 140X191/2, satır: 17, yazı: Nesih, cilt: Mukavva, ebrulu, Kitap güvelidir ve birçok şairin gazeli vardır.

P :Pervâne Bey Mecmuası, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. (Bağdat) Nr. 406. Âhî'ye ait 40 gazel vardır.

DŞ :A. Nihad Tarlan, Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divân Şiiri fas.4. İstanbul, 1949, S. 70-76.

M1 : 06 Mil Yz A 54

M2 : 06 Mil Yz A 715

M3 : 06 Mil Yz A 796

M4 : 06 Mil Yz A 799

M5 : 06 Mil Yz A 803

M6 : 06 Mil Yz A 1694

M7 : Doç. Dr. Cemâl Kurnaz'da bulunan yazma şiir mecmuası

M8 : Nuruosmaniye Kütüphanesi Nr. 4966 (Kitâb-ı Mün tehâbât-ı Eş'âr-ı Ta'lik, Mecmua-i Ra'nâ isimli şiir mecmuası).

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

1- Arap alfabesinde bulunup da yeni Türk alfabesinde bulunmayan işaretler, harfler şöyle gösterilmiştir:

	hemze
S,s	ث
H,h	ح
H,h	خ
S,s	ص
Z,z,D,d	ض
T,t	ط
Z,z	ظ
c	ع
G,g	غ
K,k	ق
ñ	ك

2- Arapça ve Farsça kelimelerdeki "hurûf-ı med" denilen harfler şöyle gösterilmiştir:

آ I,Â,â, و Û,û,Ô,ô ى Î,î

3- Farsça'daki "vâv-ı ma'dûle" ile yazılan kelimelerde bu özellik "h âce" şeklinde gösterilmiştir.

4-Metinde geçen Arapça, Farsça ibârelerle, mısra ve beyitler, transkripsiyon harfleriyle gösterilmiştir. Bunların Türkçe anlamları dipnotlar arasında verilmiştir.

5-Birleşik isim ve sıfatlar arasına bir çizgi (-) konulmuş, Türkçeleşmiş olanlarda buna gerek görülmemiştir : Dilber, gülşen, gülzâr... vb. gibi.

6- Nüsha farkları gösterilirken, kelimeler arasına (/) işareti, mısralar arasına ise (//) işareti konulmıştur.

7- Metne, vezni ve anlamı tamamlamak için yapılan ilâveler ( ) işareti içine alınmıştır.

8- Vezin gereği kısa okunması gereken heceler, aslına uygun olarak tanskripe edilmiştir.

ÂHÎ DİVÂNI
(Tenkitli Metin)

KÂSÎDE

1

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Ey nesîm-i kudretüñ nefhinden âdem bir nefes
Vey harîm-i gülşen-i lutfuñdan 'âlem hâr u has

2 Zikr-i hamdüñdür ki her milletden oldı âşikâr
Ka'beden âvâz-ı hû büt-hâneden bang-ı ceres

3 Sensin ol bî-çûn ki birdür saña nisbet her mekân
Kurb u ba'd u taht u fevk u sag u sol u pîş u pes

4 Nâr-ı Mûsâdur celâlüñ şemmesinden bir eser
Nûr-ı Ahmeddür cemâlüñ pertevinden muktebes

5 Tâlib-i dîdâr olan dil-teşne vü nem-dîdeler
Cûy-ı hûn akıtdılar gözden çü Ceyhun u Aras

Ü,T

---

1 nefhinden : Nefhinde T
3 taht u fevk : Taht-ı fevk Ü / pîş u pes: pîş-i pes T
4 celâlüñ: Cemâlüñ Ü // muktebes : bir kabes T
5 olan : Olup T
6 T nüshasında 5. ile 6. beyitler yer değiştirmiştir.
yâduñdurur : Yollar gezer T.

6 Zâlim-i bî-dâd içün dergâh-ı ʻadlüñdür penâh
Zulm-i bî-feryâd içün yâduñdurur feryâd-res

7 Bulmasa tañ mı-cihân zindânı bendinden halâs
Aña kim bu şeb-rev-i İblîs ü nefs oldı ʻases

8 Dâne içün dâm-ı hırsa düşse tañ mı murg-ı dil
Anda ki Âdem gözleye gendüm Halîluʻllah ades

9 Kangı nâkesdür kese senden ümîdin kahr ile
Niʻmet-i lutfuñla çün mahrûm kalmaz hîç kes

10 Ravza-i ʻışkuñda cân murgını taʻlîm itmege
Bu tokuz çarhı aña kılduñ müşebbek bir kafes

11 *Ko senâ vü medhi gel Âhî duʻa-yı Hazret it*
Kim bu varlıkdan kamu ol bir duʻâdur saña bes

---

8 murg-ı dil : Murg-ı cân T
9 kese senden: Ki senden T
T nüshasında 11. beyit aynen yer almakla beraber, 12. beyit olarak şu makta beyti de bulunmaktadır:
Dâ'im el üstinde tut devlet du'âsın Âhî kim
Şükr-i minnet Râzıka el yüze sürmekdür meges

MURABBA'

2

Mef 'ûlü/Mefâ'îlü/Mefâ'îlü/ Fe'ûlün

I

Sevdüm yine bir ruhları gül gonce-dehânı
Bülbüllerini iñledici şûh-ı cihânı
Yolına revân eyleyeyin cism ile cânı
Şol âfet-i devrân ki dinür adına Sânî

II

Bir gözleri nergis yüzi gül saçları reyhân
Bir lâle-ruh u gonce-dehen serv-i hırâmân
İtdi dil u cân murgını bülbül gibi giryân
Şol âfet-i devrân ki dinür adına Sânî

III

Dil düşdi yine bir sanemüñ 'ışkına nā-gâh
Bend oldı saçı dâmına divâne olup âh
Kıldum bu göñül tahtına ol hüsn iyesin şâh
Şol âfet-i devrân ki dinür adına Sânî

---

2 Ü,T

IV-I Tuş: Düş Ü

IV

Tuş olalıdan çeşmümıe ol hûb-ı dil-ârâm
Bir lahza dahi eylemez ansız bu dil aram
Rüsvâ-yı cihân eyleyüp itdi beni bed-nâm
Şol âfet-i devrân ki dinür adına Sânî

V

Oldı göñül Âhî yine bir dil-bere meftûn
Görse saçı zencîrini Leylî ola Mecnûn
Ahvâlümi derdâ ki benüm itdi diger-gûn
Şol âfet-i devrân ki dinür adına Sânî

TAHMÎS-İ GAZEL-İ NECÂTÎ

3

Mef 'ûlü/ Fâ 'ilâtü/ Mefâ 'ilü/ Fâ'ilün

I

Hüsnüñ şu' aı 'âleme nûr u ziyâ yiter
La'lüñ dil-i şikesteye bir dem devâ yiter
Cân gülşeninde sidre-kadüñ müntehâ yiter
Dil kişverine zülf-i siyâhuñ belâ yiter
Yıkmaga bu vilâyeti ol ejdehâ yiter

II

Meydân-ı 'ışk içinde ayakları kemân
Gamzeñ okına eylemişem sînemi nişân
Cevrüñden özge cevr ideli çarh-ı bî-âmân
Geh yaş gelür gözümden ü geh yaş yirine kan
Derd-i derûnı bilmege bu mâ-cerâ yiter

III

İzüñ tozını eyleyeli başum üzre tâç
Oldum şehâ bu vechile halk ortasında aç
Derdüñ olalı dilde devâ-yı sitem-mizâç
Bîmâr-ı 'ışka şerbet ile eyleme 'ilâç
Var ey tabîb ko beni derdüm baña yiter

M8

I-5 bu: Bir M8 / ol : Bir M8

IV

Şol deñlü eyledüñ sanemâ cânuma cefâ
Muʿtâd oldı dil dilemez kim süre safâ
Dil-ber yolında yitmedi çekdügüm belâ
Ey çarh sen de yâr gibi olma bî-vefâ
Zîrâ bu deñlü ʿâleme bir bî- vefâ yiter

V

ʿÂlemde Âhî olmaz ise vuslat olmasun
Tek ara yirde dil-ber ile fetret olmasun
Aç ol cihânda minnetle niʿmet olmasun
Tek yirde gökde zerre kadar minnet olmasun
Örti döşek Necâtîʿye bir bûriyâ yiter

Gazelin aslı 8 beyittir. Âhî, 5 beytine tahmis söylemiştir.

GAZELİYÂT

ELİF

4

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Şol melek-hû kim kılur şimdi felek ikbâl aña
Rahm ide şâyed göñül var eyle 'arz-ı hâl aña

2 Çihre-i zerdüm benüm fâş itmesün diyü gamuñ
Çekdi hûn-ı dîdeden eşküm nikâb-ı âl aña

3 Lâleler sanmañ görinen dâmen-i kûhsârda
Çeşm-i pür-hûnum geyürmişdür kabâ-yı âl aña

4 Pây-mâl olalı zülfüñ gibi cânâ dir gören
Olmasun bir kâfire vâki' olan ahvâl aña

5 Gark olur deryâ-yı gamda Âhî-i âşüfte-hâl
Hızr gibi yitişüp rahm itmeseñ fi'l-hâl aña

Ü,T,DŞ

---

1 Klur şimdi felek : Felek şimdi kılur DŞ
2 Hûn-ı dîdeden : hûnı dîdeden Ü
3 T ve DŞ nüshalarında 3. beyitle 4. beyit yer değiştirmiştir. Bu gazele Muhibbî'nin naziresi vardır.

5

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Gözlerüm yaşı şarâb-ı ergavân oldı baña
Senden ayru içdüğüm ey dost kan oldı baña

2 'Akl u sabrum kârbânın urdı bir kâfir benüm
Hey müselmânlar bu yolda çok ziyân oldı baña

3 Seyre çıkdum yâr ile agyârı gördüm nâ-gehân
Vay bu kâfir hoş belâ-yı nâ-gehân oldı baña

4 Câm-ı meyden añladum 'aks-i lebüñ esrârını
'Alem-i ervâhdan bir sır 'ayân oldı baña

5 Tutmayınca 'âlemi âhum ben Âhî olmadum
Kendü âhum 'akıbet nâm u nişân oldı baña

Ü,T,P

2 Bu yolda : Meded kim T : Eserken P
5 Tutmayınca : Dutmayınca T

6

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Kim geyürdi gül gibi bu câme-i âli saña
Kimler ögretdi bu âli hey Hasan Bâlî saña

2 Vasluñuñ 'ıydına kurbân itdügüñçün 'âlemi
Şol kemân-ebrûñ içün kurbânlar olmalı saña

3 Şem' gibi başuma 'ışkuñ ne odlar yakdugın
Bir gice tenhâ bulup yansam biraz hâli saña

4 Ol güzeller şâhına Âhî kuluñdan diyesin
'Işk meşk itmiş dürür bir Rûm abdâlı saña

Ü,T

4 Diyesin : Eydesin T

7

Fa'ilâtün/Fa'ilâtün/Fa'ilâtün/Fa'ilün

1 Hâ çeker yaşum beni durmaz bu deryâdan yaña
Seyre çıkmışdur meger dil-ber Kalata'dan yaña

2 Kandesin ey serv kim bâguñ gül ü nergisleri
Göz kulag olmışdurur sen serv-i bâlâdan yaña

3 Her harâmî-gamze âhû-çeşm olan dil-berlere
Yüz çevirmek mi gerekdür böyle sahradan yaña

4 Ka'be hakkı ol Firenk oglânı kıblem olmasa
Kâfirüm ger bir kadem bassam kiliseden yaña

5 Gözlerüm yaşı denizler gibi oldı kandedür
Ol sanem seyr itmege gelmez mi deryâdan yaña

6 İrmedin şâm-ı ecel Âhî yakîn ol Hakk ile
Vaktidür şimdengirü 'azm eyle me'vâdan yaña

Ü,T,P

---

2 Olmuşdurur : Tutmışdurur P
5 Bu beyit yalnızca P' de vardır.
6 İrmedin şâm-ı ecel Âhî yakîn ol Hakk ile : İrmedi şâh-ı ecel Âhî yitiş ol Hakka kim T: İrmedi şâh-ı ecel Âhî nasibin var iken P // mev'âdan : Mevlâdan P

8

Fâʿilâtün/ Fâʿilâtün/ Fâʿilâtün/Fâʿilün

1 Gamzeñ okına nişân olmaga cân u ten baña
Halka halka dâglar geydürdi bir cevşen baña

2 Lâle gibi çünki ben sahra-nişînler şâhıyam
Kırmızı eyvân yiter bu kanlu pîrâhen baña

3 Gözlerüm berg-i semen gibi agardı kandesin
Pîrlük vaktinde gel ey serv-i simîn-ten baña

4 Hasteyüm maʿzûr tut billâh eglendümse gel
Ey ecel kûy-ı ʿademde bir nefes eglen baña

5 Hançerinden çekdügüm şerh olmaz Âhî ol şehüñ
Diller olsa haşre dek kabrümde her sûsen baña

Ü,T

---

1 Dâglar : Tâglar T

2 Ma'zûr : Magrûr Ü,T. Bu kelimenin ma'zûr olması kanaatimizce daha uygundur. / Gel : Ger T

9

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Sâna yanmaga yeter hâlümi geh gâh baña
Elif-i sîne ile dâg-ı dilüm âh baña

2 Kimler ile giceler kimler ile ahşamlar
Kim iki hafta durur gelmedi ol mâh baña

3 Tîr-i gamzeñ yine sînemde iki zahm urdı
İki göziyle nazar eyledi ol şâh baña

4 'Işkı terk ile baña 'akluñla ol yüri dir
Gör ne agular ider zâhid-i güm-râh baña

5 Rûz-i firkat nicedür gösterem Âhîye dimiş
Baña ol günleri göstermesün Allah baña

Ü,P

---

4 Zâhid- i güm-râh : Bu dil-i güm-râh Ü

10

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Rûz-ı mahşerde 'ayân olmaga hâl baña
Bir levend-nâme yiter nâme-i a 'mâl baña

2 Dil-i tecrîd ki baş koşdı ben âvâre ile
Bir levendüm ki refik oldı bir abdâl baña

3 Matla'-ı subh-ı safâdur saña ol sürh-kabâ
Zulmet-i şâm-ı belâdur bu kara şâl baña

4 Sen varup hâne-i agyâre kadem başduguña
Başmaguñ na'çesi nakşı yiter dâl baña

5 Haşre dek pîr-i mugân ayağın elden komayam
Âhîyâ el vire ger devlet-i ikbâl baña

T,P

1-2 İlk iki beytin ikinci mısraları T nüshasında yer değiştirmiştir.

3 Saña :Meger P / sürh : Şûh T

5 -T

11

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Ol büt-i kâfir kim oldum zâr-ı ser-gerdân aña
Nakş vire gûyîya kim olmışam hayrân aña

2 Dil sarâyın halvet-i hâs eyledüm ol mâh içün
Tâze tâze dâgum oldı şemse-i eyvân baña

3 Ol bu hüsn ile cihâna sıgmaz iken bilmezem
Kim ne vech ile mekân oldı dil-i vîrân baña

4 'Âşk-ı bî-dillere cevr ü cefâ kılmaklıgı
Yâ o çarha ögredür yâ çarh-ı ser-gerdân aña

5 Nâme-i a'mâlüm oldı rûz-ı mahşerde benüm
Şol mahabbet-nâme kim nâmun durur 'unvân aña

6 Ey ecel öldürme lutf it Âhî-i bî-çâreye
Ola kim bir çâre ide ol tabîb-i cân aña

P

BÂ

12

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Sâkiyâ fasl-ı bahâr oldı getür câm-ı şarâb
Mutribâ sâza el ur sen de kanı çeng ü rebâb

2 Yine nergis gibi gülşende gözüñ fikri ile
İçelüm bâde-i gül-reng olalum mest ü harâb

3 Bezm-i gamda sanemâ câm-ı lebüñ haretine
Cigerüm âteş-i hicrânuñ ile oldı kebâb

4 Görüben yüzüñi ussum gidüben düşdükde
Acıyup merdüm-i çeşmüm saçar üstüme gül-âb

5 Hasta-dil derdine em sordı lebinden nice kim
Ol tabîb-i dil ü cân virmedi bir kerre cevâb

6 Ger göre lü'lü-yi lâlâ sanemâ dişlerüñi
Hacletinden sadef içinde eriyüp ola âb

7 Âferîn tab'-ı güher-bâruña Âhî ki senüñ
Silk-i nazm içre düzer söz yirine dürr-i hoş-âb

Ü

TÂ

13

Mefʿûlü/ Mefâʿîlü/ Mefâʿîlü/Feʿûlün

1 ʿUşşâkuñı öldürmek ise sende mürüvvet
Ahsente senüñ bâzuña kollaruña kuvvet

2 Rahm eyleyüben dâr-ı şifâsında habîbüm
Nâfiʿ diyü içürdi bu sevdâyîye şerbet

3 Dâʿim baña cevr ile cefâdur işüñ ammâ
Şimdengirü it mihr ü vefâ kâr-be-nevbet

4 Hışm ile nazar eyleyüp âşüfteñe her dem
Öldürmege kasd itme be hey gözleri âfet

5 Cânına cefâlar ideyin dir imiş ol yâr
Andan ne gelürse görürem cânuma minnet

6 Kaddüm bükülüp çenge döner sînem olur def
Agyâr ile ol mâh kaçan eylese sohbet

7 Ger hor u hakîr itse be Âhî seni ol yâr
İncinme ki ʿuşşâka budur ʿizzet ü hurmet

Ü,DŞ

---

1 Uşşâkuñı : Âşıklaruñ DŞ
2 Diyü : Diyüp DŞ
5 İdeyin : İdeyüm DŞ
6 Eylese : Kim ide Ü
7 İtse be: Eylese DŞ / ol yâr : Yârüñ DŞ // budur : Odur Ü / ʿizzet ü hurmet : Hurmet ü ʿizzet DŞ

DAL

14

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Güle ta'n itse ruhuñ vechi var ey serv-i bülend
Yaraşur la'l-i lebüñ eyler ise gonceye hand

2 Öykünür zülfine yârüñ varup elden ele misk
Görmedüm ancılayın dahi yüzi kara levend

3 Lebi vasfın işidenler ısırup barmagını
Didiler kande bulınur ola bunun gibi kand

4 Gönlüm eydür baña düş var anuñ hançerine
Beni başdan çıkarur bu dil-i düşvâr-pesend

5 Âhî'nüñ irmez eli zülfüñe ey yâr senüñ
Atar evc-i felege himmet ile gerçi kemend

P,M5

---

2 Ancılayın dahi : Dahi anuñ gibi M5

5 Atar : Atdı P

RÂ

15

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'îlü/ Fâ'ilün

1 Dirler ki 'âşık olana yâ sabr u yâ sefer
Sabrum dükendi lâzım olupdur baña sefer

2 'Işkuñ müsâfirini iñen yakma gün gibi
Â kıblegâh-ı Ka'be-i maksûdum â Sefer

3 Dil bir yana çeker saña cân bir yaña beni
El-kıssa vâcib oldı baña bir yaña sefer

4 Görsem yüzüñi gönlüme ölmek gelür hemân
Zîrâ begüm mübârek olur gün toga sefer

5 Dil-ber mahallesinden ırâğ itme Âhî'yi
Yazuk degül mi eyleye bir mübtelâ sefer

Ü,T

---

1 Yâ sabr u yâ sefer : Yâ sabr yâ sefer T
2 Kıblegâh-ı : Kıblegâh u T / Kabe-i : Kabe vü T /
Â : âh T
4 Hemân : Hemîn T

16

Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

1 Nigârâ hâsılum zülf-i semen-bûyuñda bir bûdur
Ki bu 'ömr-i dırâzumda benüm varum da bir budur

2 Benüm ebrûlarum sanmañ bu iki hattı alnumda
Başumda ey kemân-ebrû yazılmış kara yazıdur

3 İzüñ tozını tartarsam nola gözümle yollarda
Efendüm cevherin kadrin bilene göz terâzûdur

4 Akıtduñ kara yirlere su gibi kanlu yaşumı
Saña bu göz yaşı neyler dahi ey serv dil-cûdur

5 Yazardum hattunuñ vasfın devât-ı çeşm-i Âhî'den
Velî bu kan olacaguñ içi iñen kara sudur

Ü,T,M4

---

2 Hattı : Hatt ki T, M4
3 Tartarsam : Tutarsam T,M4
4 Yaşumı : Yaşum âh M4
5 Çeşm-i Âhî'den : Çeşm ile meyden T

17

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Bagrına taşlar basup ben hasta içün tâglar
Kabrüm üzre saçların çözmiş bulutlar aglar

2 Şöyle germ itmiş cünûn-ı nev-bahâr-ı hüsn-i dost
Deşt ü sahrâlarda zencîrin sürür ırmâglar

3 Nice bir koçsun seni altun beneklü câmeler
Nice bir yaksun beni bu kanlu kanlu daglar

4 Ben bu gurbet-hâne-i firkatden eylerdüm sefer
Yaşlarum kanlu sular gibi yolumı baglar

5 Su gibi çaglar giçer 'ömrüm güzellük çâgıdur
Sanma Âhî sen benüm eşk-i revânum çaglar

Ü,T,P

---

1 Tâglar : Aglar Ü,P
2 Şöyle germ itmiş cünûn: Şol kerem itmiş ki cûy Ü,P
3 T nüshasında 3. ile 4. beyit yer değiştirmiştir.
5 Makta beyti T nüshasında şöyledir:
"Su gibi çaglar giçer Âhî güzellik çâgıdur
Sanma Âhî ancak ol eşk-i revânum çaglar"

18

Mef'ûlü/Fâilâtü/Mefâ'îlü/Fâ'ilün

1 Gâh âhum ile yiri gögi bir duhân tutar
Gâh nâlem ile iki cihânı figân tutar

2 Bir şîvekâre müşterî oldı göñül yine
Bâzâr-ı şîvede gözi kaşı kemân tutar

3 Hâl-i siyâhı kûşe-i gülzâr-ı hüsnde
Bir hindûdur ki sünbül-i ter sâyebân tutar

4 Bezm-i çemende la'l-i lebüñ şevkine şehâ
Lâle elinde câm-ı mey-i ergavan tutar

5 Nice harâmî dimeyeyin gözlerüñe kim
Sahn-ı haremde murg-ı dile âşiyân tutar

6 Didüm rakîbüñ agzı 'aceb neyle tutılur
Dil-ber gelüp dir agzın anuñ üstühân tutar

7 Bir şehriyâre göñlüni bagladı Âhî kim
Atup kemend-i zülfini iklîm-i cân tutar

M8

---

1 Gâh : Geh T// Gâh : Geh Ü
2 Göñül : Dil T
3 Sünbül-i ter : Sünbülini Ü
5 -T
6 Agzın anuñ : İt agızın T

19

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 İl yapar göñlüm evini benüm ol şâh yıkar
Kimse yapmaz ebedî anı ki Allâh yıkar

2 Yalıñuz çarha tokınmaz benüm âh-ı seherüm
Nice zâlimler evin âh-ı sehergâh yıkar

3 Dergeh-i hüsnüñe yasdanma gurûr ile iñen
Ki seher âhı garîbüñ der ü dergâh yıkar

4 Âh-ı âşık irişür hüsnüñüñ âyînesine
Sakın ey şâh sakın memleketüñ âh yıkar

5 Saña ne ortada Âhî göñül ol şâhuñdur
Kendü mâlik evine gâh yapar gâh yıkar

Ü,T

1 Ebedî anı ki : Anı ebedî kim T

3 Seher âhı : Sehergâh T

20

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Cân kurbân itdüren ʻuşşâka kaşuñ yâyıdur
Ey güneş yüzlü kaşuñ beñzer ki Kurbân ayıdur

2 Gamzeñ okından kaşuñ yâyı ne güçler çekdügün
Dostum neyden beter anuñ da başı kayıdur

3 Çeşm-i mestüñ gerçi kim çenge göz açdurmaz şehâ
Kalbe evvel kendüzin uran müjeñ âlâyıdur

4 Kaşlaruñ cânâ hilâl-i ʻıyda teşbîh eylemek
Kim bilür anı nice kej-tabʻuñ igri râyıdur

5 Âhî'yi kûşe-be-kûşe zâr iden bülbül gibi
Yüriyen sohbet-be-sohbet bir gül-i her-câyidür

Ü,T

---

2 Okından : Ohından T / çekdügün : Çekdügüm Ü
3 çenge : -T
5 Âhî'yi kûşe-be-kûşe zâr iden bülbül gibi : Âhî kûşe-be-kûşe zâr ider bülbül gibi T

21

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Saçların çözsün bulutlar ra'd kılsun nâleler
Kabrüm üzre haşre dek yansun yakılsun lâleler

2 Şâh-ı gül devrânıdur yilsün yöpürsün bâd-ı subh
Şâhid-i servüñ ayagına su döksün jâleler

3 Hastelikden şöyle tenhâyum bu gurbet-hânede
Penbe ile agzuma süd emzürür teb-hâleler

4 Kan yudup ölenlerüñ derd-i derûnın yazmaga
Bir varakdur lâlenüñ agzında her pergâleler

5 Şol kadar od yakdı âhum başlarına Âhî kim
Göklere agdı geçüp benden figân u nâleler

Ü,T,P

---

1 Yakılsun: Göyünsün Ü,T
2 Şâhid-i servüñ : Gonce-i servüñ Ü, T
3 Penbe ile : Penbeyile T
4 Agzında : Bagrında T
5 Agdı geçüp : Çıkup kaçar P

22

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Oklaruñ cân almada tîgüñle yoldaş oldılar
Sînelerde kan yalaşdılar karındaş oldılar

2 La'l u mercânı leb-i cânâna nisbet itdiler
Kimisi deryâya düşdi kimisi taş oldılar

3 Bir ayakda iki 'âlem mülkini seyrân iden
Sâgar-ı bâdeyle anlar kim ayakdaş oldılar

4 Şol kadar tasvîr iderler dilde yârüñ nakşını
Şimdi şâ'irler kodılar şi'ri nakkâş oldılar

5 Başlar çıkmış durur bagrumda Âhî şöyle kim
Nice ol derd ile varup kızılbaş oldılar

Ü,T,P,M6

---

1 Oklaruñ : Kirpügüñ M6 / almada : Almaga Ü-T-P

2 Mercânı : Yâkûtı T,P,M6 / cânâna : mercâna T,P ; Şîrîne Ü / Nisbet : Teşbih P. Bu ilk mısra'da T,P' de "ol", Ü'de "sen" kelimeleri fazladır.

3 *İlk mısra M6 ve P' de böyledir.*
T"de "Bir ayakda seyr ider iki cihânın mülkini" Ü'de "Bir ayakda seyr ider iki cihânın mülketin" şeklindedir.//
Sâgar-ı : Sâgar u Ü / anlar : Şunlar T

4 Yârüñ nakşını : Nakş-ı hüsnüñi P, M6

23

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Dillerin kessün benüm derd-i dilümden hâmeler
Ben kara yazulıya harf atmasunlar nâmeler

2 Derd ile yaksun beni bu kanlu kanlu dâglar
Karşuma koçsun seni altun beneklü câmeler

3 Nâme gibi ben kara yazulı bagrı yufkadur
Durmayup yaşlar döküp hâlüme aglar hâmeler

4 Ben kara yazulıya harf atmak içün dem-be-dem
Ey perî-peyker selâm eyler saña ser-nâmeler

5 Defter-i hüsnin okur Âhî meger kim Hamza'nuñ
Kıssah ân gibi üşüpdür başına hengâmeler

Ü,T,P

---

1 Derd-i :Derd ü Ü

2 Kanlu kanlu : Tâze tâze T,P

3 İlk mısra, açık müstensih hatası olduğu belli olarak T"de şöyledir : "Nâme gibi bu kara yazulıya harf itmek içün dem-be-dem" (Mısrada vezin de bozulmuştur.) ./ ben : Bu T,P // Durmayup yaşlar döküp hâlüme : Durmadan döküp gözi yaşını P

4 "İtmek içün" şeklinde okunan kelimenin, "atmak içün" olarak alınması kanaatimizce daha uygundur.

5 Defter-i hüsnin : Kıssa-i hüsnin Ü / okur : Yazar

24

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Haddünüñ mâh-ı felek mihr ile ser-gerdânıdur
Kaddüñün serv-i sehî âşüfte vü hayrânıdur

2 Gizleme zülf-i 'arak-rîzüñ külâhuñdan çıkar
Dil-berâ çün yüzüñüñ ebr-i gül-âb-efşânıdur

3 'Aks-i la'lüñle gören dir çeşm-i pür-eşküm benüm
Dürr ü mercânla müzeyyen sayrafî dükkânıdur

4 Gülsitânda berg-i gül sanmañ dagılmış bâddan
Küşte-i hâr-ı gam olan 'andelîbüñ kanıdur

5 Hüzn-i Ya'kûb ile Âhî mübtelâ kıldı beni
Mısr-ı hüsnüñ ol şeker-leb Yûsuf-ı Ken'ân'ıdur

Ü,T,P

---

1 Mâh-ı felek : Mâ'-i felek T
2 Dir :Bu T // müzeyyen : Bezenmiş P
4 Bâddan : Zârdan P
5 Hüzn- Hûn T

25

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Ruhlaruñ cân bâgınuñ berg-i gül-i handânıdur
Saçlarun dil bezminüñ bûy-ı 'abîr-efşânıdur

2 Dilde mihrüñ cân virüp sakladuğum ey meh bu kim
Mü'minüñ kalbinde cândan sevgili îmânıdur

3 Gönlümüñ tahtında şimdi ey kemân-ebrû senüñ
Hükm iden cân yirine tîr-i gamuñ peykânıdur

4 Bir güle baksañ yüzine nola çün ey gonce-leb
Midhatüñ bâgınuñ Âhî murg-ı hoş-elhânıdur

Ü,T,

---

4 Midhatüñ : Medhünüñ T

26

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Bülbül-i şeydâ nola itse figân u nâleler
Dişlemişler goncenüñ gülşende la'lin jâleler

2 Sûzen-i müjgânlaruñ biñ âl ile cân riştesin
Sîne-i sâd-pâreden göz dikdiler kim alalar

3 Eşk-i hûn- efşânıdur Ferhâd'uñ ey şîrîn-sühân
Açılanlar yir yirin deşt-i belâda lâleler

4 Ben zebûnuñ şehlere lâyık mı ey kebk-i hırâm
Murg-ı cânın sayd içün şeh-bâz-ı zülfin salalar

5 Dâglardur gûyiyâ ben bülbülün cânında âh
Âhîyâ ol goncenüñ la'lindeki teb-hâleler

Ü,T,P,DŞ

---

1 Dişlemişler : Dişlemişdür DŞ

2 Biñ : -Ü / biñ al ile : Biñ cân ile P // dikdiler : Dikerler T

27

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Gerçi Yûsuf bigi mümtâz güzel nâdir olur
İki 'âlemde nazîrüñ dahî yok söz bir olur

2 Mûcib-i mihr ü vefâ ola mı haltuñ gelicek
Bir iki gün hele sabr eyleyelüm zâhir olur

3 Her güzelle salınan kesb-i zarâfet idemez
Her Gülistân okıyan sanma ki hep şâ'ir olur

4 Mutribe uymagıla kâmil olur 'ûd u rebâb
Her ki gûş eyleye üstâd sözin mâhir olur

5 Yalıñuz cân ile cânân ele girmez Âhî
Devlet ol kişiye kim sîm ü zere kâdir olur

T

28

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'îlü/ Fâ'ilün

1 Sâkî lebûn çü hem-dem-i câm-ı şarâb olur
'Aks-i ruhuñla sâgar-ı mey âftâb olur

2 Bûy-ı bahâr şöyle pür itdi cihânı kim
Yire inince katre-i şebnem gül-âb olur

3 İrmez revâk-ı tâkına hergiz kemend-i âh
Ol pâdişâh-ı hüsn ne'alî-cenâb olur

4 Çün dûd-ı âhumuñ eseri yokdur ey hümâ
Tûtî- î çarh her gice niçün gurâb olur

5 Gülzâr-ı kûyuñ içre bu sihri ider Âhî
Bülbül sakınsun ugramasun kim kebâb olur

T

---

3 İlk mısra metinde "İrmez revâk-ı tâkına hergiz kemend-i nâle vü âh " vezin gereği bu şekilde düzeltilmiştir.

5 İlk mısrada vezin hatası vardır.

29

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Tûtiyâ-yı hâk-i pâyüñden kılan kat'-ı nazar
İki gözümse gerekmez çıksun ey nûr-ı basar

2 Kişt-zâr-ı sîneme ekdüñ mahabbet tohmını
Hây 'ömrüm hâsılı billâh bundan ne biter

3 Bir kadeh meyle göz açdurmaz yakar bezm ehlini
Sâkî-i gül-çihrenüñ bulınmaz ayagın çeker

4 Hem-demüm âhum durur şâm-ı gâm-ı dildârda
Gamdan ölürdüm baña olmasa hem-dem

5 Ney gibi ben her nefes meclisde efgân idicek
Âhîyâ bilmezem mutrib arada ne çeker

T

5 İkinci mısrada vezin kusuru vardır.

30

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Dir imiş cümle murâd ölmiyecek hâsıl olur
Dostum bu nice sözdür buña kim kâ'il olur

2 Bir nefes her kime kim hem-dem ola göñlin alur
Hey kimüñ cânıdur ol şûh ne ehl-i dil olur

3 Göñlümün kâfilesi kûy–ı vefâ ʻarzın ider
Hak ʻaceb irgüre mi ki ne uzak menzil olur

4 Yâri görmek nicesi menʻ ide ilden ʻâşık
Zerre hurşîd ziyâsına kaçan hâ'il olur

5 Yüri var Hak sözi ko nice ötersin bülbül
Şiʻr-i Âhî'ye nazîre dimecük müşkil olur

T

---

1 İlk mısra, metinde "Dir imiş cümle murâd öl-meyicek ne hâsıl olur " şeklindedir. Vezin ge-reği "ne" kelimesi çıkartılmıştır.

31

Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

1 Olmadıysa bize visâl-i nigâr
N'ola çeşmümdedür hayâl-i nigâr

2 Lâleveş yüregüme dâg urdı
Âteş haddi üzere hâl-i nigâr

3 'Aceb olmaz tıfıl durur dahi
Ey göñül bilmez ise hâl-i nigâr

4 'Âşıkına kemâli cevr itmek
Bize eksülmesün kemâl-i nigar

5 Âhî saña hemîn müyesser olan
Gözlerüñde kalan hayâl-i nigâr

T

---

1 Metindeki "cisimdedür" şeklinde yer alan kelime, vezin ve anlam bakımından bu şekilde düzeltilmiştir. Gazelin birçok yerinde vezin hatası vardır.

2 Dâg : Tâg T (Nüshada " tâg "şeklinde okunan kelimenin, "dâg" olarak alınması kanaatimizce daha uygundur) .

32

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Lutf ile bürc-i sipihr-i hüsne şol kim mâhdur
Şöhre-i şehr-i melâhat şimdi ʿAbdullâh'dur

2 Şemʿ-i ruhsâruñ gibi rûşen delîlüm var iken
Dil şeb-i zülf-i siyâhında niçün güm-râhdur

3 Gel ziyâretden safâ ehlini mahrûm itme kim
Mustafâ nûrı hakı ol çihre Beytuʿllâh'dur

4 Nits' iderdüm çıkışurdum gözlerüm yaşıyla lîk
Âh kim fâş eyleyen râz-ı derûnum âhdur

5 Âhîyâ âh itme kim yile virürsün gendümi
Hırmen-ı ʿışk içre cism-i nâtüvânum kâhdur

T

33

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'îlü/ Fâ'ilün

1 Müjgan iki saf oluban tîgler tutar
Dâmıyla gözi kâfiri mü'min ider şikâr

2 Kadd-i nigâra öykinür imiş utanmadın
Serve tabanca urırsa yiridür çenâr

3 Pîr-i mugânla 'ahd-i bütün eyleyenlere
Sıyarsa kâsesini felegüñ irmez inkisâr

4 Öp câmuñ ayagını sürâhi gibi müdâm
Meclisde olmag ister iseñ şâh-ı tâcdâr

5 Koçsam belüñi olur mı didi ki hoş ola
Öpsem lebüñi didüm idi didi kim ne var

6 Mihrüñ yanında gör ne pervîn didükleri
Gark-ı 'arak olınca kaçan yâr-ı gül-'izâr

7 Tîgüñ olınca gonce bigi açılur göñül
Dil hurrem olur olıcagız sözler âbdâr *

T

---

1 Nüshada bu beyit, üçüncü beyit olarak yer almaktaydı. Matla beyti olarak alınması, bize göre daha uygundur.

5 İlk mısra, metinde "Koçsam belüñi olur mı didüm didi ki hoş ola " şeklindedir. Vezin gereği bu şekilde düzeltilmştir.

* Der-kenâr olarak, ayrıca şu mısra bulunmaktadır: "Yokdur piyâle bigi dahi yâr-i nâ-pây-dâr" Mısrada vezin bozuktur.

34

Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'îlü/Fâ'ilün

1 Gün togmaduk başuma vatan gam diyârıdur
Merdümlerini gör gözümün yâr bâgıdur

2 Bir sûr çekdi kim bedende bu tâk-ı yâr
Başdan ayağa mülk-i melâhat hisârıdur

3 Mecnûn ki yapdı başına murg âşiyânını
Görenler anı didi ki Leylî 'amârıdur *

4 Nazîr-i 'ışkı boynuña (kim) takdı dir iseñ
Dâr-ı cihânda bir güzelüñ zülfi mârıdur

5 Beytüñ ocagını sulayıp süpürüp silen
Âhîyle (bir)** kişinüñ gazel-i âb-dârıdur***

T

---

* عمار şeklinde yazılan bu kelimeye, i'mar veya 'imâret anlamı yüklendiğini sanıyoruz.

** Vezin gereği "bir" kelimesi fazladır.

*** Bu gazel, Âhî'yle Vâsfî'nin beraber yazdıkları bir gazel-i müşterektir. Vasfî, kendi şiirinde mahlas beytinde Âhî'nin adını da vermektedir. (Bkz., M.Çavuşoğlu, *Vasfî-Divân*, İst. , 1980, gazel no: 13, s.71).

35

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Kâse-i zehr-i melâmet başuma efser yiter
Egnüme zillet libâsı câme-i zîver yiter

2 Şâh-ı 'ışkum kûs-ı rihletle fenâdan göçmüşem
Baña hicrañ leşkeri mülk-i 'adem-kişver yiter

3 Sen kuşan zerrîn kemer sevdâ-yı zülfüñle baña
Hayderî-veş belüme zencîr-i ejder-ser yiter

4 Saña gül-gûn bâliş u zer-beft bister 'âşıka
Seng-i hûn-âlûd bâlîn bûriya bister yiter

5 'Âr u nâmûsı nidem ben gözyaşı besdür baña
'Âşıka yüz suyı 'âlem içre rûy-ter yiter

6 Baña Âhî yaraşur altun beneklü câme-hâb
Külhân içre bister-i sincâbî hâkister yiter

P

36

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Vaktidür eflâke çıkarsa figân u nâleler
Dâg-ı mihnetden açıldı sînem üzre lâleler

2 Şol kadar câna teb-i hecrüñ harâret virdi kim
Penbe ile tamzırur su agzına teb-hâleler

3 Dir gören âyîne-i hüsnüñde yârüñ hattını
Çevre olmış mâh-ı mihr-efrûza gûyâ hâleler

4 Humret-i l'al-i nigâra gonce öykündügi çün
Sıçrayup yüzine yapışmaga durur jâleler

5 Âhîyâ yârüñ 'arûs-ı hüsni şevkine bugün
Al vâlâyı gelincik-veş tutundı lâleler

P

37

Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

1 Saña düşmânluk eylemiş agyâr
Gör e şol Tañrı düşmânın ey yâr

2 Bezdüm usandum ol sanemden dir
Gör neler dir şu Tañrıdan bîzâr

3 Seni hâzir görürken üstinde
Dimemiş üstümüzde Tañrı mı var

4 İtmiş ol Tañrısın âzârlamış
Tañrıdan korkmayup seni âzâr

5 Âhîn'üñ yirde gökde vallâhî
Bir efendisi bir de Tañrısı var

DŞ

ZA
38
Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Zâhidâ içseñ eger sen de bizüm şerbetümüz
Gün gibi zâhir olurdı saña keyfiyyetümüz

2 Hey' azîzüm nice bir 'âleme dellâl olalum
Yûsuf-ı Mısr bizüm bilmeyicek kıymetümüz

3 Sîne tablın dögüben âh livâsın çekerüz
Hem livâmuz çekilür hem dögülür nevbetümüz

4 Der-i meyhâne dürür devlet-i sermed bize lîk
Tâli'i gör ki bugün işlemedi devletümüz

5 Okuduk da'vet idüp ugramadı dâ'ireye
Ol perî-çihre kabul eylemedi da'vetümüz

6 İçerüz bir ayagı sâkiye biñ minnet ile
Elümüze virür ol ikide bir hürmetümüz

7 Devr-i la'lüñde senüñ şöyle yasag oldı meye
Ki şarâb ile harâm oldı bizüm sohbetümüz

8 Gözümüz şîşeleri izi tozından pür olup
'Aceb ol günlere Âhî ire mi sâ'atümüz

Ü,T,P

---

1 Gün : Gül Ü,T
2 Bu beyit T'de
"Hey nice bir 'ilm ile dellâl olalum 'âlemde
Bilmedi Yûsuf-ı gül-çihre bizüm kıymetümüz"
şeklindedir. Beyit, Ü ve P'de ise şu şekilde yer almıştır:
"Ey 'azîzüm nice bir 'ilm ile dellâl olalum
Yûsuf-ı Mısrî bizüm bilmeyicek kıymetümüz"
Yukarıya, metne aldığımız beyit ise M3'ün zahriyyesinde bulunmaktadır.
3 Beytin ilk mısraı Ü'de "Sîne tablını dögüp âh livâsın çekerüz "dür.
7 Devr-i: Rûz-ı Ü
8 Gözümüz : Göremez Ü // 'Aceb : Bizüm T,P

39

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'îlü/ Fâ'ilün

1 Dâg oldı lâle gibi dil-i bî-karârumuz
Himmetle gör neler bitürür hâksârumuz

2 Şeh-bâzıyuz bu bîşe-i 'ışkuñ ki her zamân
Şahin bakışlu bir balabandur şikârumuz

3 Deryâlaruz ki gözler irişmez karumuza
Her hâr u hasla dolsa 'aceb mi kenârumuz

4 Abdallaruz ki her tarafa yâ 'Alî diyü
Diller uzatdı sînedeki Zülfekârumuz

5 Bir vakt ola ki ibret içün halka Âhîyâ
Târîh ola illere seng-i mezârumuz

Ü,T,P

---

3 Ki : - T // Hasla : Has T / Dolsa : Dolarsa T
4 ki : -T/ Tarafa : Tarafdan T
5 İllere : İllerde T

40

Feʿilâtün/Feʿilâtün/Feʿilâtün/Feʿilün

1 Ol elif-kâmete biz serv-i dil-ârâ dimezüz
Serv-kaddür ol elif-kad biz aña lâ dimezüz *

2 Tûbî-i Cennet ise koçmaga el virmeyicek
Dilber-i serkeşe biz serv-i dil-ârâ dimezüz

3 Rûma sultân u vezir olur ise dahi eger
Baş egüp biz çelebi kimseye pâşâ dimezüz

4 Yazaruz laʿl-i lebüñ yâdına rengîn gazeli
Diyicek şiʿr dirüz biz begüm inşâ dimezüz

5 İçerüz Âhî mey–i nâbı çü her hûb ile biz
Biz kulogullarına vakt olur aga dimezüz

Ü,T

---

2 Serkeşe biz : Sergeşteye T
4 Lebüñ : Leb T
* Bu beyit, Rıyâzî Tezkiresi, Âhî maddesinde şu şekilde yer almıştır :
Şâh-ı Tûbâyı anuñ kaddine hem-tâ dimezüz
Serv –kaddür ol elif-kâmete biz lâ dimezüz

41

Mefâ'lün/Mefâ'lün/ Mefâ'lün/ Mefâ'lün

1 Cemâlüñ şem '-i tâbıyla yanan dillerde dâg olmaz
Gözüñ bîmârı olan dil ölür derd ile sag olmaz

2 Yüzüñ mehtâb-ı şevkinden ne tañ olsa gice gündüz
Cemâlüñ şem'-i rûşendür aña benzer çerâg olmaz

3 Didüm cânâ 'izâruñda neden yok zülf-i hüsn-ârâ
Didi gülzâr-ı Cennetdür cemâlüm anda zâg olmaz

4 Görüp ârâyiş-i hüsnüñ al-i la'lüne sögmeye
Kaçan kim şehr donansa mey içmege yasag olmaz

5 Be Âhî üstüñe bir gün dogar gün gibi ol meh-rû
Yigitsün çünki başuñdan senüñ devlet ırag olmaz

Ü

42

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mefâ'îlü/ Fâ'ilün

1 Düşmen söziyle küsdi bize yâr-ı cânumuz
Kalmadı tende bu gam ile yar(ı) cânumuz

2 Hâr-ı cefâlarıyla neler çekdügüm benüm
Söyler çemende bülbül olup kıssa-h ânumuz

3 Bâr-ı cefâñı çekdügüme kaşlaruñ misâl
Bu' ayn-ı dâldur ki dütâdur miyânumuz

4 Tûl-ı emel virür dile sevdâ-yı zülf-i dost
Sâkî getür e şu câm-ı ergavânumuz

5 Âhî vefâda bizi eyü añlamaz nigâr
Bizi özi gibi sanur ol bed-gümânumuz

T

ŞIN

43

Mefâʿilün/Mefâʿîlün/ Mefâʿîlün/ Mefâʿîlün

1 İşitdüm bir cefâ-kâra o meh-rû mübtelâ olmış
Bihamdi'llah benüm gibi o dahi mübtelâ olmış

2 Dimişler kim vefâsuzdur ʿadûlar yâr içün yâre
Meded hey ol semen-sâye yazuklar iftirâ olmış

3 Gezerken naz ile gördüm efendiyle efendisin
Birisi sidre-kad olmış birisi müntehâ olmış

4 ʿAceb mi ol güneş-talʿat kamerle iktirân olsa
Perîdür kendi cinsinden biriyle âşinâ olmış

5 Nigâruñ çeşmini Âhî münevver itmiş ol gül-ruh
Çerag-ı çeşm-i maksûdı o mihrüñ rûşenâ olmış

Ü

FE

44

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Sen kemân-ebrûyiçün olalı kaddüm yâ Latîf
Rûz u şeb vird-i zebân idinmişümdür yâ Latîf

2 Levh-i zerde gör ki sîm-âb ile ne nakş itmişem
Sanma zer-gerlükde sen üstâdsın tenhâ Latîf

3 Nâr-ı hecr ile erit ey pûte-i gam cismümi
Hâlis altundur diyü meyl eyleye ola Latîf

4 Ahker-i nâr-ı firâk itdi çü nûr-ı 'ârızuñ
Yiridür karşuñda yanmak eylesem sevdâ Latîf

5 Dest-i cevrüñle büküp Âhî kadin zülfüñ bigi
Eyle bir engüşter-i cân al baha aña Latîf

T

KAF

45

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

1 Nigâra çeşm-i fettâtuñ be-gâyet gamze-kâr ancak
Cigerden tîr-i müjgânuñ geçüp caña kıyar ancak

2 Güzellük câme-h âbında yatup magrûr-ı hüsn olma
Nazar kıl hâl-ı 'uşşaka ki 'âlem bî-karâr ancak

3 Gubâr-ı hâk-i pâyüñüñ nesîm-i subh-dem her dem
Koyup bu merdüm-i çeşme didi hoş yâdigâr ancak

4 Rakîb-i bed-likâ cânâ cihânda bulmamışken yir
Neden aña bu 'izzet kim seg-i kûyuñla yâr ancak

5 Cihânuñ mâl u mülkini virürseñ Âhî'ye almaz
Nigârâ senden umdugı hemân bûs u kenâr ancak

Ü,T

---

3 *Gubâr-ı : Gubârın T // Merdüm-i çeşme : mürde çeşmüme T*

4 *'İzzet kim : 'İzetler T*

5 *Metinde "bûse kenâr" şeklinde okunan ifadenin, "bûs u kenâr" olarak alınması kanaatimizce daha uygundur.*

46

Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fe'ûlün

1 Bu dem bostân bu dem bostân budacuk
Bize bî-gâne gibi âşunâcuk

2 Kamer devrindeki gül yüzlülerden
Güzeller şâhı dilber Mustafâcuk

3 Sögermiş agzumuza tatlu tatlu
İñen nazükdür ol şîrîn dudacuk

4 Gözüm yaşı gibi kanlu şarâbı
Senüñle içelüm iki kabacuk

5 Belâ âşuftesi olmışsun Âhî
Behey şûrîde miskîn mübtelâcuk

Ü,T

2 Yüzlülerden : Yüzlülerle T
3 Dudacuk : Tudacuk Ü

47

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Bir güzel sevdüm yine kim hüsnünüñ pâyânı yok
Cânuma cevr ü cefâsınuñ dahi oranı yok

2 Sidre gibi müntehâ kaddi salaldan sâyesin
Ravzada salınmaga serv-i sehînün cânı yok

3 Hâr–ı cevrüñden yüzüñe karşu iñlersem ne tañ
Var mı bir gül kim anuñ bir bülbül-i nâlânı yok

4 Küfr–i zülfüñden perîşân göñlümüñ hâlin bilen
İder ol miskîne rahm itmeyenüñ îmânı yok

5 Hatt-ı müşgînüñle Rûm u Şâm teshîr itmege
Hutbe-i hüsnüñ tapuñdan özge bir sultânı yok

6 Kâmet ü ruhsâr (u) hattuñ gibi ey hûr-i Behişt
Bostân-ı Cennetüñ serv ü gül ü reyhânı yok

7 Nâtüvân oldı bu Âhî derdüñ ile şöyle kim
Yârini añdukça bir âh itmege dermânı yok

Ü,P

---

1 Yine : Nite P

4 Bilen : Bilür Ü

6 -P

48

Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün / Fe'ilün

1 Âh kim cevrüñün nihâyeti yok
Nideyin ʿışkumuñ da gâyeti yok

2 Beni zulmiyle öldürür âhir
Nice kâfir ki hiç ʿinâyeti yok

3 Nice teşbih idem saña güneşi
Kim anuñ serv gibi kâmeti yok

4 Hayli cemʿ-i meblag-ı hüsni
Bu ʿaceb midür velî sehâveti yok

5 Seni gördükçe gayriyile Âhî
Biñ kez ölür velî şikâyeti yok

T

---

2 "Nice kâfirdür 'inâyeti yok" mısraı, vezin gereği böylece düzeltilmiştir.

4 Beyitte vezin kusuru vardır.

KÂF

49

Müstef'ilün/ Fe'ûlün / Müstef'ilün / Fe'ûlün

1 Cânâ götür yüzüñden lutf eyleyüp nikâbuñ
İtme nihân cemâlin ebr ile âftâbuñ

2 Bezm-i şerefde togdı ılduzı 'âlî şem'üñ
Olursa müşterîsi sen şem'-i mâh-tâbuñ

3 Ey dil firâk-ı hecre sakın mukârin olma
Zîrâ nemekle âteş kanın içer kebâbuñ

4 Ben öksüz agladukça hadd* ü lebüñden ayru
Şem'üñ özi göyünür içi acır şarâbun

5 Mey-hânede dutıya kor idi hırkasını
Ger bilseyidi zâhid hassiyyetin şarâbun

6 Âhî göñül göziyle bak bezm-i hüsn-i yâre
Cân kulagıyla diñle âvâzını rebâbuñ

Ü,T

---

2 Sen şem'-i : Şem'ile T

3 Firâk-ı hecre : Firâk u bahre Ü

* Metinde خذ ی (T) ve خندو (Ü) şeklinde yazılan kelimenin, böyle okunması gerektiğini sanıyoruz.

50

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'îlü/Fâ'ilün

1 Kabrüme dökülen gözi yaşı nigârumuñ
Nergis bitürdi dâ'iresinde mezârumuñ

2 Sûsenler olmasun mı benüm ravzam üstü kim
Hançerlerinden ölmişem ol gül-'izârumuñ

3 Hâküm ziyâret eyleyenüñ kaşları yiri
San nakş-i nal-'i esbi dürür şeh-suvârumuñ

4 Mihrüñ şehîdi olalı sînemde dil-berâ
Bir zerresini yirde komazlar gubârumuñ

5 Kûyinde Âhîyâ gören âhum şu'âını
Nûr indi sanur üstine hâk-i mezârumuñ

Ü,T

51

Mef'ûlü/ Mefâ'îlü/ Mefâ'îlü/ Fe'ûlün

1 Sôfî ne sorayın saña ol şâhı seversen
Mescidde bu gavgâ nedür Allâhı seversen

2 Hâk-i kadem-i yâri hemân başuña görme
Ey bâd-ı sabâ yürüdügüñ râhı seversen

3 Zulmetde koma kullaruñ ey necm-i sa'âdet
Devlet güneşi nûr-ı sehergâhı seversen

4 Derd ü gam içün çarhda 'Îsâ'ya devâ sor
Ey nâle var eflâke çık ol mâhı seversen

5 Cânân işigin Cennete ben virmezin Âhî
Firdevsi baña aňma o dergâhı seversen

Ü,T

---

4 Devâ : haber T / sor : Vir T
5 İşigin : işigüñ Ü /Virmezin : virmezem Ü

52

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/ Fe'ilün

1 Hükm-i takdîrüne çün irmedi tedbîr senüñ
Fikr-i tedbir benüm kısmet-i takdîr senüñ

2 Bir başum bir kılıcuñ bir sen u bir ben berü gel
Bu cihân böyle olur bir benüm (ü) bir senüñ

3 Tîrüñe karşu senüñ sîne siper eylemişem
Berü gel ceng idelüm sîne benüm tîr senüñ

4 Birisi câna tanıkdur birisi 'ışka güvâh
Şâhid-i eşk benüm ol hatt-ı tezvîr senüñ

5 Kûyuñuñ dâr-ı şifâsına varup Âhî didi
Uşta dîvâne benem bend ile zencîr senüñ

Ü,T,M2

---

4 Eşk : 'Asker T // M2'de 3. ve 4. beyitler yer değiştirmiştir.

53

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Nâlişümden giceler yummaz gözini nüh-felek
Âh ki ol meh âlemi incitdi yirden göge dek

2 Bilmezem ne tâli'-i ferhunde-fâlüñ var ki hîç
Her kişi ögse seni göge çıkarur ey melek

3 İncinüp ol gonce-leb dil bülbülinüñ âhına
Didi lutf eyle yüri billâh bizden öterek

4 Ol sanem her seng-dilden eylemez tîgın dirîg
Sen gerek kan ol gerek derdile taş ol ey yürek

5 Alnuña mah yüzüñe mihr-i cihân-ârâ dimiş
Dostum Âhî seni göge çıkarur giderek

Ü,T,P

---

1 İlk mısra Ü ve P'de şöyledir:
Nâlişümden gözini yummaz gice mâh-ı felek

2 Tâli'-i : Tâli'üm Ü

4 Ey : -T

54

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Hey ne fitne başıdur turre-i tarf-ı külehüñ
Hâlünüñ öte ucıdur ser-i zülf-i siyehüñ

2 Tûtîya gibi koparlar ser-i kûyuñda şehâ
Degme gözler mi görür (kim) 'acebâ gerd-i rehüñ

3 Kaşlaruñ mâh-ı neve gösterüp eksüklügüni
Alnuñ işini tamâm itdi meh-i çâr-dehüñ

4 Gözüñ üstünde kaşuñ yogıdı 'âlemde gönül
Olmasaydı pabucı nakşı eger secdegehüñ

5 Âsitânuñdan ırag itme iñen Âhî'yi kim
Ehl-i dil kulları yanında gerek pâdişehüñ

Ü,T

---

1 Tarf-ı külehüñ : Zülf-i siyehüñ T // Hâlünüñ : Zâlimüñ T
2 'Acebâ : Aceb Ü/ Vezin gereği "kim" eklenmiştir.
3 Kaşlaruñ : Kaşlaruña Ü/ mâh-ı neve : meh-i nev Ü
4 Gözüñ : Kaşuñ T / Kaşuñ : Gözüñ T / Gönül : eger Ü // Olmasaydı : Olmasa T / Pabucı : Na'lçesi Ü

55

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Gonceyi dem-beste kılan la'l-i nâbuñdur senüñ
Lâl iden bülbülleri hüsn-i hitâbuñdur senüñ

2 Cevher-i 'ışkunla rûyın tâlibüñ altun iden
Hâk-i iksir-i der-i devlet-me'âbuñdur senüñ

3 Dem-be-dem bagrum sürâhî gibi pür-hûn eyleyen
Hasret-i câm-ı şarâb-ı la'l-i nâbuñdur senüñ

4 Bir nefesde mürdeler ihyâ iden 'Îsâ gibi
Nâz u şîveyle hitâb-ı müstetâbuñdur senüñ

5 Bezm-i gamda şevk-i la'lüñle ciger pür-hûn olur
Câm-ı 'ışkuñla göñül mest ü harâbuñdur senüñ

6 Yile viren 'anber-i sârâ gibi 'ömrüm benüm
Arzû-yı bûy-ı zülf-i müşg-nâbuñdur senüñ

7 Yıllar ile egleyen Âhî'yi şehr-i Bursa'da
Âstân-ı dergeh-i 'âlî-cenabuñdur senüñ

Ü,T

---

6 Viren :virsün Ü // zülf-i : Lutf Ü/
Müşg-nâbuñdur T : Müşg-bâruñdur Ü

7 Egleyen : İñleyen Ü

56

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Âftâb-ı subh-ı devletdür cemâli Ahmed'üñ
Gülsitân-ı bâg-ı Cennetdür visâli Ahmed'üñ

2 Cân u dil rahşını tarâc itmege ey dostlar
Tutdı cismümde vatan hayli hayâli Ahmed'üñ

3 Bir nefes gitmez hayâli gözlerümden hâlinüñ
Merdüm-i çeşmüm dürür gûyâ ki hâli Ahmed'üñ

4 Bülbül-i gûyâ gibi bir dem ser- âgâz eylese
Nagme-i Dâvûd'a ta'n eyler makâli Ahmed'üñ

5 Künc-i firkatde yaturken hamduli'llâh Âhîyâ
Oldı ben dil-hasteye mûnis hayâli Ahmed'üñ

Ü,T

---

3 Hâlinüñ : Hâlüñüñ Ü // çeşmüm dürür : Cismüm Dürür T / Hâli : Hayâli T

4 Nagme : Nefha Ü

57

Mef'ûlü/ Mefâ'îlü/ Mefâ'îlü/ Fe'ûlün

1 Başum çevürüp zülf-i semen-sâsı Memi'nüñ
Sihr itdi baña nergis-i şehlâsı Memi'nüñ

2 Misk ile çeküpdür iki 'unvân-ı melâhat
'Unvân-ı cemâle kaşı tugrası Memi'nüñ

3 Bir bend ile aldı dil-i dîvânemi benden
Bend itdi baña zülf-i semen-sâsı Memi'nüñ

4 Sünbülleri reyhânın añup sahn-ı çemende
Dik geldi çenâra kadd-i bâlâsı Memi'nüñ

5 Vasf itmegiçün gül yüzüni olmaya hergîz
Âhî gibi bir bülbül-i şeydâsı Memi'nüñ

Ü,T

---

4 -T

5 Olmaya : -T

58

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Nice tahrîr ideyin nâmede derd ü elemüñ
Bagrı yufka kâgıduñ gözleri yaşlu kalemüñ

2 Nâmenüñ barmagına rişte-i cân bagladı dil
Ki varup benden elin öpe o şâh-ı keremüñ

3 Nâmede nâm-ı hümâyûnûñı tahrîr ideli
Yiri baş üzredür ol nâme–i miskîn-rakamuñ

4 Gam-ı hecrüñle neler çekdügümi yazdum idi
Nâmenüñ kaddini bükdi sanemâ bâr-ı gamuñ

5 Ne bilür hâme ki şerh eyleye hâlüm Âhî
Kar'elif çıkmaya karnını yararsañ kalemüñ

Ü,T,P,DŞ

---

1 Nâmede : Vasfını T,P,DŞ
2 T'de 2. beyitle 3. beyit yer değiştirmiştir.
3 Üzredür ol : Üzre dürür DŞ / Miskîn : müşgîn DŞ
5 Kar'elif : Karalık DŞ / Yararsañ : Yarsañ T

59

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Olmadı vasluñ müyesser cidd ile çün ey melek
Nidelüm takdîr işi buraya sığmazmış dilek

2 Alnuñ ile ruhlaruña zerrece benzetmeyem
Âfitâbum döne dursun mihr u mâh ile felek

3 Gerçi göz uğurlayıp düzd-i hayâlüñ göñlüme
Nideyin ol gamze ucından delinüpdür yürek

4 Sûz-ı âhumdan gice yandum yakıldum âleme
Yir yirin dutuşdı yandı ol harâretden yürek

5 Des(t)-dırâz itdüm gice hayrânla reyhân zülfine
Ol hümâ-sâye didi Âhî elüñi öte çek

Ü

---

1 Metinde takdîrüñ şeklinde yer alan kelime takdîr olarak, vezin gereği düzeltilmiştir.

2 Metinde ürsun şekilinde yer alan kelime dursun olarak, anlam gereği düzeltilmiştir.

3 Metinde دزد şeklinde yazılmış olan kelimenin, düzd olarak okunmasının daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

4 Bir buçuk hece değerinde olan "dest" kelimesinin, burada bir kapalı olarak alınması, kelimenin şair tarafından, belki de halk arasında "desdıraz" şeklinde telaffuz edildiğini düşündürtmektedir.

60

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Sâkî toldur kadehi iç içelüm nolsa gerek
Koma yarını bugün hoş geçelüm nolsa gerek

2 Varalum meykedede hâlis ü muhlis olalum
Sohbet-i ehl-i riyâdan kaçalum nolsa gerek

3 Vakt ola rahm ide dil-ber düşelüm ayagına
Yüz sürüp yalvaralum baş açalum nolsa gerek

4 Cānuma geçdi senün tîr-i kemân-ebrûlaruñ
Ey göñül diye geçenden geçelüm nolsa gerek

5 Âhîyâ ehli degülsüñ bu fenâ dünyânuñ
Geçelüm varlıgın elden saçalum nolsa gerek

Ü

61

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Âh kim derd ile oldum mübtelâsı Hürrem üñ
Düşdi nâ-geh göñlüme zülfi hevâsı Hürrem Üñ

2 İyd-ı vaslı şevkıyüçün rûze-i gam çekmişem
Tâ nasîb ola diyü bir merhabâsı Hürrem üñ

3 Sarmaşup her şeb kocar ol serv-kaddi âl ile
Nice nâzükdür görüñ gül-gûn kabâsı Hürrem üñ

4 Ne sorarsın kandedür diyü göñül âb-ı hayât
Mürdeye yetmez mi la'l-i cân-fezâsı Hürrem üñ

5 Olmag isterseñ cihân içiñde Âhî pâdişah
Sa'y idüp var ol işiginde gedâsı Hürrem üñ

Ü,T

---

2 Rûze-i gam çekmişem : Gam rûzeyi gelmişem
âh Ü

62

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Hâr-ı müjgândan hezârân pâre olursa yürek
Gonceveş ey 'âşık-ı şeydâ dilün tutmak gerek

2 Sînesini çâk ider seyl-âb-ı eşkümden zemîn
Başına odlar yakar her subh âhumdan felek

3 Tâg taş firkatde kan aglamaga feryâd içün
Lâle hunîn–çeşm olur dâg-ı siyâhı merdümek

4 Hânesini gönlümün yapdukda mi'mâr-ı ezel
Revzeni zahm oldı vü tîr-i gamuñ yir yir direk

5 Gerçi 'âlemde perî yüzlü melekler çok velî
Gözüme sensiz görinmez ne perî vü ne melek

6 Noktaveş ayırsa tenden başumı tîg-i ecel
Harf-i 'ışkuñ mümteni'dür levh-i dilden ölecek

7 Tîg-i can-bahşına karşu varsa Âhî tân mı kim
Cân virür âb-ı revâna irmege yangın yürek

T

63

Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

1 Allah Allah ne nâzenîn olduñ
Âfet-i sabr u akl u dîn olduñ

2 Bustân-ı letâfet içinde
Gül-i nesrîn ü yâsemîn olduñ

3 'Âlemi odlara mı yakarsın
Ne içün böyle meh-cebîn olduñ

4 Dil ü câna 'aceb mi möhr ursañ
Hatem-i hüsne çün nigîn olduñ

5 Âhîyâ mû-miyânı fikrinde
Cân u dilden dakîka-bîn olduñ

T

64

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Gele gel bir tarafa nâz ile seyrân iderek
Gülerek 'arz-ı 'izâr-ı gül-i handân iderek

2 Ol tabîb-i dil ü cân âh ki ben hastesini
Öldüriser bigi bir gün yine dermân iderek

3 Ola kim sebz-i tarî ola gülistân-ı visâl
Hele ey dil gözünüñ yaşını bârân iderek

4 Ol perî bezmine var hâlüni 'arz eyle göñül
Yan yakıl 'ûd-sıfat ney bigi efgân iderek

5 Giyicek câme-i zer-beftüñi tâvûs-sıfat
Nola gelseñ bize de nâz ile cevlân iderek

6 Bâde nûş itmez iseñ göñlümüz açılmag içün
Gidelüm kûy-ı mugâna hele seyrân iderek

7 Âhīyâ şöhre-i âfâk olursun âhir
Sen bu üslûb-ı Hasen şîve-i Selmân iderek

T

MİM

65

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Dün gün artar eksük olmaz rûy-ı zerdüm var benüm
Hiç etibbâ-yı cihân bilmez ne derdüm var benüm

2 Dutmasun mı âh u zârum 'âlemi bülbül gibi
Reşk-i gülzâr-ı İrem bir tâze verdüm var benüm

3 Şerh-i dûzah itdügüñden sanma vâ'iz giryemi
Kendü başum aglarum bir gayri derdüm var benüm

4 Câm-ı mey sun tâ donuklugum açılsun sâkîyâ
Gönlümüñ âyînesinde yine gerdüm var benüm

5 Hâk-i pây-i yâre sürdüm bu mezellet çihresin
Yüzüm ag alnum açuk kimdeñ ne derdüm var benüm

Ü,T

---

3 Başum : Yaşum Ü

66

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Câme-i sebz ile bir serv-i bülendüm var benüm
Serv gibi sebze-pûş olmış efendüm var benüm

2 Bu dil-i âvâre bir yirden iki mahbûb sever
Çifte öksüzler takınmış bir levendüm var benüm

3 Zülfiyile kaşları tâkında cân asılmaga
Dûd-ı dilden kara ibrişim kemendüm var benüm

4 Kıl kalemlerle yazarlar safha-ı defterlere
Kâkül-i dil-berde birkaç dürlü bendüm var benüm

5 Nakş olup sînem nişân-ı zahmı sengîn yârda
Levh-i zerrîn üzre hatt-ı lâciverdüm var benüm

6 Gülşen-i tab'ından Âhî'nüñ saña ey gonce-leb
Gül gibi tâze şi'r-i dil-pesendüm var benüm

Ü,T

---

2 Takınmış : Dakınmış T

67

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Yirde kalmaz âteş-i âh-ı sehergâhum benüm
Tokınur çarhuña bir gün ey felek âhum benüm

2 Sâyeveş üftâde kullardan yanuñca kimse yok
Gün gibi tenhâ yürürsün ey yüzi mâhum benüm

3 Kandesin ey meh ki her gün mihr-i rûyuñ şevkine
Çarhı tokuz tolanur âh-ı sehergâhum benüm

4 Tûr-ı Mûsâ döymedi envâr-ı hüsnüñ tâbına
Hey ne taşdan yüregüm varmış Allâh'um benüm

5 Odlara yan Âhî kim odlara yakduñ 'âlemi
Odlara yansun göreyin nâle vü âhum benüm

Ü,T,P

---

4 İkinci mısrada vezin kusuru vardır.

68

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Şol kadar lâle gibi kanlara gark oldı tenüm
Kabrüm üzre açılan lâleye döndi kefenüm

2 Vaslalardur ki ciger zahmını bend itmegiçün
Yaralu sînemün üstinde benim pîrehenüm

3 Çekeyin hârını ol gülşen-i 'ömrüm gülünüñ
Kendü bâgum çemenidür yine kendü dikenüm

4 Hançeründe dikilen kanlu yürekler gibidür
Her sögütte duran elma ser-i kabrümde benüm

5 Yirde pehlûlarumuñ nakşiyile Âhî hemân
Bir hasîra sarılu mürdeye döndi bedenüm

Ü,T,P,M4,DŞ

---

2 Yaralu : Yarılur DŞ
3 Çekeyin : Çekerüm M4, DŞ / Hârını : Cevrini Ü
4 Hançerüñde : Hançerüñe Ü
5 Döndi : beñzer Ü, P / Bedenüm : Kefenüm Ü

69

Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün

1 Sîne-i sad-pârede dâg-ı nihânum var benüm
Öksüzüm koynumda bir köynüklü nânum var benüm

2 Ben didüm la‘l-i leb-i yâre sözüñ varsa eyit
Didi söz söylemege aña ne cânum var benüm

3 Kimse görmesün diyü düşde hayâlüñi senüñ
Halkı uyıtmamaga âh u figânum var benüm

4 Nola bâg-ı ‘ışkda hurrem olursam gül gibi
Bir saçı sünbül boyı serv-i revânum var benüm

5 Âhîyâ añma baña bâg-ı Cinân kevserini
Kim lebi kevser yüzi bâg-ı Cinânum var benüm

Ü,T

---

2 Varsa : Varısa T (bu şekilde okunursa, vezin gereği sondaki eyit "eyt" olacaktır.) / Eyit : İt T

5 Kevser : Gonce Ü

70

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Tâlib-i iksîr-i 'ışkum rûy-ı zerdüm var benüm
İşüm altun eyledüm kimden ne derdüm var benüm

2 Zahm-ı tîrüñdür zırıhlar dâğlar cevşenlerüm
Şâh-ı 'ışkum gam sipâhiyle neberdüm var benüm

3 Yaralu kolumda iki kanlu dâğ urdum yine
Bir nihâl üstinde iki tâze verdüm var benüm

4 Pehlevânluk satmasun gamzeñ kılıç yüzinde kim
Bir kılıç ile dirilür şîr-i mürdüm var benüm

5 Hatt-ı dil-berden gubâr irmişdürür mir'âtuma
Ol sebebdendür ki âyînemde gerdüm var benüm

6 Derd-i dil hâlî degül şi'rümde Âhî şerh olan
Kendü hâlüm söylerüm ben kendü derdüm var benüm

Ü,T

T nüshasında, beyitlerin sırası, buradaki numaralamaya göre şöyledir : 1,4,2,3,5,6

1 Bu beyit, Hüsn Ü Dil'de mesnevi arasında beyit olarak yer almaktadır (bkz. Yz FB 471/1 v. 12b)

2 Metinde "tâğlar" şeklinde olan kelimenin "dâğlar" olarak alınması daha uygundur./ tîrüñdür : tîrüñden T

3 Kanlu : -Ü / Yine : -T

6 Derd : T'de bu şekilde okunan kelime, Ü'de ر ر şeklindedir. "Derd" olarak alınması, kanaatimizce daha uygundur.

71

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

1 Âteş-i 'ışkuñla başda dûd-ı âhum var benüm
Bir kızıl börk ile bir perr-i siyâhum var benüm

2 Kirpügüñ ebrûlaruñ gönlüm kemân (u) tîr idüp
Çifte yaylu çifte oklu bir sipâhum var benüm

3 Âteş-i âhumla oddan taş urupdur başuma
Bir levendüm kırmızı bir şeb-külâhum var benüm

4 Gün togusı kıbleli dirlerse vechi var baña
Kim iki mihrâblu bir secdegâhum var benüm

5 Kangı hâr üstinde kursam sâyebânumdur nemed
Her diken dibinde Âhî bârgâhum var benüm

Ü,T

---

1 Perr-i siyâhum : Per külâhum Ü

2 Kirpügüñ : Göz göre T

72

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Döndüren fânûs-ı çarhı dûd-ı âhumdur benüm
Yanduran hurşîdi âh-ı subhgâhumdur benüm

2 Bir siyeh perçemlü sîmîn-ber sanemden yadgâr
Şem'-i meclis dil-ber-i zerrin-külâhumdur benüm

3 Zülf-i şeb-rengi degüldür hüsnine hicâb
Baña gün göstermeyen dûd-ı siyâhumdur benüm

4 Na'lçeñ nakşı degül ebrûlarumdan her biri
Hâkde kalmış nişân-ı secdegâhumdur benüm

5 Yanar oddur kim sürer tîgiyle zulmet 'askerin
Şem'ler altun ışık geymiş sipâhumdur benüm

6 Mülk-i gam sultanıyum kim dûd-ı âhum âteşi
Çarh-ı atlas üzre zerrîn bargâhumdur benüm

7 Ol meh-i nâ-mihr elinden şem' gibi Âhîyâ
Başuma odlar yakan baht-ı siyahumdur benüm

Ü,T,P

---

1 Âh-ı : mâhı T
2 Sanemden : Sanemdür Ü
3 -T. Birinci mısrada vezin kusuru vardır.
4 -Ü
5 Kim : Ki T / Askerin : Leşkerin T // Işık : Ateş T
6 -Ü

73

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün

1 Gözi âhûlar ile 'azm–i kenâr eyleyelüm
Biz de begler gibi bir sayd-ı şikâr eyleyelüm

2 Başumuz alup ayak götürelüm 'âlemden
Gel kalender olalum terk-i diyâr eyleyelüm

3 Yakalum lâle gibi tâglar eteginde buhûr
Bir beñi fülfül ile 'ayş-ı bahâr eyleyelüm

4 Zülf-i dil-ber gibi vardı Karaman mülki yile
Varalum Rûm ilini biz de hisâr eyleyelüm

5 Cigerüm mey gibi hûn itdi benüm za'f–ı humâr
Kalata'ya geçelüm def'-i humâr eyleyelüm

6 İçelüm bir güzelüñ zülf ü ruhı şevki ile
Çünki 'işret günidür leyl ü nehâr eyleyelüm

7 Ol gül-i taze kulag urmaya bülbüllerine
Âh u efgânları biz Âhî hezâr eyleyelüm

Ü,T

---

1 Âhûlar ile : Âhûları Ü
3 Beñi : iki T
5 Geçelüm : Varalum Ü
6 Leyl ü nehâr : Leyl nehâr T
7 Efgânları : Figânları T

74

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Ayru düşdüm dostlar ol serv-i nâzumdan benüm
Rüzgâr ayırdı serv-i ser-firâzumdan benüm

2 Mülket-i hüsnüñ metâ'ın baña 'arz itme ki hîç
Yûsuf-ı Mısrî dahi agmaz terâzumdan benüm

3 Nice kim tûl-i emeller çekdüm ol kâkülde ben
Kılça hâsıl bulmadum 'ömr-i dırâzumdan benüm

4 Tûtiyâ ile izüñ tozını bir görmek şehâ
Hâşali'llah işbu çeşm-i pâk-bâzumdan benüm

5 Kıssa-i Ferhâd u Mecnûn kim okurlar Âhîyâ
Bir varakdur defter-i 'ışk-ı mecâzumdan benüm

ÜT

---

2 İtme : İtmek Ü
5 Ferhâd u Mecnûn : Ferhâd Mecnûn T

75

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Devr içinde bir meh-i nâ-mihr ser-gerdānıyam
Bir kemân-ebrû nigâruñ kulıyam kurbânıyam

2 Halk hayrândur benüm keyfiyyet-i esrâruma
Ben şu ma'cûncı güzel esrârınūn hayrânıyam

3 Bu elâ gözlerle sen bâg-ı İrem âhûsısın
Bu ala göñlekle ben kûh-ı belâ kaplānıyam

4 Al kemhâdan yaka itmiş su'âl itdūm didi
Ehl-i 'ışkuñ ol şehüñ boynına düşmiş kanıyam

5 Ey dil-i âşüfte ben de Âhî-i âvâreyüm
Sen levend iseñ nola ben de levend oglânıyam

Ü,P

---

1 Kemân-ebrû : Gözi şehlâ P

2 Ma'cuncı : Ma'cûnî Ü

76

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Tîg-i gamzeyle nola başumı yâr itse dü–nîm
Küllü fi'lin sâdırun minhu 'ale'r-re'si samîm

2 Ditreme tutsa nola şemşîr-i müjgânuñ görüp
Küllü şey'in bi'z-zarûri hâfin 'an seyfin harîm

3 Kaşlaruñ yâyın kurup per-tâb it tîrin berü
İnne sadrî hâzırî li' s-sehmi vallâhi'l- azîm

4 Zâhidâ korkar sanup añma cahîmi sen baña
Lâ yehâfû 'âşıkun sıddîkun 'an nâri'l-calıîm

5 Çeşm-i bîmârına kurbân olurum dimiş rakîb
İnne haze'l-kadra ka t'an leyse yürcâ min behîm

6 Giderüp gönli karasın merhem urdı zahmuma
Mustafâ bedrü'd-dücâ hel lâ 'alâ hulkın 'azîm

Ü

---

1 Ondan sâdır olan (gelen) her fiil başımızın üzerindedir.
2 Her şeyin zarûrisi, keskin kılıçtan korkar.
3 Allah'a yemin olsun ki, benim göğsüm senin oklarına açıktır (hedef olmaya hazırdır).
4 Gerçek âşık olan, Cehennem ateşinden korkmaz.
5 Böylesi kadir bilirlik, başka bir yaratıktan da asla beklenemez.
6 Yâni, karanlıkların nuru olan Hz. Muhammed Mustafa, en yüce ahlâk üzerine değil midir ?

77

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Bir vefâsuz yâre dil virdüm yañıldum bilmedüm
Eşkveş yolında döküldüm saçıldum bilmedüm

2 Şehr-i vasluñ kal'asın top yıkmış idüm bilmedüm
Leşker-i hicrâna yüz virdüm yañıldum bilmedüm

3 Kâmet ü ebruñ önüme düşdi mescidde bugün
Hey kıyâmet nice togruldum egüldüm bilmedüm

4 Dest-i gam birkaç içürdi kim safâ geldüñ diyü
Bezm-i 'ışkuñdan turup kanda yıkıldum bilmedüm

5 Tig-i hicrân ile öldürmek diler dil-ber beni
Hazır ol vaktüñe Âhî diñe bildüm bilmedüm

Ü

78

Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün

1 Ne bilsün halk-ı 'âlem ben nice hem-demden ayrıldum
Gözüm yaşıyla bir ben bilürem kim nemden ayrıldum

2 Nice sıhhat bulam şimdengirü ben haste ey yârân
Habîb-i cân u dil olan Mesîhâ-demden ayrıldum

3 'Aceb mi dostlar dîvâne olsam kûh-ı firkatde
Şunuñ gibi perî yüzlü güzel âdemden ayrıldum

4 Yakamı çâk idüp gamdan hayâl olsam 'aceb midür
Şunuñ gibi beli ince lebi goncemden ayrıldum

5 Varursañ kûy-ı dildâra sabâ sor hâl-i Âhî'den
Adem mülkine 'azm itdüm diyâr-ı gamdan ayrıldum

Ü

79

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Bu dil-i evrâkda hattuñ âh-ı şâhumdur benüm
Servi-i sebz-i kabâ-pûş ol efendünıdür benüm

2 Ben Hüseynîyem şehâ kim Kerbelâ abdâlıyam
Tîr-i müjgân ile sînem bir nişânumdur benüm

3 Çarh elinden kanlar agladan şafak gibi baña
Câme-i sürh ile ol gün yüzlü mâhumdur benüm

4 Zâhid aglamañ gerekmez Cennet-i me'vâ saña
Bu fenâ dünyâda yârüm girü yârümdür benüm

5 Âh kim dildâruma ma'lum olupdur hâcetüm
Mûm olup yanmak ezelden Âhî fikrümdür benüm

Ü

80

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Nola hâlüm ki esîr-i gam-ı hicrân oldum
Bilmezem neyleyeyüm vâlih ü hayrân oldum

2 Kendümi dâne-i hâlüñ gibi cem 'itmiş iken
Zülfüñi yâd idicek bâd-ı perîşân oldum

3 Baña kâr eylemez ey kaşı kemân tîr-i cefâ
Devletinde müjenüñ top tolu peykân oldum

4 Ey mu'abbir ol mehüñ kullugın eyle ta'bîr
Dün gice 'âlem-i ru'yâda sultân oldum

5 Kanı bir şâh kemâl ıssı ki ola saña zahîr
Âhîyâ dutalum eş'arda Selmân oldum

Ü

---

4 Beytin ikinci mısraında vezin bir hece eksiktir.

NUN

81

Mef‘ûlü/ Fâ‘ilâtü/ Mefâ‘îlü/ Fâ‘ilün

1 Dogrulug itdüm ol şeh-i ebrû-kemâña ben
Ok gibi anuñ içün atıldum yabâna ben

2 Baña seni gerek niderüm pes cihânı kim
Bir dahi gelsem iki olur bu cihâna ben

3 Bir yaña sen helâk idesin bir yaña zamân
Bilmem ki neyledüm saña nitdüm zamâna ben

4 Bend-i cünûn-ı ‘ışka dolaşduñ delü göñül
Uslu diyemezem hele saña uyana ben

5 Vallâhi korkarın adını añmaga saña
Bir şi‘r-i ter didüm yine Âhî fülâna ben

DŞ

82

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Ol güzeller şâhına medh ü senâ olsun dirin
Pâdişâhuma efendüme du'â olsun dirin

2 Bir selâm içün yolun ögmekde 'ışk olsun baña
Merhâbasuzlarda saña merhabâ olsun dirin

3 Hasta göñlüm bir yaña zârî kılur ben bir yaña
Ya beni öldür ya hâlüm bir yaña olsun dirin

4 Nemden incindüñ benüm iki gözüm nemden ki ben
Hasta çeşmüñ her ne dirse hoş ola olsun dirin

5 Kulları hâlin yazup ol pâdişâh-ı hüsne ben
Hem du'â vü hem senâ hem merhabâ olsun dirin

6 Sayru olan Âhî çün sag istemezmiş kimseyi
Anuñ içün cümle 'âlem mübtelâ olsun dirin

Ü

83

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 'Âşık oldum bir cemâl-i cân-fezâya görmedin
'Işk ile îmân getürdüm Mustafâ'ya görmedin

2 Göklere agar duhân-ı âteş-i âhum gibi
Yanarum yirden göge bir meh-likâya görmedin

3 Göklere uçurdılar çün bir humâ-yı tal 'atı
Uçdı göñlüm şâh-bâzı bir humâyı görmedin

4 Can deger didüm hatâ itdüm ırakdan la'lüñe
Müşkil olur cevheri dutmak bahâya görmedin

5 Âşinâlık itmedin bî-gânelik eyler bize
Gör ne lutf eyler ırakdan âşinâya görmedin

6 Her ne cevr itse yiridür Âhî ol dil-ber saña
Böyle dil virmek neden bir bî-vefâya görmedin

Ü,M4

---

1 Cân-fezâya : Cân-fezâyı M4 // Mustafâ'ya : Mustafâ'yı M4
2 Agar : Agdı M4 / Duhân-ı : Duhânum M4
3 -Ü
4 Bahâya : Bahâyı M4
6 Ol : bir Ü / Bî-vefâya : Bî-vefâyı M4

84

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Sînede her şu'leler bu âh-ı âteşnâkden
Gûyiyâ bir lâledür kim baş çıkarmış hâkden

2 Kâmetüm gamdan kemân olursa tañ mı kim bañа
Çarh okı gib yagar tîr-i kazâ eflâkden

3 Çak çak oldı ciğer yandı derûnum lâlevâr
Çıkdı sûsenler gibi dûd-ı dilüm her çâkden

4 Pîrlükde sâ'il olmuş şol agarmış gözlerüm
Ayaguñ altında unutma bir avuç hâkden

5 Sorma Âhî 'ışk hâlinden fakîh-i şehre kim
Ma rifet gelmez bilürsin degme bî-idrâkden

Ü,T,P

3 Dûd : Derd T
5 Âhî Işk : Işk-ı Âhî Ü.P // Bî : Bir T

85

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Kime feryâd ideyin nâle vü efgânumdan
Kime kan aglayayın dîde-i giryânumdan

2 Dil tenûrında ciger yandugı yitmez midi kim
Yidi geçürdi beni gam dahi bir yanumdan

3 Beslesem hûn-ı cigerle nola gözyaşlarını
Çü ciger gûşelerümdür ki gelür cânumdan

4 Sîneye çekdi diyü tîrüñi ey kaşı kemân
Yâreler agız üşürdi baña her yanumdan

5 Saña mahlâs yiter Âhî kim ider aduñı yâd
Her gazel kim okına defter ü dîvânumdan

86

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

1 Şarâb-ı ergavân içsem lebüñsüz baña kan olsun
İçerseñ sen benüm kanum efendi nûş-ı cân olsun

2 Elüm ol kan olacakdan yuyuban tevbe itmişdüm
Nasûhuñ la'l-i şîrîni gözüm kan itdi kan olsun

3 Benüm rûhumdur ol dil-ber revânumdur benüm ol kad
Hey ol serv-i revân içün benüm rûhum revân olsun

4 Uzansun devr-i hüsnüñde benüm 'ömrüm dırâz olup
İlâhî isterem senden ki 'ömrüm câvidân olsun

5 Hüseynüñ agzın anmaga dilüm varmaz benüm ammâ
Hasan Bâlî'nüñ agzından zebânum tercemân olsun

6 İtümdür dimiş ol dil-ber ululamış seni Âhî
Kemâl-i devleti artsun 'azîz-i kâmrân olsun

Ü,T,M3

---

2 Olacakdan : Olasıdan Ü // Gözüm : Görem Ü

3 -M3 / dil-ber : lebler Ü

4 Uzansun : Ü / T nüshasında سروم şeklinde yazılan kelimenin, diğer nüshadan da yararlanarak "ömrüm" olarak okunması, kanaatimizce daha uygundur. /'Ömrüm dırâz olup:
Ömrüm devât olsun M3, 'ömrümdürür ol kad Ü //Ömrüm: 'Ömrüñ M3/ Câvidân : Müstedâmı M3

5 Agzından : Agzında T,M3

6 İtümdür dimiş :İtüm dirmiş M3 / Ululamış : Ulularmış M3

87

Fâʿilâtün/Fâʿilâtün/Fâʿilâtün/Fâʿilün

1 Döne döne üstüme peymâneler kan aglasun
Yana yana hâlüme şem-i şebistân aglasun

2 Dest-mâlin gözleri yaşıyla göm gök su idüp
Ol bahâr-ı hüsne karşu ebr-i bârân aglasun

3 Bunca demlerdür anı hûn-ı cigerle beslerüm
Kanlar aglarsa benümçün çeşm-i giryân aglasun

4 Ben yetîmüñ acıyup aglarsa kanlu yaşuma
Bahr-i Kulzüm acısun deryâ-yı ʿUmmân aglasun

5 İtlerüñle âstânuñda tuz etmek kadrini
Anıcak nân u nemek hakkını yârân aglasun

6 Aglamakla çıkdı gözden Âhî ey pîr-i hıred
Demdür aglarsa yetîm oldı ol oglan aglasun

Ü,T,P,DŞ

---

2 -DŞ / gözleri : Gözlerüm T
3 Beslerüm : Beslerüz Ü
4 Yaşuma : Yaşına DŞ
5 Kadrini : Hakkını DŞ // Hakkını : Hakkına DŞ
6 Çıkdı gözden Âhî : Âhî gözden çıkdı DŞ / Pîr-i Hıred : Serv-i hırâm T

88

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Gerçi kim bülbül sever her dem gülüñ bir tâzesin
Sen baña ey gonce-leb gül-berg-i terden tâzesin

2 Bülbül-i şûrîdenüñ gûş eylemezsin nâlesin
Ey gül-i ter dinlemezsin bülbülüñ âvâzesin

3 Bir büt-i sengîn-dilüñ 'ışkında cân virdi diyü
Kabrümüñ üstindeki mermerde 'ömrüm yazasın

4 Her gedânuñ kaddine geydürme ışkuñ câmesin
Kim bu zîbâ hil'atüñ bozduñ hemân endâzesin

5 İrmez ol mâhuñ kulagına figânuñ Âhîyâ
Gerçi âhum iñledür çarhuñ der ü dervâzesin

Ü,T

---

1 gül-berg-i terden : her berg-i gülden T
3 büt-i : bûy-ı Ü / virdi : virdük T
4 geydürme : geydürdi Ü

89

Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün

1 Seg-i kûyuñ ne ceng eyler bu cism-i nâ-tüvân içün
Ne lâzım bunca gavgâlar bir iki üstüh ân içün

2 Nola 'âlemde bir târîh ide ol yâr-i sengîn-dil
İşigi taşını dikse mezârumda nişân içün

3 Benüm menşûr-ı a'mâlüm yîterdi rûz-ı mahşerde
Seg–i kûyuñ izi olsa ber'âtümde nişân içün

4 Belini çeng iki bükdi elinden zâr idüp efgân
Hevâ-yı 'ışk siper itdi beni bir nev–cevân içün

5 Geçürdüm 'ömr devrânın hevâ-yı zülf–i yâr ile
Nasîb olmadı çok yeldüm bu 'ömr-i câvidân içün

6 Kudûmüñden benüm Âhî olurdı gözlerüm aydın
İzi tozını gönderse habîbüm armagân içün

Ü,T,DŞ

---

2 İde : İdüp DŞ / Ol : ey DŞ // İşigi : İşigüñ DŞ / Dikse : Dikseñ DŞ

5 Geçürdüm : Geçürdi Ü / Devrânın : Dârında Ü

6 Âhî olurdı : Olurdı Âhî DŞ // Gönderse hâbîbüm : Gönderse bu çeşm–i T, yârâna iletsem DŞ

90

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Terk idüp sen şâhı yüz döndürsem ol dergâhdan
Kıbleden dönsem yüzüm nevmîd olam Allah'dan

2 Şol kadar çekdüm elif şol deñlü yakdum dâglar
Kim ser-â-ser cismüme bir hil'at itdüm âhdan

3 Leblerüñle gonceler bilsem ne nisbet itdiler
Yakası açılmaduk sözler çıkar efvâhdan

4 Kâmet eylerken namâza sen kıyam itdüñ meger
Kim bu mü ezzin kendüzinden geçdi ilk Allah'dan

5 Kuyuña azm eyledi Âhî nasîb olmadı âh
Gerçi gitdi Ka'beye ammâ ki döndi râhdan

Ü,T

---

3 Sözler : Söz T

91

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Her ki ayırmak diler ben kuluñı sen şâhdan
Göreyin merdûd olup sürülsün ol dergâhdan

2 Hecrüñ odından nice bir cân u dil biryân ola
Billah insâf eyle ey dil-ber üşen Allah'dan

3 Nûr-ı hüsnin 'arz idüp her dem gelürse âftâb
Bir gün aña bakmayam yüz döndürüp sen mâhdan

4 Eşk ü âhum 'âleme fâş itdi râz-ı 'ışkumı
Çok mahalde töhmet irer kişiye hem-râhdan

5 Firkatüñde hâlin ey dil-ber bu Âhî hastenüñ
Tâkatüm yok kim diyem bâri işit efvâhdan

Ü,T

---

1 Kuluñı : Kulını T
3 Gelürse : Gelür ol Ü
4 Işkumı : Işkuñı T

92

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'îlü/ Fâ'ilün

1 Bâguñ egerçi gül gibi serv-i bülendisin
Meh-rûlaruñ efendi bugün şeh-levendisin

2 Bendeñ olup da kapuñda nola kulluk eylesem
Hîç sen bilür misin seni nasıl efendisin

3 Nâleñ irişdi göklere yirlerdedür yüzüñ
Benzer dilâ ki bir güzelüñ derdmendisin

4 Kullâb-ı zülf egerçi ki zencîr-i dil giçer
Ey nâle sen de hasta göñüller kemendisin

5 Şi'rün tutarsa 'âlemi Âhî 'aceb degül
Şâirler içre şimdi Kemâl-i Hûcendî'sin

DŞ

93

Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fe'ûlün

1 Şehâ bir dil-ber-i nâ-mihrbânsın
İñen şivelüce şâh-ı cihânsın

2 Kıyametsin kıyâmet koparursun
Meger kim fitne-i âhir-zamânsın

3 Koyup bülbüllerüñ zâg ile olma
Revâ mıdur çü hoş bir gülsitânsın

4 İñende almagıl 'uşşâkın âhın
Eyâ pir olası tâze civânsın

5 Bugün hûbân-ı 'âlem çâkerüñdür
Göñül tahtında şâh-ı kâmrânsın

6 Bu Âhî derd ile Ferhâd'uñ oldı
Ki sen ol Husrev-i şîrîn-zebânsın

Ü,P

94

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Âh kim kûyuñdan âhumdur beni mehcûr iden
Bâddur zîrâ mekânından gubârı dûr iden

2 Leşker-i hûbâna sen şâhı muzaffer eyledi
Kalb-i 'uşşâka sipâh-ı gussayı mansûr iden

3 Ben Ferahşâdum gam u gussaña 'ışkumdur benüm
Hüsnüñi Hurşîd gibi 'âleme meşhûr iden

4 İşidüp cân virdügüm dildâr sögmiş sînüme
Ol duâdur dostlar kabrüm benüm pür-nûr iden

5 Begligün var Âhîyâ hîç kimseyi görmez gözüñ
'Işk câmıdur seni hod-bîn ü hem magrûr iden

DŞ

95

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Âh kim hâlî degül bir lahza gönlüm âhdan
Neyleyem bî-çâre dil kurtulmadı eyvâhdan

2 Sîneme çekdüm 'Ali'nüñ Zülfekârı şeklini
Hem anuñ etrâfını zeyn eyledüm yâ Şâh'dan

3 Ser-nigûn gördüm bugün agyâr-ı merdûdı yine
Beñzer ol şeytânı sürdüñ ey melek dergâhdan

4 Dil-berâ seni rakîbüñden sakınsa dil nola
'Âşık olan kişi saklar sevdügin bed-h âhdan

5 Âhî firkatde figândan ölse cânâ tañ mıdur
Niceler öldi bilürsin derd ile bu âhdan

Ü,M7

---

2 Hem : Kim M7

4 Rakîbüñden : Rakibden Ü // Âşık olan : 'Âşkını Ü / Sevdügin : Sevdügüm Ü

5 Figândan : Figân Ü / Ölse : Eylerse Ü // Bu âhdan : Eyvâhdan Ü

HE

96

Fâʿilâtün/Fâʿilâtün/Fâʿilâtün/Fâʿilün

1 Bir hasîrüm yogiken külbe-i ahzânumda
Bûriyâ nakşı görinür ten-i ʿuryânumda

2 Merdüm-i dîde ciger-gûşelerini nice bir
Besleyem kendü yetîmüm gibi dâmânumda

3 Sâyemi başuma ben gün togacagın bilürin
Başa ol gün mi togar sâye görem yanumda

4 Yidügüm ayru giderken seg-i kûyûnla benüm
Görmedüm nân u nemek hakkını yârânumda

5 Baña ol nâme-i aʿmâl yiter Âhî kim
Yar hattıyla gazeller ola dîvânumda

Ü,T,M7

---

1 Nakşı : Şekli Ü

2 Gûşelerini : Gûşelerümi Ü // Besleyem : Götürem Ü, T

3 Başuma ben : ben başuma M7 / togacagın : togacagız M7 / bilürin : görürin M7 // görem : gözüm Ü

4 -T

Not : M7 'de 2 ile 3. beyitler yer değiştirmiştir.

97

Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün

1 Güzellük nev-bahârında cihân bâg-ı bahâr olsa
Baña ol yüzi gülşensiz gerekmez ger hezâr olsa

2 Süvâr-ı esb-i nâz olmış güzeller pâdşâhlar çok
Atı öñince seyr itsem baña bir şeh-süvâr olsa

3 Lebi gonce beli ince güzeller çokdurur ammâ
Koculsa der-meyân olsa öpülse der-kenâr olsa

4 Ne zîbâ kasr idi el-hak zümürrüd-reng eflâküñ
Binası pâydâr olsa esâsı üstüvâr olsa

5 Kamer yüzli kara beñlü güzeller pâdşâhıdur
Benüm mâh-ı siyeh-çerdem 'aceb mi hâldâr olsa

6 Başum alup giderdüm ben 'adem mülkine dek Âhî
Öte yanında dünyânuñ eger bir reh-güzâr olsa

98

Ü,P

3 Koculsa : Öpülse Ü /Öpülse : Koculsa Ü
5 Yüzli : Gibi Ü / Kara : Yüzi Ü

98

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Tîg-i hecr ile benüm şimdi dilüm yar hele
Dem ola buluşavuz senüñ ile yâr hele

2 Ey cefâ-hû geleli dünyeye ben şimdiye dek
Görmedüm sencileyin dahi cefâkâr hele

3 Bunca yoluñda fedâ itmiş iken cân u dili
Bir selâmuña dahi degmedük ey yâr hele

4 Hele sen cevr ü cefâ itmede eksük komaduñ
Bu dahi böyle ola ey yüzi gülzâr hele

5 Âhîyâ rahm ide şâyed işidüp ol gül-i ter
Kalayın derd ile bülbül gibi ben zâr hele

Ü,T

---

1 Senüñle ey yâr : Vezin gereği "senün ile yâr" şeklinde düzeltilmiştir.

2 -Cefâkâr : Sitemkâr T

3 Cân u dili : Cân u dil uş T

99

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Uçmasun yânlış haberler ol hümânuñ üstine
Âşiyân-ı zâga varmak düşmez anuñ üstine

2 Togrıdur çün kim elif gibi nihâl-i kadd-i dost
Nokta koyan kim dürür 'âlemde anuñ üstine

3 Âh-ı serd irişmesün bârid nefesler çok velî
Esmesün yavuz yel ol serv-i revânuñ üstine

4 Kaşları yâyı gibi biñ dürlü sözler söyler halk
Kimse toz kondurmaz ol ebrû-kemânuñ üstine

5 Ayduñuz yârâna kim sohbet-be-sohbet diyeler
Bir gazel didi yine Âhî fülânuñ üstine

Ü,T	
1	Âşiyân : Ki âşiyân T
3	Çok velî : Çok-durur Ü
4	Dürlü : Egri T / Sözler : söz Ü / Halk : Hak T
5	Diyeler : Söylesün T // Yine : Bugün Ü

100

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Bir elif çekdi yine sîneme cânân bu gice
San sarıldı baña bir serv-i hırâmân bu gice

2 Ayuñ on dördi gibi dün gice meclisde idüñ
Kande ahşamlayasun ey meh-i tâbân bu gice

3 Seni dün gice rakîb ile görüp sohbetde
Düşdi yalıñ kılıca şem'-i şebistân bu gice

4 Yine bilsem ki 'aceb kimlere hem-kâse idüñ
Ki cihân tolmış idi nara-i mestân bu g[illegible]

5 Rindler sohbetine tâlib olan 'ârif[illegible] diñ
Âhî'nüñ hücresine cem' ola yârân bu gice *

Ü,P,DŞ

---

3 Sohbetde : Meclisde DŞ
4 Bilsem : Bilsek DŞ / Hem-kâse : Hem-sâye Ü,P //Na'ra-i mestân : Nâle vü efgân Ü,P
5 Diñ : Dek DŞ
* Bu gazel, Fâizî'nin Zübdetü'l-Eş'ârında da bulunmaktadır. DŞ'ye oradan alınmıştır.

Not : DŞ'de 3 ile 4. beyitler yer değiştirmiştir.

101

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 N'ola kûyunda itüñ lutf ile bir kerrelige
Dise yapışup etegüme bizüm gölgelige

2 Ger keder eylerse sîneme yeter gam-ı dost
Sîne lutfından anuñ muhkem utanup elige

3 Câna cevr ideli âh iderüm (ü) sabr idemem
Nice sabr eyleyeyin irdi bıcag uş ilige

4 Ruhlaruñ ayı güni * ....
Yine bî-çâreleri sokdı delükden delüge

5 Âhî'nüñ eylemesün kimsene beytin tashîh
Beyt kim mermer ola yapıla yir yok helüge

Ü

---

* Metinde boş bırakılmıştır.

5 Vezin gereği "beytini", "beytin" şeklinde düzeltilmiştir.

102

Müstef'ilün/ Fe'ûlün/ Müstef'ilün/ Fe'ûlün

1 Baş koşdı nergis ü gül cem' oldı biraraya
Bir iki oñmaduklar birkaç yeñi yakaya

2 Ol lebler içün içmek peymânesini yârüñ
Bir tolı kim içilmez * şol iki merhabâya

3 Hem-dem olursa nâlem nâya 'aceb midür kim
Feryâdı eksük olmaz baş koşanun hevâya

4 Ebrûlaruñ hilâle beñzer didük biz ammâ
Eksük nazarla bakduk ol serv-i meh-likâya

5 Dil rûşen olmaz Âhî câm-ı mey olmayıcak
Câm olmayınca hâne muhtâc olur ziyâya

Ü,P

---

2 Yârüñ : Cânuñ Ü
3 Nâlem nâya : Name-i nâlem Ü / Feryâdı :Ferhâdı.P4
4 Biz : -Ü
5 Olmayıcak : Olmayınca Ü
* Metinde "içmez" şeklinde okunan kelimenin böyle alınması, vezin bakımından daha uygundur.

103

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Kim kemân-ebrûlaruñ beñzetdi kurbân ayına
Âferîn olsun anuñ kurbân olayın râyına

2 Cânumı kurbân idüp pây itdiler meh-pâreler
Ol elâ gözlüm benüm gelmez mi kurbân ayına

3 Cân kuzusını benüm boynuma kurbân eylemek
Sen hemân bir kerre kurbân iste kaşuñ yayına

4 Yâ çeker ebrûlaruñ kaşı kemânlar kılına
Tîr atar gamzeñ gözü âhûlaruñ alayına

5 Hûblar bayramlık in'âm eyleyüp 'aşıklara
Her güzelden Âhînüñ bir bûse düşdi pâyına

Ü

---

5 Eyleyüp : İdüp Ü . Metinde "idüp" şeklinde okunan kelime vezin gereği böyle okunmuştur.

104

Mefû'ûlü/ Mefâ'îlü/ Mefâ'îlü/ Fe'ûlün

1 Andan berü kim basduñ ayaguñ yüzüm üzre
Nakş oldı na'liçeñ yiri iki gözüm üzre

2 Tâ haşre degin sebz-i mahabbet vire hâküm
Saçın çözüp aglarsa bulutlar tozum üzre

3 'Aynumda degül kuhl-ı sıfâhân benüm ammâ
İzüñ tozınuñ minneti iki gözüm üzre

4 Kanlu yaşumı deftere yazmak diledükçe
Kanlar saçılur şevk-i dilümden sözüm üzre

5 Ben bir baş açuk Rûm ili abdâlıyam Âhî
Yokdur dönüşüm cân virürin bu sözüm üzre

Ü

105

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'îlü/ Fâ'ilün

1 Evvel cihânda la'net aña kim güzel seve
Ya bir çeper sakallu kekez mübtezel seve

2 Lâyık mıdur ki sen sevesün el koca müdâm
Dil-ber odur ki sen kocasun dâ'im el seve

3 Sevmek midür ki sen sevesün dâ'im el sana
Sevmek odur ki sen saña sen dâ'im el seve

4 Sevmek hatâ imiş sevicek bâri bir kişi
Deyr-i cihânda bir sanem-i bî-bedel seve

5 Şol nâzenîni sev ki niyâz ehlin isteye
Âvâze 'âşıkı ola şir ü gazel seve

6 Kat-'ı 'alâka eyle cihândan sen Âhîyâ
Şol hîz-i bî-temîzi ko mekr ü hiyel seve

DŞ,M2

---

1 2. mısra DŞ'de şöyledir:
" Koca sakallu cilf kekez mübtezel seve"
2 -M2
3 -DŞ
4 Deyr-i cihânda : Dünyâda DŞ
5 Âvâze : Âvâz DŞ

106

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Niçün öykündüñ diyü la'l-i leb-i cânâneye
Sâkîyi gör kim ne kanlar yutdurur peymâneye

2 Şem'-i serkeş kellesi kızdukça bezm-i yârda
Germ olup her dem yaluñ hançer çeker pervâneye

3 Gördi' uşşâkuñ başında devleti yok rahm idüp
El salar davet ider cârûb devlet-hâneye

4 Yâr yolında ölmege cân virürin ben hasta âh
Nice 'âşıkdur şu kim cân virmeye cânâneye

5 Bâdeden başını kaldurmaz habâb-ı mey gibi
La'l-i nâbüñ şevkine Âhî düşüp mey-hâneye

Ü,P,DŞ

---

1 Öykündüñ : Öykündi Ü,P (Ü'de " اویندی " şekl-linde yazılan kelimenin, bu şekilde okunması, daha doğrudur kanaatindeyiz). // Sâkîyi : Sâkî Ü
2 Yârda : Yârdan DŞ // Çeker : Dutar DŞ
3 İder : Kılur Ü,P / Çârûb : Çagırur Ü
4 Yolında : Elinden Ü,P // Virürin : Virürem DŞ

107

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Sarılupdur bedenüm penbe-i dâg-ı tenüme
Geymege zerrece yir kalmadı pîrâhenüme

2 Soyunup 'ışk ile Mecnûn gibi 'uryân oluram
Yañılup kimse yapışmaya benüm dâmenime

3 Kande bir bâr-ı girân-ı gam-ı mihnet var ise
Yâr-ı cânum gibi muhkem tolanur gerdenüme

4 'Âlemüñ halkını ko hâlüme hayrân itme
Gel gülünç itme beni dostuma (hem) düşmenüme

5 Sabrumuñ hırmenidür sînede cânum Âhî
Âh kim sûz-ı dil âteş bıragur hırmenüme

Ü,T

---

1 Yir : -Ü
2 Oluram : Oldum T // Yañılup : Tâ gelüp Ü
3 Tolanur : Salınur T
5 Sînede : Sîne Ü

108

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Nev-bahâr oldı gelüñ 'ayş idelüm güller ile
Salalum 'âleme âvâzeyi bülbüller ile

2 Bir yüzi gül lebi mül serv kenâr eyleyi gör
'İşret isterseñ eger güller ile müller ile

3 Görmek isterseñüz ol mâlı ser-tâ-pâ karîn
Yâr dülbendini gör ak karanfiller ile

4 Âhîyâ nolsa gerek 'arsa-i nazm içre bugün
Koşalum tab-ı semendin yine ögdüller ile

T	
3	Beyitte vezin kusuru vardır.

109

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Tîr-i gamzeñ çok iş ider fitne kaşuñ adına
Kimden ögrendi bu sihri âferîn üstâdına

2 Biz kemîne kulları hismetde taksîr itmezüz
İşlesün ol dil-berüm her ne sıgarsa adına

3 Turma ey mutrib elüñden koma bir dem sâzuñı
İçelüm sâkî meyi gül yüzlülerüñ yâdına

4 Bakmadı benden yaña vü kılmadı nâlem eser
Nitekim gül bülbülüñ kılmaz nazar feryâdına

5 Cennet-i me'vâdan uçmak isteseydi hûrîler
Ger geleydi gülşenüñ bir kez behişt-âbâdına

T

110

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Kendüzin has bigi salmayan yaşı ırmâgına
Râsti yüz sürmez ol serv-kadüñ ayagına

2 Ak bulutdur sanma karşu mihr yüzin kaplayan
Kim bu abdâl-ı felek penbe urınur dâgına

3 Beni giryân itmeden hâli degül bir dem rakîb
'Âkıbet eşkümdür anuñ su koyan ocagına

4 Câm-ı meclis la'l-i mey-gûnuñla öpüşdügiçün
Meskenet idüp surâhi baş koyar * ayagına

5 Âhîyâ çünkim bilürsin katı agındur rakîb
Geç sen ol yüzi karadan uyma b'illah agına

T

---

1 İkinci mısrada vezin kusuru vardır.

* Metinde "kor" şeklinde okunan kelime, bu şekilde okununca vezin düzelmektedir.

111

Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fe'ûlün

1 Kan'ol ruhsâr-ı dil-ber gibi lâle
Nice âl ola kim yite bu âle

2 Çü mir'âte baka ol âftâbum
Olur ruhsâruma âyîne hâle

3 Lebüñde dürr-i dendânuñ göreñ dir
Dizilmiş gûyiyâ lâl(e) üzre jâle

4 Eyü vardı seni mey tutdı sâkî
Niçün tolandurur yirüñ piyâle

5 İñende sokma çeşmüme rakîbi
Kapuma karşı yapmagıl havâle

6 Bulalı zerrece pertev o günden
Külâhum perri ta'n ider hilâle

7 Gözüm tûş idicek hûn-ı cigerden
Lebüñüñ 'aksidür aña piyâle

8 Miyânuñla dehânuñ fikri 'aklum
Komaz bir lahza gayri kîl u kâle

T

112

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Göklere çıkardı hasretiyile âteş-i âh
Mihr-i burc-ı şeref olmasaydı 'Abdullah

2 Zülf-i 'anber-şikenüñ hasretiyile ölsem
Kabrüm üzre yitişür kâh-sıfat mihr giyâh

3 Sıdkumuñ da'vâsına 'ışkuñ yolında dostum
Eşk-i çeşmümle olupdur çihre-i zerdüm güvâh

4 Mihr ile mâhuñ yüzine bakmayam Tañrı hakı
Bir göz ucuyla ider iseñ baña gâh nigâh

5 Nice görünsün gelek tâkında ey meh âftâb
Âteş-i âhumla odlara yakupdur subhgâh

6 Mihr-i ruhsâruñdan ey meh-rû yanardum hecrden
Sâye-i zülf-i siyâhuñ olmasa (baña penâh)

7 Âhî hâk olursa âteş-i hicrânuñ ile
Ehl-i diller yazalar merkâdine tâbe serâh

T

---

6 Metinde boş bırakılmış olan yere "bana penah" ifadesinin yerleştirilmesi uygundur (Bkz. Mustafa Baturalp, Âhî Divânı, İst. Ünv. Ed. Fak. Bitirme Tezi, İst. 1949). Tez, merhum Prof.Dr. Ali Nihad Tarlan nezaretinde hazırlanmıştır.

113

Mef‘ûlü/ Mefâ‘îlü/ Mefâ‘îlü/ Fe‘ûlün

1 Hem-dem olalı âh-ı sehergâh benümle
Yâr olmadı bir lahzacık ol mâh benümle

2 Gitdüñ sanemâ mihr u vefâ eylemez olduñ
Gam kaldı hemân yalıñuz eyvâh benümle

3 Nâlem işidüp kimse benüm yanuma gelmez
Şimdengirü feryâd (ola gümrâh benümle)

4 ‘Ömrüm yalıñuzlukla geçerdi dün ü gün âh
Kim derd-i gamuñ olmasa geh gâh benümle

5 Âhî nice hâlî olayın zâr u sitemden
Her kande gidersem biledür âh benümle

T

---

2 Metinde "Gitdi" şeklinde okunan kelimenin, "Gitdüñ" alınması daha uygundur.

3 Metinde "ile olam key gümrah" şeklinde okunan mısra sonunun, " Ola gümrah benümle " şeklinde okunması daha uygundur (Bkz., adı geçen Bitirme Tezi) .

114

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Fe'ûlün

1 Elüm irmez meded öldüm nigâre
Ki döymez kimseler hîç intizâre

2 İdüpdür asmaga dil nîmesini
Gözi kassâbı müjgânuñ kanâre

3 Gülünç itdi beni düşmanlaruma
Be zâlim böyle mi ider yâr yâre

4 Dolardı nûr ile kabrüm nigârâ
Eger bir kerre gelseydüñ kenâre

5 Elüñden yakamı çâk idüp irte
Şikâyetler idem Perverdgâre

6 Baña kan agladur derd ile her dem
'Aceb nitdüm ki yâ Rab rûzgâre

7 Bulınur mı 'aceb aransa Âhî
Senüñ gibi cihânda bî-sitâre

P

115

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'îlü/ Fâ'ilün

1 Göster kaşuñı kaddi hilâlüñ dütâh ola
Çöz zülfüñi ki çihre-i 'anber siyâh ola

2 Çokdan rakîbe seg dir idüm lîk korkarım
Kûyûñ itüñle ortada bir iştibâh ola

3 Cânânenüñ şarâb-ı (leb-i) la'li var iken
Sâkî piyâleyi bize sunmak günâh ola

4 Tîg-i cefâyile ölicek sînem üstine
Sûsen döküñ nişâne-i şemşîr-i âh ola

5 Lutfeyle serv öykünemez saña ger aña
Gülden kabâ vü nergis-i zerden külâh ola

6 Göñli evi yapılmaga yok çâre Âhî'nüñ
Kaldı hemîn şöyle şu yir kim tebâh ola

Ü

---

3 Vezin ve anlam açısından mısrada "leb-i" ifadesinin bulunması kanaatimizce uygundur.

YÂ

116

Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün

1 Çıkarsa nola sînemde benüm dûd-ı siyâh egri
Dütüni togrı çıksun tek olursa dûdgâh egri

2 O kad bâlâ vü zülf egri diyâr-ı hüsn pür-âşûb
Memâlik fitne şeh zâlim 'alem serkeş sipâh egri

3 Benüm râh-ı mahabbetde günâhum noldı â zâlim
Günâhlular saña togrı ola ben bî-günâh egri

4 İñende kec-rev olmasun bizümle beydâk-ı hâlüñ
Ki şatrenc-i mahabbetde degüldür râh-ı şâh egri

5 Kamer gibi yüzi beñlü güzeller pâdişâhısın
Yaraşur mâh-ı nev gibi geyerseñ şeb-külâh egri

6 Gehi mey-hâne yolında gehi mesciddedür Âhî
Harâb-ı mest-i 'ışk olmış yürür geh togrı gâh egri

Ü,P

---

5 Padişahısın : Padişahıdur Ü

Bu gazel, Necâtî'nin aynı redifli gazeline naziredir. Âlî'nin Künhü'l-Ahbârı'nda Âhî'ye ait olduğu belirtilen şu beyitler yer almaktadır:
"Didüm yâre nedendür ol kad-i bâlâ vü zülf egri
Didi bu Rûmdur bunda olur tugrâ-yı şâh egri

Diyâr-ı ışk pür-âşûb memâlik ser-te-ser fitne
Şeh-i hüsn olıcak zâlim olur lâbüd siyâh egri "
(Bkz. M. İsen-Künhü'l-Ahbhar'ın Tezkire Kısmı (Dokt.Tezi), Erz.1979, s. 71.)

117

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Câme-i sebz ile bir serv-i bülendüm var idi
Sâyesinde şâh idüm bir beg efendüm var idi

2 Uçdı elden altun üsküflü güzel şâhin gibi
Bir kebûter sînelü şeh-bâz efendüm var idi

3 Dâmenünde besledüm kendü ciğer-gûşem gibi
Eşk dirler bir delükanlü levendüm var idi

4 Nidelüm irgürmedük can-bâz-ı cânı zülfüñe
Kıl kalemle yazacak bir nice bendüm var idi

5 Ey baña Tañrı selâmın virmeyen bir vakt ola
Diyesin Âhî gibi bir derdmendüm var idi

Ü,T

---

2 Elden : Elümden Ü / Üsküflü : Üsküfli Ü //
Sînelü : Sîneli Ü

3 Kendü : Kendüm Ü

5 -T

Bu gazel Nâzım tarafından bestelenmiştir.

118

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Nergisüñ degmemek içün güle yavuz nazarı
Bâzu-bend itdi sabâ şâh-ı güle gonceleri

2 Nola eşkümle ruh-ı zerdüme meyl eylese yâr
Meyl ider çünki güzeller göricek sîm ü zeri

3 Diridüm zülfine tolaşma göñül eslemedüñ
Yiridür şimdi saña her ne iderlerse yiri

4 Geldügünce dile mihmân-ı gamuñ didelerüm
Çekdügi hûn-ı cigerdür öñüne mâ-hazarı

5 Vasf-ı hüsnüñde ferîd olsa 'aceb mi Âhî
Gün gibi şu'le virür çünki sözinüñ güheri

Ü,T,M7

---

3 Tolaşma : Düşmeye M7
4 Dîdelerüm : Dîdemüze T
5 Gün : Gör T / Gibi : Ne T / Sözinüñ : Sö-
zümüñ M7 // Ferîd : Kadîd T

119

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/Fe'ûlün

1 Seg-i kûyuñ beni âşüfte gördi
Du'âlar eyleyüp üstüme ürdi

2 Düşelden sünbülüñ sevdâlarına
Sabâ bî-çâre çok yeldi yöpürdi

3 Lebüñ öpdügüni çün gördi sâgar
Biraz meclisde mey taşdı köpürdi

4 Gözüñ şâhid kaşuñ da'vâcı oldı
Lebüñ kanuma vardı hat getürdi

5 Ayaklarda gubâr olmışdı Âhî
Ser-i zülfüñ anı yirden götürdi

Ü

120

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Senemâ görmeyeli gûşe-i dükkânda seni
İtdi gözüm yaşı şermende 'akîk-i Yemeni

2 Eyledi tîr-i cefâ cevrine göñlümi nişân
Vay ne hoş bilürimiş işbu göñülden geçeni

3 Dil-i mecnûn ferah u hurrem olursa nola kim
Leylînüñ atınuñ eski çulıdur pîreheni

4 Vâh ki cellâd-ı gam u hasret-i zülfüñle boyuñ
Beni dâra iletür boynuma takup reşeni

5 Âhî bir şûh-ı cefâkâre göñül virdi yine
Nideyin neyleyeyin vây beni vây beni

Ü,T,P

---

2 Tîr-i cefâ cevrine : Cevr u cefâ tîrine Ü,T

3 Kim : Ger Ü

4 Vâh : Âh T // İletür : İledür Ü // Takup : Dakup Ü,P

5 Virdi : Düşdi T,P

121

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'îlü/ Fâ'ilün

1 Ben serve nice beñzedeyin kadd-i dil-beri
Tûbi vü Sidre olmaya anuñ berâberi

2 Bir vechile tarâveti vardur yanagınuñ
Pejmürde gösterürse revâdur gül-i teri

3 Müşgîn saçını dâm düzüp murg-ı cân içün
Baglar ucına dâne-i hâl-i mu'anberi

4 Hatt-ı siyâhı 'aksini eşkümde dir gören
San kim geçer cihân suyunı Şâm leşkeri

5 Bir dil-rübâya bagladı göñlini Âhî kim
'Aynına gelmez işbu cihânuñ güzelleri

Ü,T

122

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Gördiler kim cânlar alur gamzeñüñ peykânını
Her kişi tende emânet saklar oldı cânını

2 Pehlevânlık adını 'âlemde destân itmege
Kanlu yaşlarla pür itdüm sînemüñ meydânını

3 Şöyle cânum acıdur şîrîn lebüñ öpdükçe kim
Meclisüñde sâgaruñ bulsam içerdüm kanını

4 Geçdi çün devr-i kamer gün yüzlüler devrânıdur
Sürsün ol gül yüzlü sürsün geçmedin devrânını

5 Göñlegin Âhî göge boyadı dûd-ı âhdan
Gör nice rengiyle avlar ol levend oglânını

Ü,P

---

1 Oldı : İdi Ü

3 Kanını : Adını P

123

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Dâglar kim nâlemi gûş itdi feryâd eyledi
Didiler kim dehr bir Ferhâd bünyâd eyledi

2 Bir perî-tasvîrdür divâne-nakş iden beni
Baña nakşı ol melek yüzlü perî-zâd eyledi

3 Çâh-ı gam mahbûsıyam ol şeh halâs idüp beni
Bir levendi san bugün zindândan âzâd eyledi

4 Göñlümi yıkduñ bugün yapsañ nola kim bir zamân
Yıkdı bir şeh Ka'beyi tekrar bünyâd eyledi

5 Adına düşmezdi gerçi kaddümüz dâl eylemek
Ol elif-kâmet bugün Âhî 'aceb ad eyledi

Ü,P,DŞ

---

1 Nâlemi : Nâyümi DŞ
2 Ol : O DŞ / Melek yüzlü : Melek-sûret DŞ
3 Çâh-ı gam mahbûsıyam : Künc-ı gamda mahbûs idüm P
4 Bugün : Benüm Ü,P
5 Düşmezdi : Rüşmez Ü,P / Gerçi : Egerçi Ü,P

124

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Ne musâhib bulınur derd ü gam-ı yâr gibi
Ne ferâgat yiri var gûşe*-i hammâr gibi

2 Bir bölük başına gün togmaduk üftâdelerüz
Yirlere çalma** iñen sâye-i dîvâr gibi

3 Getürüp *** nokta gibi ortaya atdı beni çarh
Başladı kendü kıyı çizmege per-gâr gibi

4 Yaralu kollarumı dâg-ı gamuñdan nice bir
Dest-mâl ile asam boynuma tûmâr gibi

5 Ol kıyâmet beni ferdâya salup Âhî hemân****
Yarına kaldı işüm va'de-i dîdâr gibi

Ü,T

2 Üftâdelerüz : Üftâdeleri T

* Bu gazel, 4. beyit hariç Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkires'inde yer almaktadır. Birinci beytin ikinci mısraındaki "gûşe" kelimesi, Ü ve T nüshalarında "hâne" olarak bulunmaktadır.

** Kelime, Ü ve T'de "salma" şeklindedir.

*** Kelime, Kınalızâde'de "Görüben" şeklindedir.

**** Kelime, Kınalızâde'de "yine" şeklindedir.

125

Mef'âilün/ Fâ'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

1 Ne nakş ider bizüm ile nigârı gördüñ mi
Ne fitneler koparur rûzgârı gördüñ mi

2 Bu kanlu kanlu yaşumdan revân olup göz göz
Bu çeşme çeşme akan cûybârı gördüñ mi

3 Direk direk dikilürken kapuñda dûd-ı dilüm
'Alem 'alem göge agan şirârı gördüñ mi

4 Bu pâre pâre ciger kanı ile sînemde
Bölük bölük açılan lâlezârı gördüñ mi

5 Kaçup kaçup da ırakdan dönüp dönüp yüzüme
Kıya kıya bakan ol gamzekârı gördüñ mi

6 Sorar irişdügüne Âhî göz yaşını döküp
Kabâ-yı sürh ile ol gül-'izârı gördüñ mi

Ü,P,DŞ,M1,M7

---

3 Dikilürken : Dikilen Ü // 'Alem 'alem : Alev alev P

4 -DŞ, M1

5 -Ü/Irakdan : uzakdan M7 // Gamzekârı : Gül-'izârı M1 Diğer nüshalarda, beyit numaraları yer değiştirmiştir.

Âhî'nin bu gazeline Keşfî'nin naziresi vardır.

126

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Bir yürek yagı ciger vaslası cân pârecigi
Cigerüm pâreledi gamze-i mekkârecigi

2 Bagrumı lâle gibi odlara yandurdı benüm
Bir siyeh-çerdecigün hâl-i siyehkârecigi

3 O kadar kirpik okı pârelere atdı beni
Göreyin kim cigere ugraya her yaracıgı

4 Yüzüm ag alnum açıkdur benüm agyârı koma
Kendü kazancıdurur kendü yüzi karacıgı

5 Bezm-i gamda bugün Âhî yine âvâre yürür
Eksük olmaz hele ol sohbetün âvârecigi

Ü.P

Metinde 2. beytin 2. mısraı ile 3. beytin 2. mısraı yer değiştirmiştir. Böyle alınması kanaatimizce daha uygundur.

127

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Ol ciger-vasla ki biñ câna deger vaslacıgı
Hey ne cân pâresi olmış o ciger-vaslacıgı

2 Dehenüñ hastalara 'ayn-ı şifâ-hanesidür
Meded öldüm baña bir pâre şeker vaslacıgı

3 Gam palâsı var iken tâc u kabâ añma baña
Yüri sofî yüri dervîşe yiter vaslacıgı

4 Kıymetin bilmedier Yûsuf-ı gül-çihremüzüñ
Hayf nâ-dâna düşüpdür o güher vaslacıgı

5 Virmese Âhi nola pire-zen-i dehre murâd
Begüm er vaslacıgıdur begüm er vaslacıgı

Ü,T

---

1 Biñ : -T

3 Palâsı : Belâsı T

128

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Leblerin yâd idicek cismümüze cân geldi
Gönül abdâlı yitiş tekyeye kurbân geldi

2 Sevin ey dil ki saña derd ü gam-ı yâr gelür
Sohbet esbâbı gerek hücreye yârân geldi

3 Zâhidâ biz de yübûsetle helâk olmış idük
Mey-i nâb ile biraz beñzümüze kan geldi

4 Pîrlükde delükanlulugum añdurdı şarâb
Şimdi bu devr-i zamânlar bize oglân geldi

5 'Işk râzını iñen açma ki a'dâ işidür
Söyleme Âhî biraz meclise nâ-dân geldi

Ü,T

3 Zâhidâ : Zâhid Ü
4 Şimdi bu : Yine ol T
5 Meclise : Sohbete Ü

129

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Sînem içre ʿışk bir gam-hâne bünyâd eyledi
Seng-i mihnetle der ü dîvârın âbâd eyledi

2 ʿIşkdur dürlü libâs ile tecellî eyleyen
Gâh özin Şîrîn kıldı gâh Ferhâd eyledi

3 Mest-i bî-hûş* oldı sanman câm-ı sahbâdan beni
Kim benüm bi–hodlugumı bir perî-zâd eyledi

4 Kodı derd ehline Âhî yine şîrîn yâdgâr
Kûh-ken gitdi velî ʿâlemde bir ad eyledi

Ü

* Kelime, metinde "bî-hoş" şeklindedir. "bi-hûş" olarak alınması, anlamca daha uygundur.

130

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Derd ü hasret bu degül kim ola fürkat bâkî
Derd odur kim ben ölem kala bu hasret bâkî

2 Cân çıkınca hele ben hıdmetüm eksük komadum
Eger ölmezsem efendi yine hıdmet bâkî

3 Sîneden geçdi müjeñ zahmı durur dilde henüz
Çıkdı peykânı velî kaldı cerâhat bâkî

4 Bî-vefâdur bu felek 'ışk u mahabbet çog olur
Ne hüsün sende ne hod bende mahabbet bâkî

5 Sohbeti var mey-i nâb ile bugün yârânuñ
Yüri ey Âhî senüñle yine sohbet bâkî

Ü,T,M3

---

1 Hasret : Fürkat T

2 Ben hıdmetüm : Hıdmetde ben Ü, hıdmete ben T

3 Sîneden : Sîneye M3 / Peykânı : Peykân Ü Bu beyitle 2. beyit M3'te yer değiştirmiştir.

4 Ne hod bende : Ve ne bende T

5 Yârânuñ : Âhî'nüñ M3 // Ey : -Ü / Âhî : Sofî M3
Hâverî'nin aynı redifli gazeli, Âhî'ye nazire olabilir (bkz. A.N. Tarlan, DŞ, f.4, s.60).
Yine, Şem 'î'nin aynı redifli gazeliyle Âhî'ninki arasında nazire ilişkisi vardır (bkz., age,f.2,s.72).
Bâkî'nin aynı redifli gazeli, Âhî'ye nazîredir (Bkz.,F.K. Timurtaş, Bâkî Dîvânı'ndan Seçmeler, Ankara, 1987, s.166).

131

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Güllere dönse 'aceb mi yüregüm pâreleri
Gonceveş agız açar her yañdan yâreleri

2 Uşda vardum diyüben göñlümi âvâre kılur
Cânuma geçdi benüm gamzeñ okı yâreleri

3 Uyku bagı getürür gibi saçun ukdeleri
Uykusız kodı kamu bülbül-i bî-çâreleri

4 Sizüñ il âdeminün böyle m'olur resmi şehâ
Görüben yüz çevirür 'âşık-ı bî-çâreleri

5 İşidüp gayriye düşürdüñ mi zülf-i siyehi
Saña mı kaldı be Âhî didi yüz karaları

Ü

132

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

1 Kemân-keş kaşuñ atdukça bu cânâ tîr-i müjgânı
Hasedden düşmenüñ cânâ kurur cismindeki cânı

2 Nifâk idüp göz idermiş tapuña seg rakîb ammâ
Sakın igvâsına uyma begüm kör eyle şeytânı

3 Kadeh nûş eyleyüp yâre durup ikrâm-ı tâm itdüm
Didi billah buyur h ânum ki sohbetdür Süleymânî

4 Ruh-ı zîbâya meyl itmez didiler zâhidi ammâ
Meger bir zerrece yokdur anuñ gögsinde îmânı

5 Cemâl-i 'âlem-ârâsın temâşâ iderek yârüñ
Düşürdi nâ-gehân Âhî kemend-i zülfüñe cânı

Ü

133

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1 Gel sevindür sanemâ lutf u vefâyile beni
Ki cefâ odları hâk itdi yakup cân u teni

2 Ne içün kılmayasın bendeñe lutfuñ nazarın
Bu meseldür ki bilürsin çü severler seveni

3 Sînemüñ üstine cânâ basarısañ ayaguñ
Duruban şevkuñ ile çâk idem ol dem kefeni

4 Yârı agyâr ile görüp iñen aglama gönül
Çü bilürsin ki gülüñ olmamag olmaz dikeni

5 Âhî'yem âh iderem 'ışkuñ ile şâm u seher
Kerem it Tañrı'ya bak eyleme bî-çâre beni

Ü,P

---

1 Ki cefâ odları : Ki cefân odlara P
3 Cânâ : Hânum Ü / Ayaguñ : Kademüñ P
4 Yârı agyâr ile görüp : Hattâ güldügüne yârüñ Ü
5 Bî-çâre : Bî-cân Ü

134

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Künc-i fürkatde ümid-i vasl-ı yâr egler beni
Cân virürdüm derd ile ol intizâr egler beni

2 Za'f ucından tâkat ü sabrum dükendi kalmadı
Eşk-i hûnîn ile şimdi âh u zâr egler beni

3 Yaluñuzlukda hayâl-i haddüñ ey meh-rû gelüp
Şem' gibi gice par par yanar egler beni

4 Hân*-ı hüsnüñden geçüp mihmân olaydum ey gözüm
Hey bir iki gün bu çarh-ı bî-karâr egler beni

5 Zehrini dehrüñ ferâmûş itmek içün Âhîyâ
Mest olup her gün şarâb-ı hoş-güvâr egler beni

Ü

---

* Metinde " حون " şeklinde yazılan kelimenin böyle okunması, anlam yönünden gerekli görülmektedir.

135

Fâʿilâtün/Fâʿilâtün/Fâʿilâtün/Fâʿilün

1 Zâhidâ içsem ʿaceb mi câm bayrâm irtesi
İrdi nevrûz ile gül-eyyâm bayrâm irtesi

2 Rûzede halvâ-yı şîrîn ile olmayan şikâr
Bâde-i telh ile olur râm bayrâm irtesi

3 Rûzede bir bûse lutf eyle didüm güldi didi
Birine biñ eyleyem inʿâm bayrâm irtesi

4 Sanuram bir deste güldür tâze şâh üzre turur
Sâkînüñ destinde şol bir câm bayrâm irtesi

5 Rûzede ey mâh-ı nev vasluña irmezdi elüm
Hâzır ol kim iderem ikdâm bayrâm irtesi

6 Âhîyâ müşkil belâdur seg rakîbe âh kim
Ol gözi âhû olursa râm bayrâm irtesi

Ü,P

---

1 Câm : Câmı P // Eyyâm : Eyyâmı P
3 -Ü...
4 Turur : Durup Ü

136

Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/ Fe'ilün

1 Ey lebi gonce yanuñda komagıl agyârı
Çünki olmaz gül-i gülzâr-ı Cinânuñ hârı

2 Güzel oldur ki vefâ eyleye 'âşıklarına
H âce oldur ki ri'âyet ide hizmetkârı

3 Baña ol mâh gibi döne döne cevr eyler
Göreyin yirlere geçsün felek-i gaddârı

4 Deng ider bâr-ı firâkıyla cefâkeşlerini
Mîve-i vaslını sunmasa rakîbe bârî

5 Gördügi dil-bere Âhî nola meyl eyler ise
Şâirüñ çünki güzel sevme dürür kârı

Ü

---

5 Metinde "nice" olarak okunan kelimenin, "nola" şeklinde alınması, kanaatimizce daha uygundur.

137

Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün

1 Şîve vü nâza gâyet olmaz mı
Bu 'itâba nihâyet olmaz mı

2 Tutalum kul günâh ide şâhum
Lutf-ı şehden himâyet olmaz mı

3 Tevbe suyı yumazsa 'isyânı
Feyz irişüp 'inâyet olmaz mı

4 Kâdı oldukda irte Hazret-i Hak
Hûblardan şikâyet olmaz mı

5 Hâl-i Mecnûnı añup agladugum
Derd-i dilden hikâyet olmaz mı

6 Âhî'ye dahî şefkatüñ yok mı
Şîve vü nâza gayet olmaz mı

Ü,M7

---

1 Vü : -Ü
2 İde : itse Ü / Şâhum : Şehâ Ü
3 Bu beyit, M7'de yoktur.
5 Hikâyet : Şikâyet Ü

138

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'îlü/ Fâ'ilün

1 Ancak kemer koçar yine ol ince belleri
Hâtem öper meger yine ol ag elleri

2 Boynına dolar irişenüñ hublar kolın
Bir merhabâya bizüm ile degmez elleri

3 'Uşşâk hastalandı belürdi ise hatuñ
Beñzer yakın geldi bularuñ ecelleri

4 Hoş zevk ider cihânda giribân ile kemer
Öper koçar boyınca bu ra'na güzelleri

5 Mihr-i me'ânî ile yine rûşen eyledi
Etrâf-ı kâ'inâtı bu Âhî gazelleri

T

139

Mef'ûlü/ Mefâ'îlü/ Mefâ'îlü/ Fe'ûlün

1 Ey subh-ı ruhuñ matla'-ı envâr-ı İlâhî
....

2 Mâhî gibi dil 'ârızuñ âbında yüzerken
Mâhiyyetin anuñ nice keşf ide kemâhî

3 Dil vechi var itse ruhı devrinde tevakkuf
Çün gördi saçı silsilesin nâ-mütenâhî

4 'Aks-i had-i zülfüñ dürür ey cânı cihânuñ
Bu çeşm-i cihân-bîne sepîdî vü siyâhî

5 Bakup yukarı kasr-ı cemâlüñe degerken
Durmaz egilür mâh-ı nevüñ başda külâhı

6 Müşgîn saçını tarf-ı 'izârında gören dir
Kim tutdı güneş üstine bu çetr-i siyâhı

7 Bu düzd-i dil ol kasr-ı cemâle çıkmazdı
Zülf-i siyehi gibi kemend olmasa Âhî

P

---

1 Metinde boş bırakılmıştır.

KITA

140

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1 Gel yiter rüsvâ-yı halk ol bir vefâsız yâr içün
Diñle sözüm aç gözüñ bu ibtilâdan vaz gel

2 Yılduzuñ ol mâh ile alışmamışdur mâ-hasal
Âhîyâ gel bî-neşâde bu hevâdan vaz gel

MATLA'LAR

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

Kim dimişler es-sahiyyu mâ-melek*
Döneyüm yolunda döndükçe felek

M2

* Sâhip olduğunu cömertçe sarfeden.

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

Sînede hâlî degül hicrân hicrân üstine
Tekyede eksük degül mihmân mihmân üstine

M6

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

Safha-i ruhsâruña ol nokta-i hâl-i siyâh
Dest-i kilk-i sun' ile konmış nişân-ı bûsegâh

06 Mil Yz C 20 v. 25 a

MÜFRED

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'îlü/ Fâ'ilün

Ahşamlamaga başladı ellerle şimdiden
On dördine irişmeden ol mâh-pâremüz

Riyâzî Tezkiresi.v. 25 b (Âhî mad.)

BİBLİYOGRAFYA

Acaroğlu, Türker, *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları*, KB Yay,Ank., 1988.

Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü*, C1,2, 4. bsk.,Ank.,1984.

Aktepe, Münir, "XV ve XVI. Yüzyıllarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair" *Türkiyat Mec.*,C.10,1951-1953.

Ambros, Edith, *The lyrics of Meali, an Ottoman Poet of the 16th Century*. İslamkundliche Untersuchungen, Band 66 (Klaus Schwarz Verlag) Berlin, 1982.

Âşık Çelebi, *Meşâirü'ş-Şuârâ or Tezkere of Âşık Çelebi*, Haz.: G.M. Meredith-Owens, London, 1971.

Aşık Paşazade, *Tevarih-i Âl-i Osman*, 2.c., TTK Yay., Ankara, 1949, 1957

Baturalp, Mustafa, *Âhî Divânı'nın Edisyon Kritiği*, 1948-49, Mezuniyet Tezi, Türkiyat Enstitüsü, Nr. T.334.

Beyânî, *Beyânî Tezkiresi*, Millet Ktp., Ali Emirî, Nr.757.

Bilgegil, M. Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri I. Belagat*, Ankara, 1980.

Cengiz, Halil E., *Divân Şiiri Antolojisi*, Ankara, 1983.

Çavuşoğlu, Mehmed, "Bir Divân Neşri Üzerinde Notlar", *Erdem*, C.1, Sayı 3, Eylül 1985.

Çavuşoğlu, Mehmed, *Divânlar Arasında*, Umran

Yay.,Ankara, 1981.

Çavuşoğlu, Mehmed, *Hayâlî Bey ve Divânı'ndan Örnekler*, istanbul, 1987.

Çavuşoğlu, Mehmed, *Necâtî Bey Divânı'nın Tahlili*, İstanbul, 1971

Ergun, S. Nüzhet, *Türk Şairleri*, C.1,İstanbul, 1936.

Erünsal,İsmail E. *The Life and Works of Tâcizâde Cafer Çelebi, with Critical Edition of His Divân*, İstanbul, 1983.

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Sadeleştirenler: T. Kemal Kuran, Necati Aktaş), C.1, İstanbul, 1975.

Fâik Reşad, *Terâcim-i Ahvâl*, İstanbul, 1313.

Fuzûlî Divânı, Haz.: Abdulbaki Gölpınarlı, İstanbul, 1985.

Gibb,J.W., *A History Of Ottoman Poetry*, C.II, London, 1901.

Gökyay, O.Şaik, "Divân Edebiyatı Kimin", *Türk Dili*, Sayı 424, Nisan 1987.

Gölpınarlı, Abdulbaki, *Divân Şiiri, XV-XVI, Yüzyıllar*, Varlık Yay., İst.,1954.

Hacıeminoğlu, N., "Safahat'ta Dil ve Üslûp", *TDED*, C.XVIII.

Hayretî, *Divân*,Haz.:M.Çavuşoğlu, M.Ali Tanyeri, İstanbul, 1981.

Helâkî, *Divân*, Haz.:M.Çavuşoğlu, İstanbul, 1982.

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divânlar Kataloğu, İstanbul, 1969.

İpekten, Halûk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri*, Birlik Yay., Ank.,1985.

İpekten, Halûk, *Eski Türk Edebiyatı Edebî Bilgiler: Aruz Ölçüsü*, Atatürk Ünv., Edebiyat Böl. Ders Notları, Erzurum, 1986.

İsen, Mustafa, "Âhî" mad., *TDV İslâm Ans.*, C.1,İstanbul, 1988. s.527.

İsen, Mustafa, "Tezkirelerin Işığında Divân Edebiyatına Bakışlar I, Osmanlı Kültür Coğrafyasına Bakış", *V.Milletlerarası Türkoloji Kongresi Tebliğleri*, İstanbul, 1985.

İsen, Mustafa, "Divan Edebiyatı'nda Mahlasdaş Şairler", *Milli Eğitim*, Sayı 82, Şubat 1989.

İsen, Mustafa, "Divân Şairlerinin Meslekî Konumları", *Milli Eğitim*, Sayı, 83, Mart 1989.

İsen, Mustafa, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı* (İnceleme-Metin), Erzurum, 1979.

Kaplan, Mehmet, "Mai ve Siyah Romanının Üslûbu Hakkında", *TDED*,C.XIX.

Karahan, A., *Figânî ve Divânçesi*, İstanbul, 1966.

Kınalızâde H.Ç. *Tezkiretü'ş-Şuârâ*, Haz.: İbrahim Kutluk, C.1, Ankara, 1978.

Kocatürk, V.M. *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara, 1970.

Koçu, R.Ekrem, *Türk Giyim-Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara, 1967.

Köprülü, M.F., *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Neşr.,2.bsk.,İstanbul, 1980.

Köprülü, M.F., *Divân Edebiyatı Antolojisi*, İs-

tanbul, 1931.

Köprülü, M.F., "Harabât Erenleri, Âhî", *Yeni Mecmua*, C.3, Sayı 54, İst.,1918.

Kurnaz, Cemâl, *Hayâlî Bey Dîvânı Tahlili*, Ankara, 1987.

Kutkan, Şevket, *Nedîm Divânı'ndan Seçmeler*, İstanbul, 1981.

Latîfî, *Tezkire-i Latîfî*, İstanbul, 1314.

Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C.1.İstanbul, 1333.

Mehmed Tevfik, *Kâfile-i Şuarâ*, İstanbul, 1294.

Mengi, Mine *Divân Şiirinde Rindlik*, Ankara, 1985.

Mazıoğlu, H., "Türk Edebiyatı (Eski)", Türk Ans.,C.XXXII, fas.256, Ank., 1982.

Muhibbî Divânı, Haz.: Coşkun Ak, Ankara, 1987.

Necâtî Beg Divânı, Haz.: Ali Nihad Tarlan, İstanbul, 1963.

Neşrî, *Cihannümâ-Tevârih-i Âl-i Osman*, 2 C. TTK Yay., Ank., 1949, 1957.

Öztuna, Yılmaz, *Büyük Türkiye Tarihi*, C.2, Ötüken Yay., İstanbul, 1983.

Riyâzi, *Riyâzü'ş-Şuârâ*, Süleymaniye Ktp., Es'ad Ef. Nr. 3871.

Sefercioğlu,N., *Nevî Divânı'nın Tahlili*, Ankara, 1984.

Sehî, *Âsâr-ı Eslâfdan Tezkre-i Sehî*, İstanbul, 1325.

Süreyyâ Bey, *Sicill-i Osmanî*, C.2, İstanbul, 1311.

Şemseddin Sami, *Kâmusu'-Alâm*, C.1, İstanbul 1889.

Tarlan, A.N., *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divân Şiiri*, fas.4, İstanbul, 1949.

Tarlan, A.N., *Edebiyat Meseleleri*, İstanbul, 1981.

Timurtaş F.K., *Yunus Emre Divânı*, İstanbul, 1972

Timurtaş F.K., *Bâkî Divânı'ndan Seçmeler*, Ankara, 1987.

Tekin, G.Alpay, *Journal of Turkish Studies*, Orhan Şaik Gökyay Armağanı II, C.7,1983, s. 473-482 (E.Ambros'un Meâlî Divânı neşri üzerine bir tenkit yazısı).

Tolasa, Harun, *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara, 1973.

Tolasa, Harun, "Dİvân Şairlerininin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri ", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 1*, İzmir, 1983.

Tolasa, Harun, *Sehî,Latîfî, Âşık Çelebi Tezkilerelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi 1*, İzmir, 1983.

Uzunçarşılı, İ.H., *Osmanlı Tarihi*, C.1,4.bsk., TTK Basımevi, Ankara, 1982.

Ülkütaşır, M.Ş., "Âhî" mad., *İslâm-Türk Ans.*, C.1, İstanbul, 1940.

Vasfî, *Divân*, Haz.: M. Çavuşoğlu, İstanbul, 1980.